

T. C
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ
UYGULAMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DUYGU AKAR (137211002)

Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Kamu Hukuku

Bu tez 12/05/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ahmet M. GÜNEŞ Doç. Dr. Kemal ŞAHİN Yard. Doç. Dr Ferhat USLU

Jüri Başkanı

☒ Kabul

Red ☐ ☐ Red

Düzeltilme ☐ ☐ Düzeltilme

Jüri Üyesi

☒ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltilme

Jüri Üyesi

☒ Kabul

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Duygu AKAR

01.05.2016

ÖNSÖZ

Türkiye’de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Uygulaması konulu yüksek lisans tezimi hazırlarken araştırmalarımın her aşamasında bilgi, öneri ve desteğini esirgemeyerek çalışmamı tamamlamama katkıda bulunan danışman hocam sayın Doç. Dr. Ahmet M. GÜNEŞ’e, yüksek lisans dersleri esnasındaki yardımlarından dolayı Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesinin çok kıymetli ve saygıdeğer hocalarına en derin duygularla teşekkür ederim.

Duygu AKAR

01.05.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	VII
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI.....	3
1.1. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI	3
1.1.1. İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ... ..	4
1.1.2. HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ SINIRLAMA VE GÜVENCE REJİMİ	10
1.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ KAVRAMI	17
1.2.1. TOPLANTI	17
1.2.2. TOPLANTININ UNSURLARI	19
1.2.2.1. Kişi Unsuru	19
1.2.2.2. Amaç Unsuru.....	20
1.2.2.3. Süre Unsuru.....	21
1.2.2.4. Ortak Yer Unsuru	22
1.2.2.5. Düzenleme Unsuru.....	22
1.2.3. GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ	23
1.3. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜNÜN KAPSAMI	26
1.3.1. KAPSAMI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER.....	26
1.3.1.1. Dar Yorum Taraftarları Görüşü	26
1.3.1.2. Geniş Yorum Taraftarları Görüşü	27
1.3.1.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünü Düşünce Açıklaması Olarak Kabul Eden Görüş.....	28
1.3.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ TÜRLERİ	29
1.3.2.1. Ani- Planlı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri.....	29
1.3.2.2. Genel- Özel Toplantılar	29

1.3.2.3. Açık Yer- Kapalı Yer Toplantıları.....	31
1.4. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ FARKLI ÜLKELERDEKİ GELİŞİMİ	31
1.4.1. İNGİLTERE	31
1.4.2. FRANSA	32
1.4.3. ALMANYA.....	33
1.4.4. TÜRKİYE	34
1.4.4.1. 1924 Tarihli Anayasa Dönemi.....	35
1.4.4.2. 1961 Tarihli Anayasa Dönemi.....	36
1.5. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLİŞKİSİ.....	39
2.BÖLÜM.....	46
1982 ANAYASASINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DÜZENLENİŞİ	46
2.1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ KULLANIM ESASLARI	48
2.1.1. SİLAHSIZ VE SALDIRISIZ OLMA	49
2.1.2. ÖNCEDEN BİLDİRİM ESASI	57
2.1.3. DÜZENLEME KURULU TEŞKİLİ VE GÖREVLERİ.....	65
2.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ SINIRLANDIRILMASI..	69
2.2.1. SINIRLAMA NEDENLERİ	70
2.2.2. KİŞİ BAKIMINDAN GETİRİLEN SINIRLAMALAR.....	76
2.2.3. ZAMAN BAKIMINDAN GETİRİLEN SINIRLAMALAR.....	79
2.2.4. YER BAKIMINDAN GETİRİLEN SINIRLAMALAR.....	81
3. BÖLÜM.....	89
TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKINA MÜDAHALE.....	89
3.1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN ERTELENMESİ VE YASAKLANMASI	89

3.1.1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN GÜVENLİK GEREKÇESİ İLE ERTELENMESİ	89
3.1.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN KAMU DÜZENİ GEREKÇESİ İLE ERTELENMESİ VE YASAKLANMASI.....	91
3.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN DAĞITILMASI.....	98
3.2.1. KOLLUK KUVVETLERİNİN TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNE MÜDAHALESİ.....	102
3.3. ANAYASA MAHKEMESİ'NİN TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKINA BAKIŞI.....	113
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
OHAL	: Olağanüstü Hal
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TGYK	: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
TGYKDY	: Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
age	: adı geçen eser
vd	: ve diğerleri

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Uygulanması	
Tezin Yazarı: Duygu Akar	Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet M. Güneş
Kabul Tarihi: 12.05.2016	Sayfa Sayısı: 119
Anabilim Dalı: Kamu Hukuku	Bilim Dalı: Kamu Hukuku
Günümüzde vatandaşlar ülkelerinde gelişen ekonomik, askeri, sosyal ve özellikle siyasi olaylara karşı tepkilerini toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile göstermektedir. Özellikle son yıllarda bütün dünyada çeşitli neden ve amaçlarla geniş kitlelerin katılımıyla yapılan birçok toplantı ve gösteri mevcuttur. Bireyler kolektif hareket edilmesi halinde siyasi iradeye daha çok seslerini duyurduklarını düşündükleri için demokratik ülkelerde toplantı ve gösteri hakkının daha çok kullanılan bir hak olduğu dikkat çekmektedir. Ülkemizde de toplantı ve gösteri hakkının giderek daha etkin kullanıldığını görüyoruz. Her ne kadar ülkemizde "1 Mayıs İşçi Bayramı" kutlamalarının öncesinde ve sonrasında her yıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı gündeme gelse de, özellikle 2013 yılında kamuoyunda "Gezi Parkı Eylemleri " olarak adlandırılan gösteriler nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı tüm kamuoyu tarafından daha çok ilgili gösterilen ve üzerinde daha çok tartışılan bir konu olmuştur. Toplantı ve Gösteri yürüyüşü hakkı klasik(kişisel-siyasal) haklarından olması nedeniyle tarihi aslında çok eski tarihlere uzayan bir konudur. Ülkemizde de Osmanlı Tarihinde bu hakkın çeşitli kanuni düzenlemelerine rastlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti devletinde ise toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının yasal düzenlemeleri özgürlüğün kullanımı bakımından inişli çıkışlı olarak ifade edilebilir. Araştırmamızda Türkiye Cumhuriyeti devletinde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının geldiği aşamalara kısaca değinilmiştir. Özellikle 1961 Anayasası ve 1982 Anayasasında mevcut düzenlemeleri yapılan değişiklikleri kıyas yolu ile anlatmaya çalıştık. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun'un uygulamada karşılan sorunlarını, toplantı ve gösterilere idare veya kolluk güçleri tarafından yapılan müdahaleleri hukuki tartışmalara değinerek ifade etmeyi denedik. Ülkemizde bazı hak ve özgürlüklere yaklaşım demokratik ülkelerde olması gereken gibi olmadığı için toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının yasal düzenlemeleri ve fiili uygulanması dönem dönem farklılık göstermektedir. Bu nedenle basına yansıyan güncel konulara tezimizde sıkça yer vererek gazete haberlerinden yararlandık.	
Anahtar Kelimeler: Toplantı, Gösteri, İfade Özgürlüğü, Zor Kullanma	

Yalova University, Social Sciences Institute Post-Graduate Thesis Abstract

Title of the Thesis: Application of the Law on Meeting and Demonstration in Turkey	
The Author of the Thesis: DuyguAkar Counselor: Doç.DR. Ahmet M. Güneş	
Date of Acceptance: 12.05.2016	Number of Pages: 119
Main-Department: Public Law Sub-Department: Public Law	
Today, citizens show their reactions on economic, military, social and especially political events in their countries with meetings and demonstrations. Especially in recent years, there have been many meetings and demonstrations conducted for various reasons and purposes in the whole world with the participation of great masses. Since individuals think that they can make themselves heard better by the political administration when they act together in a collective manner, it attracts attention that meeting and demonstration rights are used more in democratic countries. We observe that the right of meeting and demonstration in our country is used more efficiently. Although the issue of preventing the meeting and demonstration rights for the celebration of “1st of May Workers’ Day” is brought to agenda every year before and after the actual day, the meeting and demonstration rights have become an interesting topic debated over in the public opinion especially after the “Gezi Park Events” in 2013. Since the meeting and demonstration right is among the classical (personal-political) rights, its history dates back. In our country, we can observe similar rights being regulated with various legal arrangements in the Ottoman History. In the Republic of Turkey, on the other hand, the legal arrangements of meeting and demonstration rights have had a course with ups and downs throughout history. The stages of the meeting and demonstration rights in the Republic of Turkey have been examined briefly in our study. We explained the changes in the legal system by giving examples from especially the 1961 Constitution and 1982 Constitution by comparing them. We tried to explain the problems observed in the application of the Meeting and Demonstration Rights Law 2911, and the interventions of the administration and the security forces in the light of legal aspects. Since the approach to some rights and freedoms in our country is not in the way it should be in developed countries, the legal arrangements and actual applications of the meeting and demonstration rights have shown variations from period to period. For this reason, up-to-date events that have been reflected in press have been frequently made use of in our thesis.	
Keywords: Meeting, Demonstration, Freedom of Expression, Using Force	

GİRİŞ

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, kişisel-siyasal hak ve özgürlüklerden kabul edilen birinci kuşak haklardandır. Bunun asıl nedeni insanın düşünen bir varlık olmasıdır. Bireyler düşüncelerini çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Bu bazen resim, bazen müzik, bazen sinema, bazen de konuşma şeklinde olmuştur. Zamanla insanlar tek başına ifade ettikleri düşüncelerin çevrelerinde özellikle yöneticiler nezdinde çok fazla etki etmediğini fark etmiş ve toplu şekilde düşüncelerini ifade etmeye başlamışlardır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri de düşüncelerin kolektif olarak ifade ediliş tarzı olarak karşımıza çıkmıştır.

Günümüzde yönetim şekli ne olursa olsun vatandaşların ülkelerinde meydana gelen olaylara çeşitli şekillerde tepki verdikleri görülmektedir. Seslerini duyurmak için vatandaşların sık sık toplantı ve gösteri yürüyüşlerine başvurduğu görülmektedir. Avrupa'da toplantı ve gösteri yürüyüşleri etkin bir şekilde uzun zamandır kullanılmaktadır. Ancak son yıllarda aralarında Türkiye'nin de yer aldığı birçok ülkede vatandaşlar gerek kendi ülkelerinde gerekse dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olaylara tepki göstermek amacıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü haklarını daha etkin kullanmaktadır. Son dönemde özellikle "Arap Baharı" olarak kamuoyuna yansıyan hadiselerde bugün yönetim şekli demokrasi olmayan ülkelerde dahi toplantı ve gösterilerin etkin şekilde kullanıldığını görüyoruz. Tezimizi incelerken "Arap Baharı" adı verilen toplumsal olaylara değinmedik. Çünkü bu tür olaylara salt toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı çevresinde bakılamaz. Bu hadiselerin ortaya çıkış nedenleri sosyolojik ve psikolojik olarak irdelenmeden sadece toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirilmesini doğru bulmadığımız için tezimizde bu olayı incelemedik.

Ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşleri uzun zamandır yapılmaktadır. Ancak son yıllarda sosyal medyanın ve internetin çok etkin şekilde kullanılması nedeniyle vatandaşlar artık ülkelerinde veya dünyada yaşanan birçok olaya tepki göstermek amacıyla daha etkin şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemektedir. Türkiye'de ifade özgürlüğü buna bağlı olarak toplantı ve gösteri hakkı sorunlu alan olarak kabul edilebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünü düzenleyen Anayasa ve kanun maddeleri

sürekli değişikliğe uğramıştır. Avrupa ülkeleri ile Ortadoğu coğrafyası arasında kalması nedeniyle ülkemizin ifade özgürlüğüne, toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışı dönem dönem değişmiştir. Bazen özgürlükçü düzenlemeler yapılmış bazen de özgürlük olabildiğine sınırlandırılmıştır. 06.10.1983 kabul tarihli 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve 08.08.1985 yürürlük tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik en çok değişen düzenlemelerdendir. Siyasi iradenin toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışı değiştikçe kanun ve yönetmelik de değişmektedir. Tezimizi hazırlamaya çalıştığımız bir yıllık dönemde dahi o kadar çok değişiklik oldu ki tüm değişiklikleri tezimize yansıtabilmek için sürekli değişiklik yapmak zorunda kaldık. Ülkemizde idarenin toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışı, kamu düzenini bozan eylemler şeklindedir. Demokrasiyi tam olarak içselleştirememiş olan ülkelerde idare kendine verilen yetkileri genellikle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını daraltma yönünde kullanmaktadır.

Tezimizin konusunun temel insan haklarından olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı olması nedeniyle birinci bölümünde; hak ve özgürlük kavramlarına hak ve özgürlüklerin tasnifine, sınırlandırılmasına kısa ve genel olarak değindik.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kavramlarını, unsurlarını, çeşitli ülkelerdeki ve ülkemizdeki tarihsel gelişimini anlatmaya çalıştık. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düşünceyi ifade etme aracı olması nedeniyle genel olarak ifade özgürlüğünü anlatmayı faydalı gördük.

İkinci bölümde ise; 1982 Anayasasında ve 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda toplantı ve gösteri özgürlüğünün nasıl düzenlendiği, ülkemizde fiili olarak kanunların nasıl uygulandığı, Anayasa Mahkemesi'nin, Yargıtay'ın ve AİHM'nin özgürlüğe bakışını karşılaştırmalı ve örnekler üzerinden anlatmaya çalıştık.

Üçüncü bölümde ise; toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde idareye tanınan erteleme ve yasaklama yetkisinden, bu yetkilerin ölçülü olup olmadığından, AYM' nin söz konusu yetkilere bakışından ve kolluğun toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dağıtma yetkisinden bahsettik. Bu bölümde yine konuyla ilgili AİHM kararlarını paylaşmaya çalıştık

1. BÖLÜM

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI

Çalışmamızın konusu evrensel insan haklarından biri olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı olduğu için insan haklarının günümüze kadar ki gelişimini kısaca anlatmanın faydalı olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle bu bölümde öncelikle insan haklarının gelişimini daha sonra ise temel hak ve özgürlüklerden olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kavramsal olarak anlatmaya çalışacağız.

1.1. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI

Mostesquieu'ya göre özgürlük, yasaların izin verdiği her şeyi yapabilme hakkıdır. Voltaire'ye göre özgürlük, kanundan başka bir şeye bağlı olmamaktır. İnsanoğlu varoluşundan itibaren özgürlüğü aramıştır. Her dönemde elde ettiği özgürlük birbirinden farklı olsa da insanoğlu hep özgürlük arayış içindedir. Özgürlük ve hak birbirinin ayrılmaz bir parçası ve hukukun temel taşlarıdır. Hak daha çok kişinin devletten ya da kişilerden "talep" etmesi olmasına karşın, özgürlük kişinin devlete ya da kişilere "karşıma" demesidir. Her özgürlük bir hakka dayanır. Kişi özgürlüğüne müdahale edilince özgürlüğünün iadesini kendisine sunulan haklar vasıtasıyla geri ister¹.

Hak kavramı doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bir tanıma göre: "Hak, kişilerin hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatleridir"². Bir başka tanıma göre; "hak, hukuk tarafından kişiye tanınmış olan ve belli bir şeyin yerine getirilmesini içeren isteme yetkisidir"³. Tanımlar çeşitli şekillerde olsa da bir haktan söz edebilmek için hukuk düzenince tanınmış olması ve yine hukuk düzenince korunuyor olması gerekir. Hak, hukuk, özgürlük gibi kavramlar her çağda anlamlandırılmaya çalışılan evrensel kavramlardır. Modern anlamda "hak" (ius) kavramından ilk söz eden filozof Ockham'lı William'dır⁴.

Jellinek'e göre haklar ve buna bağlı olarak özgürlükler üçe ayrılabilir.

¹ Fendoğlu Tahsin, Hukuk Bilimine Giriş, İstanbul, 1997, sf. 60.

² Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa, 2013, sf. 110.

³ Atar Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, Konya, 2005, sf. 109.

⁴ Çağlar Selda(Editor), Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları, İstanbul, 2010, sf. 6.

-Negatif statü hakları: Koruyucu haklar şeklinde ifade edebileceğimiz bu tür haklar devletin müdahale edemeyeceği haklardır. Kişi doğuştan bu hakları kazanır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı da bu haklar hakları içerisinde tasnif edilir.

-Pozitif statü hakları: Bu kategoride yer alan haklar sosyal ve ekonomik haklardır. Devlete olumlu bir davranışta bulunma yükümlülüğü gibi bir takım yükümlülükler yükleyen haklardır. Kişilere isteme hakkı verdiği için isteme hakları olarak da belirtilebilir.

- Aktif statü hakları: Siyasal haklardır. Kişilerin kamu yönetimine katılma haklarıdır⁵.

İnsan haklarının evrensel niteliği nedeniyle tanımı net olarak yapılamasa da din, dil, ırk, renk farkı gözetmeksizin insanın sırf insan olmasından kaynaklı, bir takım hak ve hürriyetlerine insan hakları denilmektedir. Doğal hukuktan kaynaklanması nedeniyle insan olarak doğmak bu hakları kazanmak için yeterlidir. İnsan hakları insanın maddi manevi gelişmesini ve onurunu korumayı amaçlayan vazgeçilemeyen ve devredilemeyen haklardır.

Bir ülkede devlet kişilere ne kadar fazla müdahale edilmeyen haklar tanıyorsa kişiler o kadar özgür ve devlet bir o kadar liberal, insan haklarına saygılı bir devlettir. İnsan haklarının anayasal olarak tanınması bireylerin devlete karşı güvence altına alınmasını sağlar. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre hukuklarında korumaya aldıkları insan hakları değişiklik gösterebilmektedir.

Klasik haklar olumsuz statü haklarındandır. Olumsuz statü hakları özgürlük hakları olduğu için asıl olan devletin bu haklara müdahale edememesidir. İnsan hakları ancak özgürlüğün sağlandığı ülkelerde tam olarak karşılığını bulur⁶.

1.1.1. İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ

İlk çağlarda günümüz anlamında hak, özgürlük, eşitlik gibi kavramlara pek rastlamasak da insan haklarının ilk izlerini eski Yunanda görüyoruz. Eski Yunan da hak ve özgürlük sadece Yunan vatandaşlarına aitti. Sokrates, Platon, Aristo gibi düşünürler dahi insanı site toplumunun bir parçası olarak görmüş ve insana devlet karşısında bir

⁵ Akıllıoğlu Tekin, İnsan Hakları I, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara, 1995.

⁶ Erdoğan Mustafa, Anayasa Hukuku, Ankara, 2009, sf. 50.

takım haklar tanımamışlardır. İlk çağlarda insan hakları düşüncesinin ortaya çıkması M.Ö 4. yüzyılda Stoacı felsefe düşünürlerinin doğal hukuk, eşitlik gibi kavramları ifade etmeleri ile başlar. Bu felsefe akımının insancıl ve ilerici düşünürleri doğal hukuk ve bununla bağlantılı olarak insan haklarının kaynağıdır⁷.

Hukuk alanında ilk adımların Roma hukukunda atılmış olmasına rağmen ilk çağlarda din ve devlet ayrımının olmaması devletin üstün ve mutlak güç olması inancının Roma'da da yer bulması nedeniyle günümüz anlamında hak ve özgürlükleri Roma'da göremiyoruz. İlk çağlarda Mezopotamya, Mısır, Çin ve Hindistan'da uygarlık gelişmiş olmasına rağmen eşitlik adalet gibi kavramlar bu medeniyetlerde henüz ortaya çıkmamıştı⁸.

Kilisenin ve feodalitenin ön plana çıkması nedeniyle ortaçağda hak ve özgürlükler gelişmemiştir. Ancak kilisenin devlet karşısında bir takım yetkilere sahip olması ve derebeylerin devlete karşı söz sahibi olması devlete karşı bireylerin de bir takım haklara sahip olabileceği fikrini uyandırmıştır. Özellikle kilisenin önceleri köleliğe karşı çıkması birey lehine bir takım hak ve özgürlüklerin halkta uyanmasına neden olmuştur. Ancak derebeylerin ve kilisenin baskıcı ve zorlayıcı gücü hak, adalet, özgürlük ve insan hakları gibi kavramların gelişmesine engel olmuştur⁹.

Yeniçağın ilk dönemlerinde ise; devletlerin güçlenmesi ve monarşilerin kurulması insan haklarının ortaya çıkışının en önemli nedenlerindendir. İnsan haklarının doğuşu modern devletlerin ortaya çıkışı ile başlar. Bireylerin oluşan devletlere karşı bir takım hakları elde etmek için mücadeleye başlaması insan haklarının doğuşunu hazırlamıştır¹⁰.

İnsanın doğuştan bir takım haklara sahip olması ve devletin bu haklara dokunmaması düşüncesini barındıran doğal hukuk yeniçağda sistemleşmiştir. Luther'in yurttaşların eşit ve özgür olduğundan bahsetmemesine karşın Hristiyanlıkta eşitlik ve özgürlükten bahsetmesi insan haklarının gelişimi için önemli bir adımdır.

⁷ Coşkun Vahap, İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil, Ankara, 2014, sf. 43-74.

⁸ Çağırın Mehmet Emin, Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Ankara, 2006, sf. 5-6.

⁹ Çağırın, age, sf. 7.

¹⁰ Çağırın, age, sf. 7.

İngiltere'de 1215 yılında MagnaCartaLibertatum'un yayınlanması ortaçağda meydana gelen önemli gelişmelerden biridir. Özgürlük fermanı olarak bilinen bu bildiri her ne kadar toprak ağaları ile kral arasındaki ilişkiyi düzenlesede kralın yasalara aykırı olarak kimseyi cezalandırmaması gibi bazı düzenlemeler içermesi adına dönemin en önemli belgelerinden sayılır. 1628 de Petition of Rights (Haklar Dilekçesi), 1679 de HabeasCorpusAct, 1689'de Bill of Rigths (Haklar Beyannamesi) nin yayınlanması insan haklarının gelişimi açısından önemli diğer belgelerdir¹¹. Tezimizin sınırlarını zorlamamak adına bu belgelere değinmekle yetiniyoruz.

XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyıl başları hak, adalet, özgürlük gibi kavramaların en yoğun tartışılmaya başlandığı dönem olmuştur. Özellikle Fransız İhtilali sonrası insan hakları düşüncesi toplumda yavaş yavaş yerleşmiştir. Bireylerin devleti oluşturduğu düşüncesi ile devletin bireyin mutluluğunu sağlamakla görevli olduğu düşüncesi toplumda egemen olmaya başlamıştır. Bireyin mutluluğu için ise hak ve özgürlüklerin gerekliliği kabul edilmiştir. Bu bağlamda devlete hak ve özgürlükleri sağlama görevi yüklenmiştir¹².

Bu dönemin en önemli belgelerinden biri 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'dir. Bildiri kaynağını doğal hukuk düşüncesinden almaktadır. Bildiri, insanın devletten önce var olduğunu doğarken hür olduğunu benimsemiştir. Bildiri, temel hak ve hürriyetlerden bahseder. İçeriğinde *insanların doğuştan hür ve eşit olduğu, hürriyet, mülkiyet haklarının vazgeçilmez olduğu, kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi, masumiyet karinesi, düşünce, inanç ve ifade hürriyeti* gibi birinci kuşak haklar olarak adlandırılan temel hakların düzenlendiğini görüyoruz. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde ekonomik ve sosyal haklar yoktur. 1848 tarihli Fransız Anayasası'na sosyal ve ekonomik haklardan bir kısmı eklenmiştir. İnsan hakları sadece Fransa'da değil çeşitli ülkelerde de tartışılmaya başlanmıştır. Amerika da insan hakları belgeleri olarak kabul edilen çeşitli bildiriler yayınlanmıştır. Virginia Haklar Bildirisi (1776) ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi (1776) bu dönemin önemli belgeleridir¹³.

¹¹ Aybay Rona, İnsan Hakları Hukuku, İstanbul, 2015.

¹² Fendoğlu, age, sf. 166.

¹³ Çüçen A. Kadir, İnsan Hakları, Ankara, 2013, sf. 39.

Bu dönemde Osmanlı'nın da dünya üzerinde meydana gelen akımlardan etkilendiğini ve padişahın bir takım hak ve özgürlükleri tanıdığını görüyoruz. 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile *kimsenin açık veya gizli öldürtülmeyeceği, halkın ırz, namus ve can güvenliğinin sağlanması gibi kişi dokunulmazlığı ve güvenliği kapsamında* bir takım hak ve özgürlükler kabul edilmiştir. 1856 tarihli Islahat Fermanı ile azınlıkların hakları güçlendirilmiştir. Islahat Fermanı ile başlayan ıslahat hareketleri arasında kanunlaştırma hareketini görüyoruz. Böylece *meşruluk ve kanunilik* gibi kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır¹⁴. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ise; "*hakk-ı içtima*" adı altında anayasa hukukumuzda ilk defa 1876 tarihli Kanun-i Esasiye 1909 yılında eklenen 120. madde ile kabul edilmiştir.

Sanayi Devrimi sonrasında işçi sınıfının doğmasıyla birlikte 19. Yüzyıl'dan itibaren sosyal adalet, sosyal ve ekonomik haklar daha fazla savunulmaya başlamıştır. Bu yüzyıldan itibaren devlet sadece klasik hakları korumakla kalmayacak, sosyal ve ekonomik hakların gerçekleşmesini de sağlayacaktır¹⁵.

Birinci Dünya Savaşının başlaması ile birlikte uluslararası düzeyde insan hakları askıya alınmış ve sömürge devletlerinin ortaya çıkması ile birlikte özgürlüklerde gerileme olmuştur. Özellikle faşizmin ve komünizmin ortaya çıkması ile birlikte devletler vatandaşları üzerinde iyice baskı unsuru olmuşlardır. Bu durum İkinci Dünya Savaşının sonuçlanmasına kadar sürmüştür¹⁶.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi sonucu yeniden evrensel insan hakları, adalet, hak ve özgürlükler kavramları ortaya çıkmıştır. İnsan hakları kavramı asıl olarak ikinci dünya savaşı sonrasında benimsenen ve içi doldurulan evrensel değer haline gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen gelişmeler ile insan onuru, insan onurunun uluslararası alanda korunması gerekliliği ortaya çıkmış ve buna yönelik

¹⁴Tanör Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 14. Baskı, İstanbul, 2006, sf. 98.

¹⁵ Coşkun, age, sf.105.

¹⁶ Mumcu Ahmet/ Küzenci Elif, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri [Kavramlar, evrensel ve ulusal gelişimleri, bugünkü durumları], Ankara, 2007, sf. 88.

lkeler düzeyinde ve evrensel düzeyde adımlar atılmıştır. Bu dönemde ayrıca kişi hakları ve özgürlükleri yanında kişilere ve devlete ödevler yklenmiřtir¹⁷.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının ulusal düzeyde korunmasının kişiler için yeterince güvenceli olmaması nedeniyle uluslararası alanda koruması gerekliliği ülkeler tarafından tartışılmış ve sonuç olarak uluslararası yaptırımını kabul edilen bir takım sözleşmeler oluşturulmuştur. 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirisi” insan haklarının gelişiminde rol oynayan en önemli belgelerden biridir. Bildiride klasik hak ve hürriyetlere yer verildiği gibi sosyal ve iktisadi haklara da yer yerilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde bildiriyi tanıyan devletlere herhangi bir hukuki mükellefiyet yüklememektedir.

Yayınlanan bildirgelerin herhangi bir yaptırımının olmaması insan haklarına uluslararası alanda tam olarak koruma sağlamadığı için insan hakları alanında etkin koruma sağlayacak bir belgeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda 03.11.1953 tarihinde “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” imzalanmıştır. Sözleşmede klasik haklar, sosyal ve ekonomik haklar ve siyasi haklara da yer verilmiştir. AİHS kapsamında sözleşmeye taraf devletlerin siyasi denetimini sağlayacak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve yargısal denetimini yapacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi oluşturulmuştur.

Ülkemizde ise hak ve hürriyetlerin kısmi de olsa düzenlendiği ilk anayasa 1924 Anayasası'dır. 1921 Anayasası olağanüstü dönemde ve olağanüstü şartlarda hazırlandığı için insan hakları ile ilgili bir düzenleme yer almamıştır. 1924 Anayasası'nda kişi hak ve hürriyetleri ayrıntılı şekilde düzenlenmemiştir. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir kurum ihdas edilmediği için meclis istediği kanunu çıkarıp kişi hak ve özgürlüklerini keyfi bir şekilde sınırlandırabiliyordu¹⁸.

1961 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetler içerik olarak negatif, pozitif ve aktif statü hakları olarak üçlü bir ayrıma tabi tutularak ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. 1961 Anayasası ile kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek amacı ile Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Böylelikle mecliste çıkan yasaların

¹⁷Clapham Andrew (eviri: Hakan Gr), İnsan Hakları, Ankara, 2010, sf. 52.

¹⁸ Tunç Hasan, Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara, 2009, sf. 82.

keyfiliği engellenmeye çalışılmıştır. 1961 Anayasası hak ve özgürlükler açısından en özgürlükçü anayasadır. Temel hak ve hürriyetlerin devredilemez, dokunulamaz, vazgeçilmez olduğu, temel hak ve hürriyetlerin anayasa ve kanunlara uygun olarak ancak *özel sınırlama sebepleri* ile sınırlanabileceğini belirtmiştir. Hak ve hürriyetler sınırlandırıldığında "*hakkın özüne*" dokunulmayacağı belirtilmiştir. 1971 yılında Anayasada yapılan değişiklik ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında *genel sınırlama sebepleri* öngörmüştür¹⁹. Kanımızca 1961 Anayasası'nda insan hakları bağlamında atılan en önemli adım Anayasa Mahkemesi'nin kurulmuş olmasıdır. Bir ülke de hak ve özgürlükler belgeler üzerinde ne kadar mükemmel düzenlenirse düzenlensin hak ve özgürlükleri koruyacak yargısal denetim mekanizması olmadığı sürece o ülkede temel hak ve özgürlüklerden bahsedilemez. Bugün ülkemizde temel hak ve özgürlükleri koruyan kurumlardan bizce en önemlisi Anayasa Mahkemesi'dir.

1982 Anayasası'nda temel olarak gördüğümüz husus devlet otoritesinin güçlendirilmesidir. Özellikle 1980 askeri darbesi ve darbeye neden olan ülke şartları nedeniyle 1982 Anayasası'nda ön plana çıkan husus asayişin sağlanması olduğu için hak ve özgürlükler ikinci planda kalmıştır. Bu nedenle hak ve hürriyetleri sınırlamada *genel sınırlama sebepleri* öngörülmüştür. 2001 yılı Anayasa değişikliği ile genel sınırlama sebepleri kaldırılıp *özel sınırlama sebepleri* getirilmiştir. Hak ve hürriyetler sınırlandırıldığında "*demokratik toplum düzeninin gerekleri*" ilkesine riayet edilmesi gerektiği belirtilmiştir²⁰.

Dünya üzerinde herhangi bir ülkede yaşanan kitlesel önemli olaylar sadece yaşanan ülkeyi değil neredeyse tüm dünya ülkelerini etkilemektedir. Batı ülkelerinde temel hak ve özgürlüklerin gelişmesi ile temel hak ve özgürlüklerin anayasa ve kanunlarla düzenlenmesi ülkemizde de hak ve özgürlüklerin gelişmesini sağlamıştır.

Dünya üzerinde insan haklarına yönelik Türkiye'nin de taraf olduğu birçok sözleşme bugün yürürlükte olmakla birlikte 10.03.1954 tarihinde Türkiye'nin de kabul ettiği 'İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi' insan hakları bağlamında en önemli gelişmelerdendir. Sözleşme sekiz adet ek

¹⁹Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları(Emniyet Genel Müdürlüğü), Ankara, 2000, sf. 33.

²⁰ Tunç Hasan/ Bilir Faruk/ Yavuz Bülent, Türk Anayasa Hukuku, Ankara, 2011, sf. 110.

protokolden oluşmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AİHS)'nin uygulamasını sağlayan organlar Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM) ve Bakanlar Komitesi'dir. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvuru hakkını 22 Ocak 1987' de, İnsan Hakları Mahkemesinin mecburi yargı yetkisini ise 25 Eylül 1989' da kabul etmiştir²¹. Anayasamızın 90. maddesine göre; Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. Bu nedenle AİHS'nin Anayasaya aykırılığı ile sürülemez.

1.1.2 HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ SINIRLAMA VE GÜVENCE REJİMİ

İlerleyen bölümlerde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının sınırlanmasını ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Ancak toplantı ve gösteri yürüyüşü de temel hak ve özgürlüklerden olduğu için temel hak ve özgürlükler için genel geçer olan kurallar toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı içinde geçerlidir. Bu nedenle öncelikle tüm temel hak ve özgürlükler için geçerli bir takım hususları açıklamanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

Düşünürlerin hak, hürriyet gibi terimler üzerinde tartışması, bireylerin bu tür kavramları bilmesi, temel hak ve özgürlüklerin bireyler tarafından kullanılmasını sağlamaz. Bireylerin temel hak ve hürriyetlerine yapılan engellemelerin kaldırılmasını isteyebilmeleri için temel hak ve özgürlüklerin hukuki bağlayıcılığı olan bir metinde düzenlenmesi gerekir. Düzenlemeler hakkın kullanılmasını sağladığı gibi aynı zamanda belli ölçülerle kısıtlamaları ve güvenceleri kapsar²².

Esas olan bireylerin hak ve özgürlüklerden herhangi bir sınırlama olmadan serbestçe yararlanmasıdır (*Özgürlük Karinesi*). Bireyler ancak hukuka aykırı eylem ve davranışları nedeniyle yargı organları tarafından verilen bir takım yaptırımlara katlanırlar. Bireylerin özgürlük alanlarının sınırlarını bilebilmesi için hak ve özgürlüklerin, hukuk kurallarının ve hukuka aykırı eylemlerin sonuçlarının net şekilde bilinmesi gerekir²³.

²¹AlınrakM.Oktay, İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Çelişkiler ve Yorumlar, İstanbul, 2006, sf. 23.

²²Gözübüyük A. Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara, 2006, sf. 177.

²³Kaboğlu İbrahim Ö., Anayasa Hukuku Dersleri, İstanbul, 2005, sf. 240.

Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasında temel olarak *serbesti sistemi*, *izin sistemi*, *bildirim sistemi* olmak üzere üç sistem vardır. *Serbesti sisteminde*, bireyler hukuka aykırı eylemlerinin sonucuna katlanmak koşuluyla hak ve özgürlüklerden serbestçe yararlanabilirler. Haberleşme hürriyeti, seyahat hürriyeti gibi kişi hakları bu tip sistem içinde kullanılan haklardır. *İzin sisteminde* ise hak ve özgürlüklerden yararlanmanın koşulu yetkili resmi makamlardan izin almaya bağlıdır²⁴. *Bildirim sistemi* ise, bir hak ve hürriyetin kullanılmasının ilgili resmi makamlara bildirilmesi sonucu kullanılabilmesidir. Bildirim sisteminde izin alınmasına gerek yoktur. Resmi makam ilke olarak sadece bildirim kaydedip ortaya çıkabilecek her türlü duruma karşı önlem alma ve bireyler tarafından kullanılmak istenen temel hakkın engellenmesini bertaraf ile yükümlüdür. Dernek kurma, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kural olarak bildirim sistemine tabidir. Bazı durumlarda idare tarafından bildirim ilgili hakkın kullanımı için ön koşul haline getirilebilir. Bildirim sisteminde amaç ilgili hakkın kullanılmasını sağlamak iken, idare tarafından bildirim sonucu ilgili hakkın kullanılmasının yasaklanması halinde artık bildirim hakkın kullanılması için ön koşul haline gelmiş olmaktadır. Bu durumda artık idare hakkın kullanılması önce bildirim yapılmasını aramakta, bildirim sonucu yetkililer tarafından uygun görülmesi halinde hakkı kullanmaktadır. Herhangi gösteri veya toplantı faaliyetinin düzenlenmesinde resmi makamlarca, kamu düzeninin bozulmasına neden olunabileceği belirtilerek toplantı veya gösterinin yasaklanması halinde, bildirim özgürlüğün kullanılması için ön koşul haline gelebilir²⁵.

Bireyler toplum içinde yaşamlarını sürdürürler. Bu nedenledir ki toplumsal yaşamda kendiliğinden ortaya çıkan kişi hak ve özgürlüklerini sınırlayan bir takım kurallar vardır. Toplumda yaşayan her birey özgür ve eşit olduğu için bireylerin özgürlüklerinin çatışmaması gerekir. Başkasının özgürlüğünün başladığı yer kişinin kendi özgürlüğünün sınırını oluşturur. Bu nedenle hiçbir özgürlük kaba kuvvet, hakaret içermez. Bu durum özgürlüğün doğasından kaynaklandığı için bu sınırlara *objektif sınırlar* denir²⁶.

²⁴ Terzioğlu Süleyman Sırrı, Anayasa Hukuku, Ankara, 2009, sf. 61.

²⁵ Kaboğlu, age, 2005, sf. 41.

²⁶ Atar, age, sf. 115.

Hukukun evrensel ilkesi olan *hakkın kötüye kullanılması yasağı* hak ve özgürlüklerin kullanımında geçerli olan sınırlama sebeplerindendir. Hiç kimse kendisine tanınan bir hakkı, hakkın özüyle çelişecek bir amaçla kullanamaz. Düşünceyi ifade etme özgürlüğü kullanılıyor diye bir başkasına hakaret edilemez²⁷. Hakkın kötüye kullanılması yasağı Anayasamızda da yer almıştır. Anayasanın 14. maddesi şu şekildedir: "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir."

Temel hak ve hürriyetler, kendi doğasından kaynaklanan sınırlar yanında yasa koyucu tarafından da belli durum ve koşullarda sınırlandırılabilir. Anayasamızın 13.maddesinde: "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz." şeklinde ifade edilerek sınırlandırma belli şartlara bağlanmıştır.

Temel hak ve özgürlükleri *sınırlama kanunla yapılmalıdır*. Olağan dönemlerde kanun hükmünde kararname ile veya idari tasarruflarla temel hak ve özgürlükler sınırlandırılmaz.

Sınırlama Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere dayanmalıdır. Kişilerin temel hakları sınırlandırılırken bunun gerekçesi mutlaka ilgili hakkın Anayasada belirtilen sınırlama sebeplerinden biri olmalıdır. 2001 yılında Anayasamızda ki genel sınırlama sebepleri kaldırılarak temel hak ve hürriyetler için ayrı ayrı özel sınırlama sebepleri düzenlenmiştir.

²⁷ Gözler, age, sf. 122.

Temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken Anayasal metne özellikle de Anayasanın özüne sıkı sıkıya bağlı kalınmalıdır. Anayasa metni dışında yorum yapılarak sınırlandırma sebepleri genişletilemeyeceği gibi bir kısım lafzi boşluklara dayanarak da sınırlama sebepleri ihdas edilmemelidir. Anayasanın özü kişi özgürlüklerinin korunmasıdır. *Sınırlamanın Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması gerekir*²⁸.

Temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken otoriter rejimlerde olduğu gibi hemen her olayda kamu düzeni, milli güvenlik vb. sebeplerle temel hakların kısıtlanması yoluna gidilmemeli *demokratik toplum ve laik Cumhuriyet olmanın gereklerine* dikkat edilmelidir. Günümüzde demokratik toplum düzeninin gerekleri, hem hakkın özü kavramını içeren hem de evrensel demokratik kıstasları bünyesinde barındıran bir kavramdır²⁹.

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında *ölçülülük ilkesine* uyulmalıdır. Bir sınırlamanın ölçülü olduğundan bahsedebilmek için sınırlamanın gerekli olması, kısıtlama aracının sınırlamadan beklenen sonuçları doğurmaya elverişli olması ve en önemlisi temel hakkı sınırlama nedeni ile kullanılan aracın orantılı olması gerekir. Kamu otoritelerinin ölçülülük ilkesine uygun hareket etmesi için, istenilen amaca ulaşmada en uygun hak ve özgürlüğü en az düzeyde sınırlaması gerekir³⁰.

Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında dikkat edilecek bir diğer kıstas ise; *hakkın ve özgürlüğün özüne dokunmama* kıstasıdır. Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararından "açıkça yasaklayıcı veya örtülü bir şekilde yapılamaz hale koyan veya ciddi surette güçleştirici ve amacına ulaşmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldırıci nitelikte olan hükümlerin" hakkın özüne dokunduğunu anlıyoruz³¹.

Anayasamızın 15. maddesine göre: "Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

²⁸ Atar, age, sf. 122.

²⁹ Uslu Ferhat, Türk Anayasa Hukuku, Ankara, 2016, sf. 87.

³⁰ Karaosmanoğlu Fatih, İnsan Hakları, Ankara, 2012, sf. 100.

³¹ Anayasa Mahkemesi, 1962/108 Esas- 1963/1 Karar, 04.01.1963.

(Değişik: 7/5/2004-5170/2 md.) Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."

Anayasada belirtilen "olağanüstü hal" ve "sıkıyönetim" zamanlarında temel hak ve hürriyetler daha büyük ölçüde sınırlandırılabilir, tamamen veya kısmen durdurulabilir. Bu durum AİHS'nin 15. maddesinde: *"Savaş veya milletin varlığını tehdit eden diğer bir toplumsal tehlike halinde her Yüksek Sözleşen Taraf ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve devletler hukukundan doğan yükümlülükleriyle bağdaşır olmak şartıyla bu Sözleşmede belirtilen yükümlülüklerine aykırı tedbirler alabilir"* şeklinde belirtilmiştir³². Olağanüstü rejim dönemlerinde temel hak ve hürriyetler sınırlandırılırken milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemeli ve ölçülülük ilkesine uyulmalıdır. Olağanüstü hallerde dahi mutlak haklara dokunulamaz:

- Yaşam hakkı dokunulmazdır,
- Kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğü hakkı dokunulmazdır,
- Din, vicdan, düşünce ve kanaatler açıklanmaya zorlanamaz,
- Kişiler din, vicdan, düşünce ve kanaatlerinden dolayı suçlanamaz,
- Suç ve cezalar geçmişe yürümez,
- Suçluluğu mahkeme kararı ile sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz³³.

Olağanüstü dönemlerde hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasının Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnameleri ile yapılabilmesi ve bu KHK'lerin Anayasa Mahkemesince denetiminin yapılamaması demokratik ve hukuk devleti ilkesine tamamen terstir. KHK ile kişi hak ve özgürlükleri tamamen keyfi uygulamalarla tamamen veya kısmen sınırlandırılabilir veya hak kullanımı durdurulabilir³⁴.

³²KapaniMunci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Ankara, 2011, sf. 112.

³³Şahin Adil, Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları(1808-2011) , Ankara, 2012, sf. 338.

³⁴Kaboğlu, age, 2005, sf. 247.

Hak ve özgürlükler sınırlandırılırken evrensel kurallara, Anayasa ve yasalara uygunluğun yanında dikkat edilmesi gereken diğer bir unsur *amaç* unsurudur. Hak ve özgürlükler ancak toplum hayatının bozulmaması ile hak ve özgürlüklerden herkesin faydalanabilmesi amacıyla sınırlanır. Toplum düzenini koruma amacı gütmeyen, bireylerin daha üstün nitelikteki hak ve özgürlüklerini güvence altına almak için yapılmayan sınırlamalar meşru değildir³⁵.

Temel hak ve hürriyetlerin yazılı belge üzerinde kalmaması ve insan haklarına yapılan müdahalelerin engellenmesi için temel hak ve hürriyetler için koruma sistemi oluşturulmalıdır. Anayasamızın 40. maddesinde bu durum; "Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır. Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır." şeklinde düzenlenmiştir.

İnsan haklarını koruma sistemlerini ilk olarak ulusal koruma ve uluslararası koruma olarak ikiye ayırabiliriz:

Ulusal koruma sistemi olarak adlandırılan sistem; dilekçe hakkı kullanılarak yapılan *siyasi başvuru yolu*, çeşitli kurumlarda oluşturulan kurumlara ya da yetkili kişilere başvurularak yapılan *idari başvuru yolu*, *bağımsız kuruluşlara yapılan başvuru yolu* ve en önemli ve ülkemiz açısından en etkili ulusal koruma sistemi olan *yargısal başvuru yolundan* oluşur³⁶.

Ülkemizde yargı erki temel hak ve özgürlüklerin korunmasında temel erktir. İdarenin kişilerin hak ve özgürlüklerine yaptıkları ihlalleri değerlendiren idari yargı, kişilerin birbirlerine karşı yaptıkları ihlalleri değerlendiren adli yargı, yasamanın çıkartmış olduğu kanun, kararname ile kişi hak ve hürriyetleri üzerinde ihlalleri değerlendiren Anayasa yargısı bugün ülkemizde ki hak ve özgürlükleri koruyan temel

³⁵KapanıMunci, Kamu Hürriyetleri, Ankara, 1993, sf. 233.

³⁶ İnsan Hakları, (Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı), Ankara, 2006, sf. 113-118.

kurumlardır. Özellikle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açılmış olması ülkemiz temel insan haklarının korunması bakımından çok önemli bir gelişmedir³⁷.

Temel hak ve özgürlüklere yargı alanında tam koruma sağlanabilmesi için hakimlerin bağımsızlığının sağlanması, hakimlik teminatının olması, aleni, adil yargılama yapılması, tabii hakim ilkesine uyulması ve ceza hukuku alanında suç ve cezaların kanuniliği gibi bir çok güvencenin sağlanması gereklidir³⁸.

Temel hak ve hürriyetlerin uluslararası alanda korunmasını sağlayan belgeler ise, temel hak ve hürriyetleri sadece tanıyan belgeler, tanıdığı haklar yanında denetim mekanizması öngören belgeler, haklar ve denetim mekanizması ile yetinmeksizin yaptırım sistemi de kuran belgeler şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutulabilir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi bildirgeler hak ve özgürlükleri sadece tanıyan belgelere örnek gösterilebilir. AİHS ise, sözleşmeye taraf devletlerin yargısal denetimi kabul etmemesi halinde tanıdığı haklar yanında denetim mekanizması öngören belgelere örnek gösterilebilirken, taraf devletlerin yargısal denetimi kabulü halindeyse yaptırım sistemi de kuran belgelere örnek gösterilebilir³⁹. Türkiye açısından insan haklarının uluslararası alanda korunması açısından en önemli koruma mekanizmaları Birleşmiş Milletlerin insan haklarını koruma mekanizmaları ile Avrupa Konseyi'nin insan haklarını koruma mekanizmalarıdır.

1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin denetim sistemi öngörmemesi nedeniyle etkinliği ve bağlayıcılığı çok sınırlıdır.

Türkiye tarafından AİHS 10 Mart 1954 yılında onaylanmış; bireysel başvuru hakkı 1987' de, AİHM'nin yargı yetkisi 1989 yılında kabul edilmiştir. AİHS'ye taraf devletlerin vatandaşları AİHS'nin koruduğu haklarının ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'ye başvurabilirler. AİHM'de bir davanın esastan görüşülebilmesi için; başvuru kişinin ülkesindeki bütün iç hukuk yollarını tüketmesi ve son karardan itibaren 6 ay içinde başvuru yapmış olması gerekir. AİHM öncelikle taraf devletle dostane çözüm arayışına girer. Taraf devletle dostane çözüm arayışı sonuçsuz kalırsa ve hak ihlalini tespit ederse

³⁷ Gözler, age, sf. 143.

³⁸ Gözler, age, sf. 143.

³⁹ Editör: Kuçuradi İoanna, Yazar: Kaboğlu İbrahim Ö, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 60. yılında İnsan Hakları: Hepimiz İçin Onur ve Adalet, İstanbul, 2011, sf. 106.

taraf devleti tazminata mahkum eder. Eğer ihlalin niteliği tazminatla giderilemeyecek derecede ağır sonuçlar doğuruyorsa, kararın kesinleşmesinden itibaren 1 yıl içinde başvuru veya yetkili yargı kurumları yargılamanın yenilenmesini taraf devletten talep edebilir. AİHM' nin cebri icra yetkisi bulunmamaktadır.

Anayasamızın 90. maddesine göre; “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.” Bu nedenle AİHS'in Anayasaya aykırılığı ile sürülemez. Yine hükme göre toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı temel hak ve özgürlüklerden sayıldığı için, ilgili kanunlarla AİHS hükümlerinin çelişmesi halinde AİHS hükümlerinin uygulanması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak Anayasanın 90. maddesinin uygulamada ihlal edildiği görölmektedir.

1.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ KAVRAMI

1.2.1. TOPLANTI

Bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade ederken çeşitli yol ve yöntemlerden yararlandığını ifade etmiştik. Günümüzde dünyada ve Türkiye'de düşünceleri ifade aracı olarak en çok kullanılan yollardan biri toplantı ve gösteri yürüyüşüdür. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı insan haklarından biri olup AİHS, Anayasa ve kanunlarla güvence altına alınmıştır.

AİHS'nin 11. maddesi toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını "Herkes, barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğü ve çıkarlarını korumak için sendika kurma ve sendikaya girme hakkı dahil, başkalarıyla birlikte örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hakların kullanımına, ulusal güvenliğin ya da kamu emniyetinin yararı, düzensizliğin ya da suçun önlenmesi için, sağlığın ya da ahlakın korunması için yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, hukukun öngördüğü ve bir demokratik toplumda gerekli olanlardan başka hiçbir kayıtlama getirilmeyecektir. Bu madde, silahlı kuvvetler, polis örgütü ya da devlet idaresi mensupları tarafından bu

hakların kullanılmasına hukuka uygun kayıtlamalar getirilmesini engellemeyecektir." şeklinde sözleşme kapsamına almıştır⁴⁰.

Anayasamızın 34. maddesinde şu şekilde yerini almıştır. "Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir."

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kapsamında nelerin olduğunu daha iyi anlaşılması amacıyla öncelikle bir takım kavramların açıklanması gerektiğine inanıyoruz.

Birçok uluslararası ve ulusal metinde geçen toplantı kelimesinin kesin ve net bir tanımı yoktur. Sözlük anlamında, bir araya gelme, bir konuyu görüşmek için toplanma şeklinde tanımlanmıştır⁴¹. Tanımdan yola çıkarak düğün, cenaze töreni, asker uğurlaması gibi kişilerin farklı amaçlarla bir araya gelmesi de toplantı kapsamındadır. Hukuk dünyasında ise toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kapsamında olan toplantılar içerik olarak sözlük anlamından farklıdır.

Alman doktrinde Guradze, toplantıyı "kişilerin bireysel ya da kamusal çıkarlara yönelik konuları tartışmak veya gösteri de bulunmak amacıyla bir araya gelmesi" olarak tarif etmektedir. Alman hukukçu yazar Charrier ise, AİHS'nin koruma alanına giren toplanmaları "düşünce alışverişinde veya ortak bir eylemde bulunmak üzere bir araya gelmiş topluluk" olarak tanımlamıştır⁴².

Fransız Danıştay'ı Benjamin kararında "toplanma, ortak çıkarların korunması ve savunulması yönünde bir konuşmayı dinlemek yahut fikir teatisinde bulunmak amacıyla belli bir yerde ve zamanda önceden tasarlanıp düzenlenmiş geçici bir birliktelik yahut toplaşma olayı" şeklinde ifade etmiştir⁴³.

⁴⁰Gemalmaz Mehmet Semih, Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri [Uluslararası ve Bölgesel Sistemler] İstanbul, 2000, sf. 147.

⁴¹Yılmaz Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara, 2003, sf. 703.

⁴²Bozkurt Enver, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006, sf. 213.

⁴³Anayurt Ömer, Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti, İstanbul, 1998, sf. 7.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu toplantı özgürlüğünü "bireylerin bir fikir ya da amacı açıklamak için kapalı veya halka açık yerlerde toplantı, gösteri ve yürüyüş vb. gibi, hangi şekil altında olursa olsun bir araya gelmeleri" olarak tanımlamıştır⁴⁴.

Türk doktrinde Kaboğlu, "Düşünce değişiminde bulunmak veya belli ortak çıkarları savunmak amacıyla bir araya gelerek belli fikir ve kanaatler çerçevesinde kamuoyu oluşturma ya da siyasal karar organlarını etkileme ereğine yönelmek" olarak tanımlamıştır⁴⁵.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda ise toplantı "belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantıları" şeklinde tanımlanmıştır.

1.2.2. TOPLANTININ UNSURLARI

Herhangi bir toplantının AIHS'nin 11. maddesi ve Anayasamızın 34. maddesinde tanımlı olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında olabilmesi için bir takım unsurların bir arada olması gerekir. Birden fazla kişinin bir araya geldiği her birlikteliğin toplantı kavramı içine sokulması hak ve özgürlükleri genişletmekten ziyade daraltılmasında rol oynayacaktır. Bu nedenle bugün toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kapsamında toplantının bir takım unsurları olması gerektiği kabul edilmiştir.

1.2.2.1. Kişi Unsuru

Toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi haklar toplu kullanılan haklar olduğundan tek kişilik bir toplantı düşünmek mümkün değildir. Öğreti de asgari kaç kişinin olması gerektiği konusunda görüş birliği mevcut değildir. İngiliz hukuk sisteminin bir parçası olan CommonLaw'a göre en az üç kişinin bir araya gelmesi gerekmektedir. TGYK'nin 11. maddesinde düzenleme kurulu kendi üyelerinden başkan dahil en az yedi kişiyi toplantının yapıldığı yerde bulundurmakla yükümlü olduğu belirtildiğinden, TGYK'ye göre en az yedi kişinin gerektiği ifade edilebilir⁴⁶. AYM'nin "yediden daha az kişinin

⁴⁴ Gölcüklü Feyyaz/ Gözübüyük Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması, Ankara, 1994, sf. 291.

⁴⁵ Kaboğlu İbrahim Özden, Özgürlükler Hukuku, İstanbul, 1994, sf. 223.

⁴⁶ Taşkaya Tuncay, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Kapsamı ve Türkiye'deki Uygulamalar, Muğla Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2010, sf. 31.

düşüncelerini topluca açıklama hakları mevcuttur" şeklindeki ifadesi ise yediden az kişinin bir araya gelmesinin AYM tarafından ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirildiği kanısı uyandırmıştır⁴⁷. Kanımızca da yediden daha az kişinin bir araya gelerek oluşturduğu toplanmaların vatandaşların ve siyasi irade üzerinde oluşturduğu etki de göz önüne alındığında 'toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı' kapsamında değil ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Böylelikle TGYK'ninde düzenlenen sıkı şekil şartları oluşmadan bireyler kendilerini daha rahat ifade edebilirler. Yediden az kişinin TGYK'ye aykırı olarak toplanmalarının TGYK kapsamında suç oluşturmayacağını düşünüyoruz. Toplantının unsurlarından hiç biri, tek başına, kişilerin bir araya gelmelerini hukuki anlamda 'toplantı' olarak kabul etmek için yeterli değildir. Tüm unsurların birlikte bulunması gerekir.

1.2.2.2. Amaç Unsuru

Kişilerin tesadüfî bir şekilde bir araya gelmeleri toplantı için yeterli değildir. Bireylerin ortak çıkarlarını korumak için bir araya gelip fikir alışverişinde bulunmaları olarak tarif edilen "entelektüel amaç" için bir araya gelmeleri gerekir. Fransız Danıştay'ı da bazı kararlarında amaç unsurunu bu şekilde yorumlamıştır⁴⁸. Toplantı hakkının unsurlarından biri olan amaç unsuru; bireylerin maaş çekmek için banka kuyruklarında toplanmaları ile emekli maaşının azlığı nedeniyle meydanlarda toplanmalarını birbirinden ayırır. Her toplanma toplantı hakkı kapsamında değerlendirilse, hakkın sınırlandırılması da toplantı hakkının özelliklerine göre olur. Bu durum ise bireylere daha fazla özgürlük getirmeyip aksine daha geniş özgürlük alanlarının daralmasına neden olur. Yargıtay uygulamalarında da aynı yönde kararlar mevcuttur. Yargıtay 8. Ceza Dairesi 28.09.1981 tarihli 4739/5037 sayılı kararında: '*Yönetilmeyen ve bilinçli olmaksızın kendiliğinden oluşan topluluk hakkında 171 sayılı yasa hükümleri uygulanamaz.*' şeklinde ifade ederek amaç unsurunun gerekliliğini belirtmiştir⁴⁹.

Yine Yargıtay bir kararında: '*Suç tarihinden bir gün önce karşıt görüşlü kişiler arasında çıkan çatışma üzerine alınan önlemler gereği olarak devriye görevini yapan*

⁴⁷ Inceoğlu Sibel (Editör) /Akbulut Olgun, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa (Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi), Avrupa Konseyi, Ankara, 2013, sf. 385.

⁴⁸ Anayurt, age,sf. 14.

⁴⁹ Güngör Şener/ Kavalalı A. Mümin, Açıklamalı – Uygulamalı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Ankara, 1990, sf. 233.

polis memurlarının lise öğrencilerinin 19 Mayıs spor gösterilerinin provasını yaptıkları sırada olay yerine izleyici olarak gelen, içlerinde sanıklarında bulunduğu topluluktan kuşkulananlar önce üzerlerinin arandığı, suç unsurlarına rastlanılmayınca da dağılmalarının önerilmesi üzerine, adı geçenlerin ilçe merkezine doğru yürümeye başladıkları sırada, liseden dağılan öğrencilerden bazılarının da aralarına katılması ile sayılarının arttığı, her hangi bir şekilde slogan atmayan, siyasi içerikli davranışları söz konusu olmayan bu kalabalığa, olay çıkmasını engellemek amacıyla kuşkuyla dayalı önlem olarak dağılmaları ikazının yeniden yapıldığı, dağılmadıkları görülünce de zorla dağıtılma işlemine girişileceği sırada korkuya kapılarak kaçtıkları anlaşılmaktadır. Sanıkların kalabalık bir halde ana caddede pankartsız slogansız yürümekten ibaret eylemlerinde 171 sayılı yasa da gösterilen özgürlüklere ve yasaklara olay öncesinde veya **olay içinde yönelen kasıtlı bir birleşmeleri söz konusu olmadığı...** şeklinde karar vererek amaç unsuruna dikkat çekmiştir⁵⁰.

1.2.2.3. Süre Unsuru

Toplantılarda bireyler geçici olarak bir araya gelirler. Toplantının süresi zaman bakımından sınırlıdır. Bazen bir iki saat, bazen bir gün bazen birkaç gün sürebilir ancak yine de geçicidir⁵¹. Toplantıya katılan bireyler pek çoğu itibariyle birbirlerini tanımazlar. Geniş kitleli toplantılarda birbirlerini bile görmezler. Aralarındaki ilişki genellikle toplantı sonrası sona erer. Her ne kadar doktrinde *Anayurt*, toplanmaların periyodik olmayacağından bahsetse de bu görüşe katılmıyoruz⁵².

Ülkemizde “Cumartesi Anneleri” olarak bilinen 27 Mayıs 1995 yılında ilk toplanmaları gerçekleştirip 1999 yılında bu toplanmalarına son verip 2009 yılından beri her cumartesi Galatasaray meydanında toplanıp gözaltında kaybolan yakınlarını ve faili meçhul siyasi cinayetlere kurban giden yakınlarını bulmak için oturma eylemi düzenleyen grup⁵³ bizce "toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını" kullanmaktadır. Cumartesi Anneleri olarak bilinen ve her cumartesi aynı yerde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kişiler, birbirlerini tanımadan başlattıkları bu

⁵⁰Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 1513Esas/1790 Karar, 14.06.1983.

⁵¹ Atalay, Türkiye' de Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, İzmir, 1995, sf. 5.

⁵² Anayurt, age, sf. 13.

⁵³ (Wikipedi, erişim tarihi: 20.01.2015)

eylem ile yıllardır aynı yerde buluşmanın getirdiği sonuç olarak birbirlerini tanımış olabilirler. Ancak ne periyodik olarak bu toplantının meydana gelmesi ne de katılan kişilerin birbirlerini genellikle tanımış olabilmeleri toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkından faydalanmalarını etkilemez.

1.2.2.4. Ortak Yer Unsuru

Toplantının gerçekleşebilmesi için aynı entelektüel amaca yönelmiş kişilerin fiziksel olarak ortak bir yerde toplanmaları zorunludur⁵⁴. Son dönemde yaşanan terör eylemlerini protesto etmek amacıyla önceden organize olmuş kişilerden üç kişinin Çağlayan'da iki kişinin Taksim'de, beş kişinin Maltepe'de çeşitli sloganlar atması toplantı olarak değerlendirilemez. Bu kişiler her ne kadar önceden organize olmuş olsalarda ortak yerde bir araya gelmedikleri için yaptıkları gösteriler ifade özgürlüğü kapsamında spesifik olarak değerlendirilmelidir. Bir kişinin sosyal medya aracılığı ile görüşlerini iletip, takipçi sayısı binlerce olsa bile, takipçilerinin ona cevap yazması ortada bir toplantının olduğunu göstermez. Burada kullanılan hak toplantı hakkı değil, iletişim özgürlüğü hakkıdır.

1.2.2.5. Düzenleme Unsuru

Toplantının tesadüfen bir araya gelişlerden farkının olması için kişi, süre, ortak amaç, ortak yer gibi bir takım unsurların bir arada olması gerektiğinden bahsetmiştik. Doktrin de bu unsurların yanında teşkilatlı bir topluluk olma şartı da toplantının unsurları arasında sayılmaktadır. Bazı yazarlar her toplantıdan önce düzenleme yapılmasının gerekli olduğunu savunmaktadır⁵⁵.

Fransız Danıştay'ı bazı kararlarında "teşkilatlanmış ve katılanları arasında bir mutabakat oluşmuş topluluk" şeklinde belirterek düzenleme unsurunu zorunlu görmüş olmasına rağmen Fransız Yargıtay'ı "teşkilatlanmaya elverişli topluluk" şeklinde ifade ederek daha esnek yorumlamıştır⁵⁶.

Türk doktrininde düzenleme unsurunu toplantının zorunlu unsuru olarak gören yazarlar dayanak olarak 2911 sayılı TGYK'yi göstermektedir. Kanun önceden bildirim sistemine dayalı olarak düzenlendiği için toplantıyı düzenleme kurulunun kanunla

⁵⁴ Atalay, age, sf. 5.

⁵⁵ Kaboğlu, age, 1994, sf. 223. - Korkusuz M. Refik, Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasa'sında Temel Hak ve Özgürlükler, İstanbul, 1998, sf. 273.

⁵⁶ Anayurt, age, sf. 10.

belirtilen saatten önce ilgili makama bildirmesi gerekir. Bu yönden hareketle düzenleme unsurunun zorunlu olduğu savunulmaktadır⁵⁷.

Önceden düzenlenmenin zorunlu unsur olduğu yönündeki düşüncelere katılmıyoruz. Kamulaştırma kararı sonrası zeytinliklerinin kesildiğini gören köylülerin seslerini kamu makamlarına duyurmak için toplanıp açıklama yapmaları, tarlaların başında oturma eylemi yapmaları, ıslık çalmaları toplantı hakkı kapsamında kalan davranışlardır. Bunların önceden planlanmaması köylülerin toplantı özgürlüğünü etkileyemez. Günümüzde sosyal meydanın işlevi düşünüldüğünde bir saat içinde yüzlerce kişi belirlenen bir yerde toplanabilmektedir.

1.2.3. GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ

Düşünceyi ifade etmenin araçlarından bir diğeri gösteri ve yürüyüşlerdir. Latince kökü demonstratio olan demonstrasyon olarak ifade edilen gösteri; düşüncelerin halkın ilgisini çekebilecek biçimde açıkça ortaya konması olarak tanımlanmaktadır. Kural olarak kamuya açık alanda, siyasi konularla ilgili olan düşünceleri ifade etme aracı olarak barışçıl bir biçimde gerçekleştirilir. Çoğunlukla birden fazla kişi tarafından yapılmasına rağmen tek kişilik gösterilerde mümkündür⁵⁸.

Yürüyüş ise hareketli toplantılar olarak ifade edilmektedir. Kanımızca yürüyüşleri hareketli toplantılar olarak değerlendirmek tam olarak içeriği ifade etmemektedir. Kanımızca tek kişilik veya yediden az kişiden oluşan gösteri ve yürüyüşler toplantı ve gösteri yürüyüşü kapsamında değil ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir. Kamuoyunda güncel davaların birindeki tutum ve davranışları protesto etmek ve kamuoyunun ilgisini bu davaya çekmek için, davadaki taraf yakını olan iki kişinin Antalya'dan İstanbul'a kadar yürümesi olayında olduğu gibi yapılan bireysel nitelikli yürüyüş ve gösteriler TGYK kapsamında değerlendirilmediğinden, TGYK'de aranan şartlar yerine getirilmese dahi TGYK'ye muhalefet suçu oluşmayacaktır.

Önceden örgütlenme, ortak bir amacın varlığı, süreli ve geçici olma, silahsız ve saldırsız olma, ortak yarar sağlamak için fikir alışverişinde bulunma amacı gösteri ve

⁵⁷ Anayurt, age, sf. 12.

⁵⁸ Atalay, age, sf. 7.

yürüyüşlerinin de başlıca unsurlarıdır⁵⁹. Toplantı kavramını açıklarken söz konusu unsurları açıkladığımız için yeniden unsurlar ile ilgili açıklama yapmıyoruz.

AIHM bireysel olarak yapılan protestoları kural olarak toplantı hakkı kapsamında değil ifade özgürlüğü kapsamında incelemiştir⁶⁰. Bizce de bireysel olarak hatta yedi kişiye kadar yapılan protestolar ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı her ne kadar ifade özgürlüğünün bir uzantısı olsa da kitlelerin katılımıyla gerçekleştiği için daha fazla sınırlandırmaya tabidir. Bu nedenle bireysel gösteri sayılabilecek nicelikteki kişilerin yaptığı protestoların ifade özgürlüğü açısından değerlendirilmesi daha özgürlükçü bir yaklaşımdır. Özellikle ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü kanunda yazılan şekil şartlarına uymadan yapılan gösterilerin suç olduğunu düşünürsek bireysel gösterilerin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

AIHM, *Arrowsmith- Birleşik Krallık* kabul edilebilirlik kararında başvurucunun bir askeri birlik içinde, askerlerin Kuzey İrlanda'ya gönderilmemesi gerektiği fikrini işleyen bir bildiri dağıtmasıyla ilgili olay 11. madde altında değil, ifade özgürlüğüyle ilgili 10. madde altında incelenmiştir. Komisyon, olay sırasında başvurucunun yanında başka kişilerin bulunmasını, olayı 11. madde altında incelemek için yeterli bulmamıştır⁶¹.

AIHM, başka bir kararında bir hakimin, görevi dışında, siyasi içerikli bildiri dağıtmasından dolayı almış olduğu disiplin cezasının Sözleşmeye uygun olup olmadığı sorununu ifade özgürlüğü kapsamında incelemiştir⁶².

G-Norveç kabul edilebilirlik kararına konu olan olayda 1980 yılında Lapon kökenli iki Norveçli başvuru, yaşadıkları vadede gerçekleştirilecek ve vadinin bir kısmının sular altında kalması sonucunu doğuracak hidroelektrik santral inşasını protesto etmek amacıyla, Norveç parlamentosunun girişinde beş saatlik bir gösteri yapmak için polisten izin almışlar, ancak buraya çadır kurmaları ve bu eylemin gece ve

⁵⁹ Gülhan Ozan, *Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamındaki Suçlar*, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

⁶⁰ Doğru Osman/ Nalbant Atilla, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 2. Cilt (Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi), Ankara, 2013, sf. 431.

⁶¹ *Arrowsmith- Birleşik Krallık*, Başvuru No: 7050/75, 16.05.1977.

⁶² *E-İsviçre*, Başvuru No: 10279/83, 07.05.1984.

gündüz 4 gün sürmesi üzerine, polis tarafından müdahale edilmiş ve para cezasına mahkum edilmişlerdir. Komisyon bu başvuruyu da ifade özgürlüğü kapsamında incelemiştir⁶³.

Günümüzde gösteri ve yürüyüşler birlikte kullanılan kavramlardır. Çoğunlukla gösteri yürüyüşü şeklinde ifade edilir. TGYK'de gösteri yürüyüşü; "belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşleri ifade eder." şeklinde tanımlanmıştır.

Toplantılardan farklı olarak geniş katılımı sağlamak ve kitleleri daha fazla etkilemek için gösteri yürüyüşleri genel yollarda ve meydanlarda yapılır. Bunun doğal sonucu olarak da trafik aksar.

Çalışmamızda, biz de gösteri yürüyüşü kavramını kullanıp toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını birlikte ele alacağız. Bize göre toplantı, gösteri, yürüyüş aslında birbirinden keskin sınırlarla ayrılması mümkün olmayan kavramlardır. Günümüzde siyasi iradeyi etkilemeye yönelik olarak, en çok kullanılan ifade aracı olan, toplantı ve gösteri yürüyüşleri çok farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman, toplantı mı, gösteri mi, yürüyüş mü ayırt edilemeyen hatta hepsini bünyesinde barındıran ifade şekilleri bulunmaktadır. Bu nedenle bu terimleri birbirinden tamamen bağımsız olarak değerlendirmek bizce ifade özgürlüğünü sınırlar. Hakkın özünün aslında ifade hürriyetinin bir aracı olması nedeniyle bizde Anayasadaki düzenleme biçimine sadık kalarak tezimizde "toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı" terimini esas alacağız.

⁶³ G-Norveç, Başvuru No: 9415/81, 03.10.1983.

1.3. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜNÜN KAPSAMI

Fikir alışverişinde bulunmak veya ortak çıkarları savunmak amacıyla bir araya gelerek kamuoyu oluşturma veya siyasi iradeyi etkilemeye yönelik toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı medeni ülkelerde siyasal yaşamın ve kamu özgürlüklerinin temel bir ögesi olarak kabul edilmektedir⁶⁴.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme, etkinliğe katılma veya katılmama ve serbest ifade ögelerini kapsamaktadır. Her gerçek veya tüzel kişi toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkı dernek, sendika, parti gibi tüzel kişilerin organizasyonu ile kullanılabilmesi gibi, bireylerin girişimi ile de kullanılabilir⁶⁵.

AIHM kararlarına göre işgal gibi, oturma eylemi gibi pasif şekilde yapılan eylemlerde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamındadır. Barışçıl nitelikli olduğu müddetçe bu tür eylemler de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının bir parçasıdır⁶⁶.

1.3.1. KAPSAMI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

1.3.1.1. Dar Yorum Taraftarları Görüşü

Dar yorum taraftarları toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında bir araya gelmelerin amacını, siyasi iradeyi etkilemeye yönelik kamuoyu oluşturmak olarak görürler⁶⁷. Dar yorum taraftarlarına göre toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı aktif statü hakları arasında yer alır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin günümüzde en çok partiler tarafından kullanılan bir hak olması, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin siyasi iradeyi etkilemesi bu görüşü destekler. Dar yorum taraftarları görüşünün dayanaklarından bir tanesi de Almanya'da toplantı özgürlüğünün elde edilmesi için devlete karşı verilmiş mücadeledir. Almanya'da 1848 yılı sonrası toplantıların sadece politik toplantılar ve dernekler açısından serbest bırakılması dar yorum taraftarlarınca toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının aktif statü hakları arasında yer almasına sebep olmuştur⁶⁸.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının aktif statü hakkı içinde yer alması özgürlüğün kullanımını etkisiz hale getirir. İdarecilerin izin verdiği ölçüde bu hakkı

⁶⁴ Kaboğlu, age, 2005, sf. 295.

⁶⁵ Kaboğlu, age, 1994, sf. 224.

⁶⁶ Tanyar Ziya Çağa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:60, Sayı:3, Ankara, 2011, sf. 609.

⁶⁷ Şirin Tolga, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, İstanbul, 2013, sf. 19.

⁶⁸ Atalay, age, sf. 47.

kullanmak demokratik toplum düzenleriyle bağdaşmaz. Ayrıca toplantı ve gösteri yürüyüşleri sadece siyasi iradeyi etkilemeye yönelik toplaşmalar değildir. Çeşitli amaçlarla bireyler bir araya gelip toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanabilir. Açıkladığımız nedenlerle dar yorum görüşünü desteklemiyoruz. Anayasamızı incelediğimizde dar yorum görüşünün kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Anayasanın sistematığına bakıldığında toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının siyasi hakların değil, temel hakların düzenlendiği bölümde yer aldığını görmekteyiz.

1.3.1.2. Geniş Yorum Taraftarları Görüşü

Geniş yorum taraftarlarına göre birden fazla kişinin bir araya gelerek oluşturdukları her türlü oluşum toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirilmelidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını siyasi ve şahsi bir hak olarak kabul ederler. Görüş taraftarlarına göre siyasi iradeyi etkilemeye veya düşünce ifadesine yönelik toplanmalar dışındaki toplanmalar da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkından yararlanmalıdır. Bu görüş taraftarlarına göre rastlantısal olarak bir araya gelmeler ortak bir amaç unsuru olmadığı için toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirilemez⁶⁹.

Geniş yorum görüşüne katılmıyoruz. Bu görüş taraftarlarının fikirlerinden yola çıkarak düğün ve asker uğurlamaları için bilerek ve aynı amaç doğrultusunda bir araya gelmelerin de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında kalması gerekir. Bu yorum tarzı ise özgürlük karinesine ters bir anlayıştır. Konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, yaşam hakkı gibi daha üst koruma haklarından yararlanabilecekken her toplanmayı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirmek aslında bireylerin özgürlük alanlarını daraltmaktır. Şurası vurgulanmalıdır ki, toplantı ve gösteri yürüyüşleri her ne kadar düşüncelerin ifadesinde en çok kullanılan yöntemlerden biri olsa da bugün en özgürlükçü toplumlarda dahi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı pratikte birçok engelle karşı karşıyadır.

⁶⁹ Atalay, age, sf. 49-50.

1.3.1.3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünü Düşünce Açıklaması Olarak Kabul Eden Görüş

Özgürlükçü demokrasilerin unsuru ve aynı zamanda sonucu olarak kabul edilen "**çoğulcu**"luğun gereği, düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğünün önce **tanınması**, sonra da bu özgürlüğün **korunmasıdır**. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme özgürlüğü de düşünce özgürlüğünün bir parçasıdır. Bu nedenle insan hakları belgeleri ve ulusal anayasalarda düşünceyi açıklama özgürlüğünün devamında yer almaktadır⁷⁰.

İnsanoğlunun düşündüklerini ortaya atması, fikirlerini savunması düşünce özgürlüğünün devamı olan toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne bağlıdır. Toplanma özgürlüğü kişinin dış çevre ile iletişimini sağlayıp düşüncesini geliştirecek olan bir çevre sağladığı için düşünce özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır⁷¹.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünü düşünce açıklamasının bir aracı olarak gören görüş taraftarlarına göre amacı düşünce oluşumu veya açıklaması olan toplantı ve gösteriler toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirilmelidir⁷². AİHM, *Ollinger- Avusturya* kararında "Kendine özgür özerk rolü ve özel uygulama alanı bulunmakla birlikte 11. madde de düzenlenen haklar, 10. maddenin ışığında incelenmelidir. Sözleşmenin 11. maddesinde yer alan toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin hedeflerinden biri, 10. maddede güvence altına alınan kişisel görüşlerin korunmasıdır. Bu bağlamda 10. maddenin siyasi ve genel yararı ilgilendiren konularda kısıtlamalara elverişli olmadığını akılda tutmak gerek" şeklinde belirterek ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü arasındaki bağı ifade etmiştir⁷³. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerini düşüncelerin ifade aracı olarak değerlendirdiğimizde, dar yorum taraftarları gibi sadece siyasi iradeyi etkilemeye yönelik değil de her türlü düşüncenin ifade edilmesi için kullanılan yol olarak gördüğümüz için toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kapsamını kısıtlamış olmayız. Aynı zamanda düşünce açıklamaları amacına yönelmeyen düğün, cenaze törenleri, asker uğurlamaları gibi aslında mülkiyet hakkı, yaşam hakkı, konut dokunulmazlığı haklarından kabul edilen toplaşmaları, toplantı ve

⁷⁰ Gölcüklü Feyyaz, "Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakları ve Kamu Görevlileri", İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri, TODAİE Yayınları, Ankara, 1992, sf. 41-47.

⁷¹ Akın İlhan F., Temel Hak Ve Özgürlükler, İstanbul, 1971, sf. 153.

⁷² Doğru/ Nalbant, age, sf. 430.

⁷³ Öllinger-Avusturya, Başvuru No:76900/01, 29.06.2006.

gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirmedığımız için bu hakların kısıtlanmalarının veya engellenmelerinin önüne geçmiş oluruz.

1.3.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ TÜRLERİ

1.3.2.1. Ani- Planlı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Önceden herhangi bir şekilde kararlaştırılmamış, hayatın günlük seyrinde meydana gelen ani olaylara yönelik güncel tepkiler vermek için oluşan topluluklar ani toplantı ve gösteri yürüyüşlerini oluşturur⁷⁴.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri genel olarak katılımcı kişi sayısını arttırmak amacıyla önceden yer ve saat belirlenerek yapılır. Ancak bir parkta kesilen ağaçları görünce mahalle sakinlerinin aniden tepki vermek için bir araya gelmeleri, çeşitli gösteriler yapmaları gibi önceden bilinmeyen olaylara karşı ani olarak toplu şekilde tepki vermek gerekebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün serbesti sistemi içerisinde değerlendirildiği ülkelerde ani toplantılarda bu özgürlükten yararlanılır. Ülkemizde ise Anayasa güvencesi ile TGYK'nin güvencesi farklıdır. Anayasamıza göre herkes önceden izin almadan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. TGYK'ye göre ise en az 48 saat öncesinden bildirim yapılması zorunludur. TGYK'ye göre ani toplantılar kanuna aykırı sayılarak Anayasa ve AİHS'nin kişilere tanıdığı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kısıtlanmıştır. Bu durum demokratik toplum ilkelerine aykırıdır. Anayasa ve AİHS'ye göre kişilerin ani gelişen olaylar karşısında barışçıl ve silahsız olmak koşulu ile önceden bildirim yapmadan yaptıkları toplantı ve gösteriler, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamındadır.

1.3.2.2. Genel - Özel Toplantılar

Birden fazla kişinin bir araya gelmesinin her zaman toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında değerlendirilemeyeceğini daha önce belirtmiştik. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında kalan toplantılar genel toplantılardır. Özel toplantılar daha fazla özgürlükten yararlanır. Konut dokunulmazlığı hakkı, özel hayatın gizliliği gibi daha üst koruma sağlayan birçok temel haklardan faydalanırlar.

⁷⁴Kara Çağlayan, Düşünceyi Açıklama Ve Yayma Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı, Akdeniz Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005, sf. 40.

Özel toplantıların toplantı ve gösteri yürüyüşü kapsamında değerlendirilmesi Anayasamızda genel toplantılar için getirilen önceden bildirim sisteminin uygulanması sonucunu doğurur. Bu ise Anayasa ve AİHS'ye aykırıdır. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Yunanistan aleyhine yapılan bir başvuruda, askeri yönetim döneminde her türlü özel siyasi toplantıların yapılmasının, polis ve askeri makamların takdir ve iznine tabi tutulmasını, bu yetkinin nasıl ve hangi şartlarla kullanılacağına ilişkin hiçbir yasal düzenleme olmaksızın, özel toplantıların da idarenin takdirine bırakılmasının “polis devleti” yaratmak anlamına geleceğini belirtmiştir⁷⁵. Peki, toplantının genel toplantı mı yoksa özel toplantı mı olduğunu nasıl ayırt edeceğiz? Bu konuda doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Görüşlerden ilki toplantının yapıldığı yerin kıstas alınması gerektiği yönündedir. Buna göre kamuya açık, herkesin kullanımına sunulmuş genel mekânlarda yapılan toplantılar genel, kişilerin kendi ikametgahlarında yapılan toplantılar ise özel toplantı olarak kabul edilmelidir⁷⁶. Bize göre mekan kıstası bir ölçüt olmakla birlikte tek başına ayırt edici değildir. Spor salonları gibi kamuya açık alanlarda örneğin bir ticaret odasının davetiye ile kendi delegelerini çağırdığı toplantılar özel toplantılardır. Parklar, caddeler, meydanlar gibi gece gündüz halka açık olan yerlerde yapılan toplantılar ise niteliği gereği genel toplantılardan sayılmalıdır.

Genel toplantı özel toplantı ayrımında kullanılan bir diğer görüş ise; katılımcı sayısıdır. Bu görüş taraftarlarına göre toplantıya katılanların sayısında herhangi bir sınırlama yok ise bu toplantılar genel toplantılardır⁷⁷. Katılımcı sayısını ayırt edici kıstas alan görüşün taraftarları günümüzde oldukça azdır. Yirmi kişiden oluşan genel toplantılar olabileceği gibi yüz kişiden oluşan özel toplantılarda olabilir. Bize göre katılımcı sayısı tek başına ayırt edici unsur olmamakla birlikte destekleyici unsur olarak kabul edilmelidir.

Genel toplantı özel toplantı ayrımında kullanılan en yaygın görüş ise; katılım serbestliğini ayırt edici unsur olarak kabul eden görüştür. Bu görüş taraftarlarına göre, genel toplantılarda katılım serbestisi vardır. Toplantının huzurunu ve barışçılığını

⁷⁵ Ünal Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, Ankara, 2001, sf. 288.

⁷⁶ Kara, age, sf. 41.

⁷⁷ Anayurt, age, sf. 29.

etkilemeyen herkes toplantıya katılabilir. Özel toplantılara ise, ancak davetliler katılabilir⁷⁸. Genel toplantılar katılımcı sayısını arttırmak için afiş, ilan, basın yayın kuruluşları ve sosyal medya aracılığı ile duyurulur. Bizim de katıldığımız katılım serbestisi kıstası genel özel toplantı ayırımını en doğru şekilde açıklayan kıstasdır.

1.3.2.3. Açık yer -Kapalı Yer Toplantıları

Toplantılar yapıldıkları yerlere göre açık yer ve kapalı yer toplantıları olarak da ayrılabilir. Hem açık alan toplantıları hem de kapalı alan toplantıları toplantı hakkı kapsamındadır. Ancak açık alan toplantılarında katılımcı sayısının çokluğu etkilenen kişilerin fazlalığı nedeniyle kamu düzeni bakımından kapalı yer toplantılarına göre potansiyel tehlike daha fazladır. Açık ve kapalı alan yer kıstası TGYK kapsamında farklılık arz etmektedir. Kapalı yer toplantıları TGYK'ye göre gece 23.00'a kadar devam edebilir. Üstü örtülü ve yüzeysel bakımdan sınırları belli olan mekânlarda yapılan toplantılara kapalı yer toplantıları, aleni olarak açıkta yapılan toplantılara açık alan toplantıları denilmektedir⁷⁹.

1.4. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ FARKLI ÜLKELERDEKİ GELİŞİMİ

Bu bölümde farklı ülkelerde toplantı ve gösteri yürüyüşünün Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine kadar olan gelişimini kısaca ele alacağız. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile birçok ülkede insan hakları açısından önemli gelişmelerin kaydedildiği şüphesizdir. Türkiye açısından ise, 1982 Anayasasına kadar olan gelişmelere değineceğiz. Türkiye'de 1982 Anayasası ve sonrasını incelediğimizde konular içerisinde çeşitli ülkelerin hali hazırdaki durumlarını da belirtmeye çalışacağız.

1.4.1. İNGİLTERE

Somut bir özgürlük anlayışının olmaması, yasaklanmayan her şeyi yapabilme özgürlüğünün bulunması nedeniyle İngiltere toplanma özgürlüğünün ilk ortaya çıktığı yer olarak gösterilir. 1769 tarihinde ilk kez haklarını aramak için halk toplanmaya başlamıştır. İngiltere'de her ne kadar temel hak ve özgürlükler somut belgelere dayanmasa da bu durum hak ve özgürlüklerin sınırsız kullanıldığı anlamına

⁷⁸ Kaboğlu, age, 2005, sf. 295.

⁷⁹ İşgören Ali, Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Ankara, 2011, sf. 69.

gelmemektedir. İngiltere'de sınırlamalar bazen yasalara, bazen de mahkemelerin somut olaylarda verdiği kararlara dayanmaktadır. 1715 tarihli *Riot Act* yasasında elli kişiyi aşan toplantıların yargıçça yasaklanabileceği, 1817 tarihli *Seditious Meeting Act* yasasında parlamentonun bir mil yakınında elli kişiden fazla kişi ile toplantının yasak olduğu, toplantının yapılabilmesi için izin alınması gerektiği belirlenmiştir⁸⁰. 1835 tarihli *Highway Act* yasasında caddelerde toplanmanın yasak olduğu, 1839 tarihli *Metropolitan Police Act* yasasında toplantılarda huzur ve sükûnun sağlanması gerektiği belirtilmiştir⁸¹.

İngiltere'de toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlarını belirlemede yasalar haricinde yargı kararları da öncü rol oynamıştır. *Wise-Dunnig* olayında toplantıların kamu düzenini bozmaması gerektiği, *Beatty-Gillbanks* ve *Cunningham-Graham-Burns* olaylarında kamu ulaştırma yollarında toplantı düzenlenemeyeceği belirtilmiştir. Bu düzenlemelerden anlaşılan İngiltere'de kanunun yasaklamadığı her türlü toplantının yapılabilmesi ancak kamu düzeni, trafik gibi başkalarının hakkına zarar verilen hallerde bu durumun yargıçlar tarafından yasaklanabileceğidir. Verilen kararlarda "herkesin kendi haklarını başkasının hakkına bir saldırı olmayacak şekilde kullanması gerektiği" düşüncesi kapsamında şekillendiğini görmekteyiz⁸².

1936 sayılı *Public Order Act*'a göre gösteri yürüyüşlerinin caddelerde yapılması trafiği çok fazla aksatmadığı sürece yasak değildir. Bu yolların kullanılışındaki asıl amaç gidiş geliş olduğu ve gösteri yürüyüşlerinin de bir yerden bir yere hareket ederek gerçekleşmesi nedeniyle kanuna uygun olduğu kabul edilir. Gösteri yürüyüşlerinde kamu düzeninin ihlali durumunda polisin yetkileri açıkça belirlenmiştir⁸³.

1.4.2. FRANSA

1789 tarihli Fransa Yasası "kargaşalığa yol açmadan ve silahsız olarak toplanıp bildiri ve dilekçe yazma hakkı" tanınmasına rağmen toplanma özgürlüğü 1791 sayılı Anayasa ile teminat altına alınmıştır. Ancak özgürlüğün sınırlarının çizilmemesi ve aşırılıklar nedeniyle toplantılar yasaklanmış, hükümetten izin alınmaksızın katılımcı

⁸⁰ Akın, age, 1971, sf. 155-156.

⁸¹ Yarsuvat Duygun, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri, İstanbul, 1968, sf. 70.

⁸² Akın İlhan, Toplanma Özgürlüğü, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: XXX, Yıl: 1964, age, sf. 549-552.

⁸³ Yarsuvat, age, sf. 73.

sayısı yirmi kişiyi aşan toplantıları cezalandırılmıştır. 1800 yılından itibaren Fransa'da çeşitli kısa tarih aralıklarıyla kanun değişiklikleri yapılmış bazen toplantı hakkı tamamen, bazen kısmen kısıtlanmış, bazen de toplantı hakkı tümüyle serbest bırakılmıştır. Bu durum 1881 yılına kadar sürmüştür⁸⁴.

Fransa'da 1881 yılında genel toplantıların serbest olduğunu bildiren yasa toplanma özgürlüğünü açık şekilde benimseyen ilk yasadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında toplanma özgürlüğü birçok kısıtlamalara maruz kalsada 19 Nisan 1946 Haklar Bildirisi ile toplanma özgürlüğü yeniden tanınarak yurttaşlara 1881 yasasının hakları doğrultusunda toplanma hakkı tanınmıştır⁸⁵.

1881 yasası toplanma hakkının kullanılmasını ön bildirime bağlamıştı. 1907 tarihli yasa ile ön bildirim şartı kaldırılmıştır. 1907 yasasına göre hükümet yetkilileri toplantıları erteleme yetkisine dahi sahip değildi. Devlet yetkililerinin asıl amacının toplantı hakkını engellemek değil toplantı hakkının kullanılması için uygun zemin oluşturmak olduğu düşünülüyordu. Nitekim Fransız Danıştay, 1933 tarihli Rene-Benjamin kararında asıl olanın özgürlük olduğu, güvenlik gücünün, yöneticilerin bunu sınırlamasının istisna olduğu, bu nedenle yöneticilerin öncelikle toplantı hakkının kullanılmasını sağlamaları gerektiği, kamu düzeni bozulmadan özgürlüğün kısıtlanmaması gerektiğini belirtmiştir. 1935 yılından sonra ise, kamu düzeni öncelikli hale gelmiştir. Önceden herhangi bir bildirim gerekmeden yapılabilen gösteri yürüyüşleri bildirim sistemine bağlanmıştır⁸⁶.

1.4.3. ALMANYA

Alman hukukunda 1832 tarihine kadar toplantı hakkının kullanımının sınırlarını ayrıntılı şekilde belirten bir yasaya rastlanmamaktadır. 1832 tarihli Kamu Düzeni ve Sükunetin Korunmasına İlişkin Tedbirler Hakkındaki İkinci Federal Kararname ile mutlak olarak yapılan halk toplantıları ve şenlikler dışındaki toplantılar idarenin iznine bağlanmıştır. İzin alınarak yapılan toplantılarda ise siyasi içerikli konuşmalar yapmak yasaklanmıştır⁸⁷.

⁸⁴Yarsuvat, age, sf. 52-53.

⁸⁵Yarsuvat, age, sf. 57.

⁸⁶Akın, age, 1971, sf. 162.

⁸⁷Atalay, age, sf. 32.

1849 tarihli Anayasa ile Alman vatandaşlarının özel bir izne gerek olmadan silahsız ve saldırısız bir şekilde toplanacağı ancak açık hava toplantılarının kamu düzeni ve güvenliği ile yasaklanabileceği belirtilmiştir. 1908 tarihli kanuna göre siyasi içerikli açık hava toplantılarının yapılabilmesinde önceden izin alınması gerektiği kaldırılarak bildirimin yapılması ya da resmi duyuru aracılığıyla duyurulması yeterli görülmüştür⁸⁸.

Tüm Alman İmparatorluğu için geçerli ilk temel haklar 1919 tarihli Weimar Anayasası ile getirilmiştir. Bu yasa ile toplantı özgürlüğü teminat altına alınarak her Alman vatandaşının silahsız ve saldırısız bir biçimde önceden izin almaksızın veya bildirim yapmaksızın toplanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. 1938 tarihinde getirilen özgürlükler ortadan kaldırılmış olmasına rağmen 1949 Bonn Anayasası ile tekrar geri getirilmiştir⁸⁹.

1.4.4. TÜRKİYE

Osmanlı-Türk Anayasal gelişmelerine baktığımızda, Osmanlının modern anlamda ilk yazılı anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin ilk şeklinde toplantı hakkına yönelik herhangi bir düzenleme görmüyoruz. Kanun-i Esasi, Fransız İhtilalinin tüm dünyada etkisini sürdüğü bir ortamda hazırlanmıştır. Kanun-i Esasi'nin hazırlanmasında Fransız İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Belgesinden esinlendiği için, ferdi hak ve hürriyetlere yer verip toplu kullanılan haklara yer verilmemiştir. 1909 yılında yapılan değişiklikler ile daha demokratik bir Anayasa hazırlanmış Kanun-i Esasiye bir takım yeni hak ve hürriyetler eklenmiştir. Osmanlı'da toplanma hürriyeti ilk olarak 1909 yılında Anayasaya eklenen 120. madde ile koruma altına alınmıştır. 1876 Anayasasına eklenen 120. maddede: "kanun-u mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakkı içtimaa maliktir..." denilerek Osmanlılar için toplanma hakkı düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile paralel olarak 09.06.1909 tarihinde İçtimaaat-ı Umumiye Kanunu çıkartılmıştır⁹⁰.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununa baktığımız da ise olağanüstü şartlar altında çıkarılan bir Anayasa olması nedeniyle sadece en temel ve ihtiyaç duyulan hukuki

⁸⁸ Atalay, age, sf. 33.

⁸⁹ Atalay, age, sf. 34.

⁹⁰ Anayurt, age, sf. 101-105.

konuları düzenlemeyen bir kaç maddeden oluşmaktadır. Bu nedenle toplantı hakkına yer verilmemiştir.

1.4.4.1. 1924 Tarihli Anayasa Dönemi

1924 Anayasası olağanüstü şartlarda çıkmış olduğu için hak ve özgürlüklere yeteri kadar yer verilmemiştir. Buna rağmen 1924 tarihli Anayasanın 70. maddesinde "... içtima... hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır" şeklinde belirtilerek toplantı hürriyetinden bahsedilmiş, 79. maddesinde ise " içtimaatın... hududu hürriyeti kanunlar ile musarrahtır" denilerek toplantı hürriyetinin ancak kanunla sınırlanabileceği ifade edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda ülke savaştan yeni çıktığı için ayrıntılı anayasa ve yasalar yapılamamış uzun bir süre Osmanlı yasaları fiili olarak yürürlükte kalmıştır. 1909 tarihli "İçtimaatı Umumiye Kanunu" toplantı hürriyetinin uygulanmasında uygulanmıştır. 1909 tarihli yasaya göre 48 saat önceden bildirim yapmak şartıyla toplanma özgürlüğü kullanılabilirdi⁹¹. Tek parti döneminde toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün fiiliyatta etkin bir şekilde kullanıldığı söylenemez. Hatta 1 Mayıs İşçi Bayramı gösterileri Cumhuriyet tarihinde ilk kez 1924 yılında yasaklanmıştır⁹².

1953 yılından sonra öncelikli olarak laiklik karşıtı görüş ve düşüncelerden meydana gelecek zararları önlemek amacıyla çıkartıldığı öne sürülen 6178 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması Hakkındaki Kanun çıkartılmıştır. Bu kanuna göre her ne surette olursa olsun kavlen ve fiilen hakaret ve tecavüzde bulunulması veya toplantının huzur ve sükûnunun ihlal edilmesi halinde failler cezalandırılabilir. Bu kanunun en çok eleştirilen yönü içeriği, kapsamı, uygulaması tam olarak anlaşılamayan kapalı ifadeler kullanılması ve idarecilerin keyfi uygulamalar yapmasına neden olmasıdır⁹³.

Demokrat Parti döneminde 1956 tarihinde 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun çıkartılmıştır. 6761 sayılı kanun döneminde ise Anayasanın açıkça izin sistemini yasaklamamasına dayanarak bildirim sisteminden vazgeçilmiş izin sistemine dönmüştür. İdareye izin verip vermeme konusunda takdir

⁹¹ Akın, age, sf. 164.

⁹² Şirin, age, sf. 7.

⁹³ Anayurt, age, sf. 108.

yetkisi tanınmış ve idarenin başvuru reddetmesi halinde kararını gerekçelendirmesi konusunda herhangi bir yükümlülük getirilmemiştir. Siyasi amaçlı olarak düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sadece seçim dönemi yapılacağı hükme bağlanmıştır. Tüzel kişilerin önceden izin almaksızın kendi üyeleri arasında yılda üç defayı geçmemek üzere kapalı yer toplantısı yapabilecekleri belirtilerek aslında tüzel kişilerin açık alan toplantısı yapması yasaklanmıştır. 6761 sayılı kanunun en tartışmalı maddesi ise kanun dışı toplanmaların dağıtılmasında hedef göstermeksizin ateş edilebileceği maddesidir. 6761 sayılı kanunun birçok muğlak ifade içermesi de yeterince kısıtlanmış olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanılamaz hale getirmiştir. Bu değişimlerle birlikte toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünde 1909 tarihli yasadan daha geriye gidilmiştir. Tüm bu değişikliklerin birçoğu 1924 Anayasası'nda kabul edilen toplanma hak ve hürriyetine aykırılık teşkil etmesine rağmen denetim mekanizması olmadığı için 1961 Anayasası'na kadar uygulama böyle devam etmiştir⁹⁴.

1.4.4.2. 1961 Tarihli Anayasa Dönemi

1961 Anayasası bir tepki anayasasıdır. Bu nedenle dönemin şartlarına göre, oldukça özgür bir Anayasa yapılmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı da Anayasada yerini bulmuştur. 1961 Anayasası'nın 28. maddesine: "*Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir.*" hükmü koyulmuştur⁹⁵.

6761 sayılı kanunda izin sistemi öngörülüp halen yürürlükte olması, Anayasada ise açıkça önceden izin alınmaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına sahip olduğu belirtilmiş olması nedeniyle 6761 sayılı kanun Anayasaya aykırılık teşkil etmekteydi. 1924 Anayasası döneminde kanunların Anayasaya uygunluğunu denetleyecek herhangi bir mekanizma öngörülmemesi nedeniyle kanunlar Anayasaya açıkça aykırı olsa dahi uygulanıyordu.

1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesi kurularak kanunların Anayasaya uygunluğu denetlenmeye başlandı. 6761 sayılı yasanın 4. maddesinin 6. bendi ile 12.

⁹⁴ Ülgen Özen, Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü, Galatasaray Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, sf. 63-64.

⁹⁵ Armağan Servet, 1961 Anayasasına Göre Temel Haklar ve Ödevler, İstanbul, 1980, sf. 47.

maddesinin f. bendinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'ne gidilmiş, mahkemece bu maddeler Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile iptal edilmiştir. 6761 sayılı Kanunun 12. maddesinin f. bendine göre: "*her nerede olursa olsun tezahürat veya gösteri veya protesto maksadıyla yahut maksadı mahsusa müstenit olarak toplanılması veya böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet verilmesi veya hazırlanması yahut bu hususta zabıtaca alınan tedbirlere riayet olunmaması*" kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşü sayılmıştır. Anayasa Mahkemesi bu bendin incelenmesinde: "Gösteri ve protesto maksadı ile yapılacak toplantıların ve yürüyüşlerin yasaklanması ve neyi anlattığı açıkça anlaşılmayan, her türlü yoruma elverişli bulunan -maksadı mahsusa- gibi terimlerle belirtilen kurallar, kişinin temel haklarından olan toplantı ve gösteri yürüyüşünün belli şekil ve konularını kökünden kaldırmakta ve bu nedenle de **hakkın özüne** dokunmaktadır." gerekçesiyle söz konusu fıkrayı iptal etmiştir⁹⁶.

Anayasa Mahkemesi'ne iptali için başvurulmuş bir diğer madde 6761 sayılı kanunun 3.maddesidir. Madde içeriği: "*toplantı ve gösteri yürüyüşten en az 48 saat önce o yerin en büyük mülkiye amirine üç kişilik bir tertip heyeti tarafından toplantının konusunu, amacını, yer, gün ve saati, izleyeceği yol ve istikameti, toplanma ve dağılma yerlerini, idare edenlerle konuşanların kimliklerini ve ikametgahlarını gösterir bir bildirimin verilmesi zorunludur*" şeklindedir. Anayasa Mahkemesi ise, bu maddeyi dördüncü maddeden bağımsız inceleyerek istenilen bilgi ve belgelerin kamu düzenini korumak ve gerekli güvenlik önlemlerini önceden almak için gerekli olduğu konulan kuralların yasaklayıcı bir içeriğe sahip olmaması nedeniyle **hakkın özüne dokunmadığı** gerekçeleriyle başvuruyu reddetmiştir⁹⁷. 6761 sayılı kanunun bazı hükümleri Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilsede 6761 sayılı yasa genel olarak Anayasaya aykırılık teşkil ettiği için 171 sayılı yeni bir Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kabul edilmiştir. 171 sayılı yasa eleştirilebilecek yönlerine rağmen özgürlükçü bir yasadır.

171 sayılı yasayla izin sistemi bırakılıp, bildirim sistemine geçilmiştir. 171 sayılı yasaya göre en az 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde bir beyannamenin mülki amirliğe verilmesi hükmü getirilmiştir. Kanuna göre idare amirleri güzergâhları

⁹⁶ Anayasa Mahkemesi, 1962/208 Esas- 1963/1 Karar, 04.01.1963.

⁹⁷ Anayasa Mahkemesi, 1962/208 Esas- 1963/1 Karar, 04.01.1963.

belirlerken "gidiş - gelişi, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak surette, toplantıların genel olarak yapıldığı, varsa elektrik tesisatı olan yerlerin" seçilmesine dikkat edeceklerdir. 171 sayılı yasada toplantı ve gösteri yürüyüşü yerlerinin mülki amir tarafından belirlenip ilan edileceği, genel yollar ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen tesislerde TBMM'nin bir kilometre mesafesinde toplantıların yapılamayacağı hüküm altına alınmıştır.

171 sayılı yasa özgürlükçü bir yasa olsada özgürlüğün kısıtlanmasına neden olacak hükümler de içermektedir. "*Mahallin en büyük mülki amiri lüzum ve zaruret gördüğü takdirde, yürüyüşlerin yapılacağı yollar ile istikameti tespit ve keyfiyeti gerekçeli ve yazılı olarak ilgililere tebliğ eder.*" hükmü idareye yürüyüşleri etkisiz hale getirme olanağı tanımıştır. Yine "*yapılmakta olan bir toplantı ve yürüyüşte huzur ve sükunu bozmak maksadıyla tehdit veya hakaret veya taarruz veya mukavemette bulunanlar veya başka bir surette huzur ve sükunun bozulmasına sebebiyet verenler cezalandırılır*" hükmünde **başka bir surette ifadesi** keyfi yorumlara açık olması nedeniyle özgürlüğün kullanımını sınırlandırmıştır⁹⁸.

171 sayılı kanunun uygulamasında zamanla birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 171 sayılı kanunda birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak yapılan değişiklikler hiçbir zaman özgürlükten yana olmamıştır. Çıkarılan kanunlarla 171 sayılı yasaya eklenen bazı maddelerin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'ne bazı yasaların iptali için başvurulmuştur. Bu dönemde Anayasa Mahkemesi önüne gelen davalarda oldukça özgürlükçü kararlar vermiştir⁹⁹.

171 sayılı yasaya değişikliklerle idareye: "*devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın gerektirdiği hallerde toplantı ve yürüyüşü on günü aşmamak ve bir defaya mahsus olmak üzere erteleyebilme yetkisi*" tanınıp ayrıca "*aynı gün de birden ziyade ilde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmak istenip de, toplantının güvenliğini sağlamak üzere ilgili valilerce İçişleri Bakanlığından takviye istenmesi halinde, bu isteğin Bakanlıkça karşılanamayacağı kanaatine varılması halinde bir kısım illerdeki toplantıların yapılmasını 10 günü aşmamak ve bir defaya mahsus olmak üzere ertelemeye İçişleri*

⁹⁸ Akın, age, sf. 174.

⁹⁹ Ülgen, age, sf. 64.

*Bakan yetkili" kılınmıştı. Bu değişikliklerin Anayasaya aykırılığı nedeniyle iptali istenmiş Anayasa Mahkemesi: "bu hükümler toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin bunlardan yararlanacakların istedikleri zamanda değil, idarenin arzuladığı zamanda yapılmasına olanak sağlamakta, üstelik erteleme süresi sonunda da bunları örtülü biçimde yapılamaz hale koymakta, zamanında yapılmasını engellediği için, toplantı ve gösteri yürüyüşünün amacına ulaşmasını güçleştirici ve etkisini ortadan kaldırıcı nitelik taşımakta, uygulayıcıların kişisel görüş ve anlayışlarına göre özel yorumlara elverişli, keyfiliğe dek varabilecek uygulamalara neden olabilmekte ve anayasa koyucunun erek ve amacına uygun düşen bir yasal düzenleme işini görebilecek nitelikte bulunmadığından" bahisle bu hükmü iptal etmiştir. Ayrıca "toplantının devamını imkansız kılacak genel sükun ve düzeni bozacak sözlü veya fiili saldırılar nedeniyle toplantıların dağıtılabileceği" hükmünde geçen **sözle veya** kısmı da iptal edilmiştir¹⁰⁰.*

1.5. TOPLANTI VE GÖTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLİŞKİSİ

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin amacının bir düşüncüyü ifade etme olması, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile ifade özgürlüğü arasında birbirinden ayrılamaz bir bağ olması nedeniyle ifade özgürlüğünü kısa bir şekilde açıklamamanın gerekliliğine inanıyoruz.

Düşünce; insan beyninin bir etkinliği olup kişinin iç yaşam alanında meydana gelir. Düşünce hukuk veya toplum tarafından düzenlenemez, sınırlanamaz. Düşüncenin insan beyninin içinde kalmasına düşüncenin özneliği denir. Düşüncenin bir biçimde ifade edilmesine, kişinin kendisi dışında algılanmasına ise düşüncenin nesnelleşmesi denilmektedir¹⁰¹. Anayasanın 25. maddesinde: "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz." şeklinde belirtilerek düşünce özgürlüğü vurgulanmış ise de aslında düşünce insani bir yeti olması nedeniyle kişinin doğasında vardır. Hukuk düzenleri sadece düşüncenin ifade edilen kısımlarını düzenleyebilir.

¹⁰⁰ Anayasa Mahkemesi, 1976/27 Esas- 1976/51 Karar, 22.11.1976.

¹⁰¹ Hafizoğulları Zeki, Laiklik, İnanç, Düşünce ve İfade Hürriyeti, Ankara, 1997, sf. 80.

Buna karşın ifade kavramı; kişinin iç duygu ve düşüncelerini sözlü, yazılı veya eylemsel hareketlerle anlatması şeklinde tanımlanabilir.

Düşünceyi açıklama veya ifade özgürlüğü ise; *"İnsanın serbestçe haber ve bilgilere, başkalarının fikirlerine ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanamaması ve bunları tek başına ya da başkalarıyla birlikte (toplantı, dernek, sendika vb.) çeşitli yollarla (söz, basın, resim, sinema, tiyatro vb.) serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesidir"*¹⁰².

Düşünceyi açıklama ve ifade hürriyeti AİHS'nin 10/1. maddesinde: *"Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir."* şeklinde düzenlenmiştir.

Anayasamızın 26. maddesinde de: *"Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir."* şeklinde düzenlenerek AİHS ile paralel bir düzenleme ile yerini almıştır.

AİHM kararlarında, ifade hürriyeti sadece itibar gören veya zararsız yahut önemsiz sayılan haberler ya da fikirler bakımından değil, aynı zamanda devlet yahut halkın bir bölümü için aykırı, kural dışı, şaşırtıcı veya endişe verici cinsten olanlar için de geçerli olduğu belirtilmiştir.

İfade özgürlüğüne müdahalelerin hep kamu gücünü elinde bulunduran kurumlar tarafından meydana geldiğini de düşünürsek, kamu gücünü elinde bulunduran makamları işgal eden kişilerin hoşuna gitmeyecek düşüncelerin ifade edilebilmesi de aslında düşünce özgürlüğünün gerekliliğidir¹⁰³. Kamusal eleştiri sayesinde azınlığı

¹⁰²Tankuter Korkut(Editör), Kaboğlu İbrahim Özden, İnsan Hakları, İstanbul, 2000, sf. 106.

¹⁰³Binici Hüsamettin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesinde Düzenlenen İfade Özgürlüğüne Genel Bir Bakış, Adalet Dergisi, Sayı:19, 2004, sf. 1.

yöneten çoğunluk karşısında, zayıf konumda olan azınlığa sistem içerisinde söz hakkı tanınmış olur¹⁰⁴.

İfade özgürlüğü demokrasiye işlerlik kazandırır, gerçeklerin ortaya çıkmasına yardımcı olur¹⁰⁵. İfade özgürlüğünün olmadığı bir yerde demokrasiden bahsedilemez. Özellikle demokrasinin unsurlarından olan seçme ve seçilme olgularının anlamını bulabilmesi için vatandaşların gerçeklere ulaşabilmesi gerekir. Gerçeklere ulaşmanın yanında vatandaşın elde ettiği bilgileri eleştirebilmesi, kendi doğrularını savunabilmesi ve kendi doğrularını ifade edebilmesi de gereklidir.

İfade özgürlüğü aslında bilgi ve fikir almak özgürlüğünü, düşünce ve kanaat özgürlüğünü ve düşünceyi açıklama özgürlüğünü içinde barındıran üst bir kavramdır¹⁰⁶.

İfade özgürlüğü aynı zamanda başka bilgi, belge ve düşüncelere ulaşabilme, farklı düşünceleri artı ve eksileri ile düşünebilme imkanı da getirdiği için sadece insani bir yeti olan "düşünce"nin oluşumunda en etkin unsurdur. İfade özgürlüğü kişinin kendi yeteneklerini geliştirmesini ve kendi geleceğini etkileyecek kararları verebilmesini sağlar.

İfade özgürlüğünün bulunduğu ülkelerde bireylerin kültür ve sanat alanlarında gelişimi ileridir. İfade özgürlüğünün olduğu yerde sanatçı kendini özgürce ifade edebildiği için sanat gelişir. Aksi halde sanatçının ortaya çıkardığı eserler özgün değil, gücü elinde bulunduran kişilerin düşüncelerinin çeşitli şekilde ifade edilmesi olur.

İfade özgürlüğü aslında birçok temel hak ve hürriyetin temelini oluşturur. Aynı zamanda yaşam hakkı da dahil tüm hakların korunması ancak bireylerin düşüncelerini özgürce ifade edebilmelerine bağlıdır. İfade özgürlüğünün olmadığı bir yerde kişiler hak ve hürriyetlerini savunamaz¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Erdoğan Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Ankara, 2012, sf. 217.

¹⁰⁵ Duran Hasan, İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2006, sf. 62.

¹⁰⁶ Yetik Engin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü Kavramı, Adalet Dergisi, Sayı:19, 2004, sf. 3.

¹⁰⁷ Bozkurt Enver/ Dost Süleyman, Avrupa İnsan Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, 2002, sf. 48.

İfade özgürlüğü sınırsız bir özgürlük değildir. İfade özgürlüğünün sınırsız kullanımı başka kişilerin hak ve hürriyetlerine zarar verebileceği için belli şartlara bağlı kalınarak sınırlandırılabilir. AİHS'nin 10/2 maddesine göre: *"Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç islenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."*

Anayasamızın 26. maddesinde de ifade özgürlüğünün sınırlandırma şekil ve koşulları *"Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulince belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir. Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlandırması sayılmaz. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir."* şeklinde ifade edilmiştir.

İfade özgürlüğüne getirilen sınırlamalar bazı durum ve koşullarda meşru sayılabilir:

-İfade özgürlüğünü sınırlayan kuralların ve uygulamaların tarafsız olması gerekir. Tarafsız olmanın ilk koşulu da eşitlik ilkesidir. İfade özgürlüğü herkese tanınan bir haktır. Bu nedenle bazı kesimlere ifade özgürlüğü konusunda imtiyaz tanınamaz. Hükümetin övülmesine izin verilirken eleştirilmesine de izin verilmelidir. A parti liderinin eleştirilmesine izin verilirken B parti liderinin eleştirilmesi yasaklanamaz.

İfadelerin sırf içeriğine bakılarak ifade özgürlüğü kısıtlanamaz. Toplumun büyük bir kesimi tarafından beğenilmeyen düşünceler de ifade edilebilmelidir¹⁰⁸.

Bu duruma istisna olarak yapmış oldukları görev, bulundukları özel koşullar nedeniyle yargı mensupları, askerler gibi kişiler sorumluluk bilincinin gereği olarak ifade özgürlüğünden daha az faydalanırlar.

-Kısıtlama nedenleri ve bu kurallara uymamanın sonuçları yasayla belirlenmiş olmalıdır. Temel hak ve hürriyetlerin nasıl kısıtlanacağı veya temel hak ve özgürlüklere müdahaleler sonucu kişilerin nasıl cezalandırılacağına yasalarla belirlenmesi hukuk devleti ilkesinin gereğidir¹⁰⁹. Böylelikle bireyler ifade özgürlüklerine yapılan keyfi müdahaleleri engelleyebilirler. Bireyler yasalar ile özgürlüklerinin sınırını belirleyebilir ve sınırları aşmanın sonuçlarını öngörebilirler. Burada üzerinde durulması gereken konu yasaların açık olması gerekliliğidir. Muğlak ifadeler içeren yasalar uygulayıcılar tarafından özgürlüğü kısıtlar ve neredeyse yok eder şekilde uygulanabilmektedir.

-İfade özgürlüğü sınırlandırılırken hakkın içeriğine asla dokunulmamalıdır. Bu açıdan, AİHS'nin 17. maddesi şöyle demektedir: "Bu sözleşmedeki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların sözleşmede öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz."

-Kısıtlama demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olmalıdır. İfade özgürlüğüne getirilecek bir kısıtlamanın demokratik bir toplumda "zorunlu önlem" sayılacak nitelikte olması gerekir. Bu durum AİHM kararlarında her ülke için ülkelerin kendi durum ve koşulları göz önüne alınarak değerlendirilmektedir¹¹⁰. Demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı rejimlerdir. İfade özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlayan veya onu kullanılamaz hale getiren sınırlamalar demokratik toplum düzeni ile bağdaşmaz. İfade özgürlüğünü sınırlamanın nedenleri, koşulları,

¹⁰⁸ Aydın Öykü Didem, Düşünce Özgürlüğünün Anlamı ve İşlevi Işığında Düşünce Özgürlüğünü Sınırlamanın Anayasallığı, Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi. Cilt: 1, Sayı: 2, 2011, sf. 48.

¹⁰⁹ Özbey Özcan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 62, Sayı: 1, 2013, sf. 102.

¹¹⁰ Reisoglu Safa, Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul, 2001, sf. 72.

sonuçları yöntemi demokrasi ile bağdaşır şekilde olmalıdır. Asıl olanın ifade özgürlüğü olduğu sadece istisnai durumlarda özgürlüğe müdahale edilebileceği unutulmamalıdır¹¹¹.

-İfade özgürlüğünü sınırlandırmanın meşru bir amacı olmalıdır. AİHS'de ve Anayasada sayılı sınırlama sebepleri sınırlı olarak sayılmıştır. Kamu otoriteleri devletin çıkarlarını koruma amaçlı; *millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması*, halkın çıkarlarını koruma amaçlı; *sağlığın veya ahlakın*, toplumun çıkarlarını koruma amaçlı; *suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması*, kamu makamlarının çıkarlarını koruma amaçlı; *devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması*, ruma amaçlı; *devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması*, bireylerin özel çıkarları koruma amaçlı; *başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması*, yargı organlarının itibarını koruma amaçlı; *yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi* nedenlerine bağlı olarak ancak ifade özgürlüğüne kısıtlama getirebilirler¹¹².

Sınırlama sebepleri sınırlı sayıda sayıldığı için hükümetin ya da bir partinin, derneğin, vakfın, sendikanın ya da bir kişinin etkinliğinin ve itibarının korunması veya yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması amacıyla ifade özgürlüğüne müdahale edilmesinde meşru amaç vardır denilemez. Çünkü AİHS'de ve Anayasada etkinliği ve itibarı korunması veya yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması gereken organ olarak sadece yargı erki gösterilmiştir¹¹³.

Kamu güvenliği, milli güvenlik gibi kavramlar otoriteler tarafından bazen çok geniş yorumlanabilmektedir. AİHM kamu güvenliğini tehlikeye düşürecek söylemlerin değerlendirilmesinde kullanılacak bir takım kriterler belirlemiştir:

-İfade sahibinin özelliği; dini lider veya bir hareketin önderi olan kişiler gibi düşüncelerinin kitleleri harekete geçirecek nitelikte olması

-İfadenin yapıldığı ortam; ölüm olayların arttığı ortamlar

¹¹¹Çalışkan Bilal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İfade Özgürlüğü Kararlarında Demokratik Toplum Kriterleri, Adalet Dergisi, Sayı:15, 2013, sf. 2.

¹¹²Şahin Kemal, İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü, Kocaeli, 2009, sf. 391.

¹¹³Macovei Monica, İfade Özgürlüğü, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/io-aihs.pdf>, (erişimtarihi:15.01.2015, sf. 65.)

-İfadenin kamuya açıklanış biçimi; çok geniş katılımlı toplantı veya gösteriler sırasında

-İfade içeriğinin kin ve nefrete tahrik edici nitelikte olması¹¹⁴.

-*Ölçülülük ilkesine uyulmalıdır.* İfade özgürlüğünü kısıtlamak için alınan tedbir, ulaşılmak istenen hukuka uygun amacı gerçekleştirmek bakımından en uygun araç olmalıdır. Bireyin ifade özgürlüğünün kısıtlanması eyleminde bireye verilecek zararlar kamunun elde edeceği yarar arasında denge kurulmalıdır¹¹⁵. Konuşmacının beyanını engellemek için konuşmacı şiddete maruz bırakılamaz. Konuşmacının ifadelerinde küçük bir kısım kamu düzeni açısından tehlikeli görüldü diye topluluklara hitap etmesi tamamen yasaklanamaz.

Daha önce belirtildiği gibi insan düşünce ve kanaatlerini çeşitli şekillerde ifade eder. Basın yoluyla, resim, sinema, müzik gibi çeşitli sanatsal faaliyetlerle, toplantı veya gösteri yürüyüşü yaparak düşüncelerini anlatmaya çalışır. Saydığımız tüm bu faaliyetlerde amaç düşünceyi ifade etmektir.

İfade özgürlüğü, çağdaş demokrasilerin temel taşlarından biri olmasının yanında AİHS'de var olan pek çok hak ve özgürlüğün kullanılabilmesi için önkoşuldur. İfade özgürlüğü bir nevi kaynak özgürlük olduğu için birçok hak ve özgürlüğün olmazsa olmaz şartını oluşturur¹¹⁶.

AİHS ve Anayasada ifade özgürlüğünün genel hüküm (lex generalis) olarak düzenlendiğini toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ise özel hüküm (lex specialis) şeklinde ayrıca belirtilerek koruma altına alındığını görüyoruz. İfadeler toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlenerek anlatılmaya çalışıldığında özel olarak düzenlenen AİHS'nin 11. maddesi ve Anayasanın 34. maddesindeki hükümler uygulanacaktır (Lex specialis- lex generalis)¹¹⁷.

¹¹⁴Topaloğlu Ali, Düşünce Özgürlüğü, Adalet Dergisi, Sayı: 46, 2013, sf. 114.

¹¹⁵Erdem Jülide Gül, Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 62, Sayı:4, 2013, sf. 985.

¹¹⁶ Karagöz Kasım, İfade Özgürlüğü ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2004, sf. 59.

¹¹⁷ Tezcan Durmuş/ Erdem Mustafa Ruhan/ Sancakdar Oğuz/ Önok Rıfat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Ankara, 2006, sf. 194.

2.BÖLÜM

1982 ANAYASASINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜNÜN DÜZENLENİŞİ

1970-1980 yılları arasında Türkiye'deki kaos ortamının artması sonucu yeni bir Anayasa yapılmıştır. 1982 Anayasası kendisinden önce yapılan diğer bütün anayasalar gibi tepki anayasası olmuştur. Ülkede oluşan karışıklığın nedeni 1960 Anayasası'ndaki özgürlükçü yaklaşıma bağlanmış bu nedenle devlet- özgürlük- birey ilişkisinde devlete öncelik tanınmıştır. 1960 Anayasası'na göre özgürlüklerin alanı daraltılmıştır¹¹⁸.

1982 Anayasası'nın 34. maddesinin ilk halinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı şu şekilde düzenlenmiştir:

"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idari merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergahı tespit edebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olarak bir ile bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez.

Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler."

1982 Anayasası oldukça kazuistik bir anayasadır. Kanunla düzenlenmesi gereken birçok konu Anayasa ile düzenlenmiştir. Anayasanın 34. maddesinde uygulanacak şekil,

¹¹⁸İşgören, age, sf. 71.

şart ve usuller kanunla gösterilir şeklinde belirtilmesine rağmen kanun veya yönetmelikle düzenlenebilecek hükümler Anayasa içinde yer almıştır¹¹⁹.

1982 Anayasası'nın ilk halinde derneklerin, vakıfların, sendikaların ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemelerinin yasaklanmasının ile sivil toplum kuruluşlarının siyasetten uzaklaştırılma amacına yönelik olduğu savunulmaktadır¹²⁰.

34. maddenin ilk halinde dikkat çeken bir diğer hüküm ise; 171 sayılı kanunda yapılan değişiklik ile idareye tanınan 10 günlük erteleme yetkisinin, Anayasa Mahkemesi'nce 1961 Anayasası'na aykırılık teşkil ettiği, hakkın özüne dokunduğu gerekçeleriyle iptal edilmiş olmasına rağmen, 1982 Anayasası'nda idareye toplantı ve gösteri yürüyüşünü daha uzun süreli olarak erteleme ve yasaklama yetkisinin tanınmış olmasıdır¹²¹.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usullerin belirlenmesi amacıyla 06.10.1983 kabul tarihli 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu çıkartılmıştır. Anayasa ve 2911 sayılı kanunun uygulamasındaki bazı usuller ise 08.08.1985 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te düzenlenmiştir.

1982 Anayasasında ve 2911 Sayılı Yasada Avrupa Birliği uyum sürecinde (2001-2004) çıkartılan uyum paketleri ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusunda birçok olumlu, özgürlükten yana olan değişiklikler yapılmıştır¹²².

1982 Anayasasının 34. maddesi 2001 yılında yapılan değişikliklerle yeniden düzenlenmiştir.

"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

¹¹⁹Teziç Erdoğan, Anayasa Hukuku, İstanbul, 2003, sf. 148.

¹²⁰Tanör Bülent/ Yüzbaşıoğlu Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul, 2001, sf. 175.

¹²¹Tanör/ Yüzbaşıoğlu, age, sf. 175.

¹²²Yıldırım Zeki, Türkiye'de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XVI, sayı:1-2, Erzincan, 2012, sf. 63.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir"(AY md.34)

Anayasanın 34. maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklik Avrupa Birliği Uyum Paketi kapsamında yapılmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı AİHS çerçevesinde düzenlenmiştir.

2911 sayılı yasanın ilk hali ve yıllar içinde yapılan değişiklikler çalışma içinde karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

2.1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ KULLANIM ESASLARI

Günümüzde birey olarak siyasi iradeyi etkileme olasılığının neredeyse imkansız olması nedeniyle vatandaşlar özellikle toplantı ve gösteri yürüyüşleri aracılığıyla siyasi iradeyi etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle toplantı ve gösteri yürüyüşleri demokrasinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri düşünceleri ifadenin bir aracı olsa da halklar tarafından kolektif olarak kullanıldığı için siyasi iradeler açısından her zaman "tehlikeli hareketler" olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı her ne kadar Anayasada özgürlükçü bir dil ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kamu düzeni, milli güvenlik, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla sınırlanabileceği belirtilmiş olsa da siyasi idareler tarafından kanunlar ve yönetmeliklerle hakkın kullanımına Anayasadaki temel kriterler dışında çeşitli sınırlamalar getirilmiştir¹²³.

Toplantı ve gösteri yürüyüşüne getirilen sınırlamaların büyük bir kısmı siyasi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kolektif haklardan olması nedeniyle kargaşa oluşmasına elverişli ortamları sağlar. Bu

¹²³ Fırat Engin, Toplanma Özgürlüğü ve Sınırları Toplumsal Olaylara Müdahalenin AİHS'nin 3. Maddesi Kapsamında Değerlendirilmesi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:5, Sayı:19, Ankara, 2004, sf. 748.

bağlamda kaos ortamının engellenmesini sağlamak amacıyla da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Herkesin sahip olduğu hak ve özgürlükleri kullanabilmesi için özgürlükleri bir sınır içinde tutmak gerekir. Bu sınırlama bazen sınırsız bir özgürlüğün diğer özgürlükleri yok etmemesi için bazen de kamu düzenini ve toplum hayatının gereklerini sağlamak için kabul edilmiştir¹²⁴.

Bireyler çoğu zaman tek başlarına yapmayacakları veya yapamayacakları şeyleri topluluk halinde daha kolay yapabilmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde bireyler kitle psikolojisinden etkilendikleri için kendilerine hakim olamayabilirler. Bu tür durumlarda bireyler daha kolay kışkırtılmaktadır. Bu durumlardan dolayı toplantı ve gösteri yürüyüşleri kamu düzenini bozabilecek tehlike arz etmektedir. Kamu düzeninin bozulmaması ve kamu güvenliğinin tesisi için bugün birçok ülkede de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına bir takım sınırlamalar getirilmiştir¹²⁵. Bu bölümde toplantı ve gösteri yürüyüşüne getirilen sınırlamaları ve kullanım esaslarını inceleyeceğiz.

2.1.1. SİLAHSIZ VE SALDIRISIZ OLMA

Anayasa toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin silahsız ve saldırısız olması gerektiğini, AİHS ise barışçıl nitelikli olması gerektiğini belirtmiştir. Özgürlüklerin sınırı başka kişilerin hak ve hürriyetlerine zarar vermemektir. Bu durum bireylerin sahip olduğu hakların doğal sınırıdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı da ancak başka kişilerin hak ve hürriyetlerine zarar verilmediği zaman kullanılabilir. Aslında bu tüm özgürlükler için geçerli objektif sınırdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ise tarihi gelişimi süresince çoğu zaman silahlı isyan ve ayaklanmalar şeklinde ortaya çıkmış olması ve bu tür etkinliklerde genellikle şiddete başvurulması nedeniyle AİHS'de, Anayasada ve TGYK'de metin içinde ifade edilmiştir¹²⁶.

Anayasa ve AİHS ile koruma altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşleri barışçıl bir şekilde yapılanlardır. Bir toplantının barışçıl olması ise her şeyden önce toplantı ve gösteri yürüyüşünü organize eden ve katılanların niyetidir. Organize edenlerin ve

¹²⁴. Akın İlhan, Kamu Hukuku, İstanbul, 1993, sf. 398.

¹²⁵. Fırat, age, sf. 751.

¹²⁶. Kalabalık Halil, İnsan Hakları Hukuku, 3.baskı, Ankara, 2013, sf. 490.

katılanların niyeti şiddete başvurmak veya şiddete çağrı yapmak ise hiçbir hukuk düzeni tarafından bu tip toplantı ve gösteri yürüyüşleri korunmaz¹²⁷.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin barışçıl olması yani silahsız ve saldırısız olması gerekir. Silah bir şiddet aracıdır. Demokratik toplumlarda bireyler haklarını kullanırken veya ararken şiddete başvurmaz. Bu nedenle bireylerin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanırken silahsız olmaları gerekir. Silah kelimesi TCK'ye göre oldukça geniş içerikli bir tanıma sahiptir. Ancak TGYK'nin, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri başlığı altında düzenlenen 23. maddesinde ateşli silahlar, patlayıcı maddelerşeklinde düzenlenmişti. Bu nedenle toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde molotof adı verilen el yapımı patlayıcıları kullanan kişilere karşı cezai yaptırım olmuyordu. Kamuoyunun bu konuya verdiği tepkiler neticesinde TGYK'nin 23. maddesine 27.03.2015 yılında yapılan değişiklik ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde **molotof, havai fişek gibi el yapımı patlayıcılar** da kullanılması söz konusu toplantı ve gösteriyi kanunsuz hale getirmiştir. Bizce de saldırıda kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici, yaralayıcı veya bereleyici alet ve molotof silah kapsamında kabul edilmelidir. Saldırı amacıyla yapılmamış aletler ise her olayda niteliğine göre değerlendirilmelidir¹²⁸. Örneğin kalem saldırı amacıyla yapılmamış olsa herhangi bir toplantı ve gösteri yürüyüşü esnasında delici alet olarak kullanılırsa silah olarak kabul edilmelidir.

Barışçıl amaçlarla ortaya çıkan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün **sonradan saldırı şekline** dönüşmesinde de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkından söz edilemez. Bireyler haklarını kullanırken demokratik ve anayasal çerçevede hareket etmeli, provokasyona gelmemeli başkalarının haklarına zarar vermemelidir¹²⁹. Bu durumlarda toplantının veya gösteri yürüyüşünün dağıtılması Anayasaya ve AİHS'ye aykırılık teşkil etmez.

Kamil Kartal/Türkiye adlı bir kabul edilebilirlik kararına konu olmuş olan olayda Kasım 2002 tarihinde ABD'nin Irak'a müdahale ihtimalini protesto etmek üzere

¹²⁷Tanyar, age, sf. 601-604.

¹²⁸Şirin, age, sf. 40.

¹²⁹ Hançerli Süleyman/ Duru Hacı/ Gergin Nadir, Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt:15 Sayı:2, Ankara, 2013 sf. 132.

Taksim’de toplanan 150 kişilik bir gösterici grubu İstiklâl caddesinden Taksim’e doğru yürüyüşe geçer. Meydana varmadan önce polis barikatı ile karşılaşılır. Polis şefi gösterinin yasa dışı olduğunu ihtar eder (gösteriyi 72 saat önceden otoritelere haber verme kuralına uyulmamış olması sebebiyle). Bunun üzerine göstericiler polisler pankart sopalarıyla vurmaya başlarlar. Polis güç kullanarak gösteriyi dağıtır ve 21 gösterici gözaltına alınır. Yapılan muayenelerde göstericilerin vücutlarında darp izlerine rastlanır. Aynı gün 24 kolluk mensubu da doktor muayenesinden geçer ve raporlara göre onların da vücutlarında darp izlerine rastlanır. AİHM’nin olayla ilgili olarak yapmış olduğu tespitlere göre göstericiler polisin dağılın emri üzerine saldırıya geçmişler, gerek polise ait araçlara gerekse de sivil araçlara zarar vermişler ve olay yerinde bulunan çeşitli dükkânların camlarını kırmışlardır. Bu tespitleri yaptıktan sonra AİHM söz konusu gösterinin barışçıl olmadığını söylemiş ve bu şartlar altında gösterinin dağıtılmasının AİHS’nin 11. maddesine aykırı olmadığına karar vermiştir¹³⁰.

Protopapa/Türkiye davasında 35 başvuru 1974 Kıbrıs Barış Harekatının 15. yıl dönümünde harekatı protesto etmek amacıyla Lefkoşe’nin AyiosKassianos bölgesinde bir toplantı - gösteri yürüyüşüne katılır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin Aralık 1989 senesinde yayınladığı rapora göre, 19 Temmuz 1989 günü 1000 civarında Kıbrıs Rum Kesimi vatandaşı gösterici Lefkoşe’deki Birleşmiş Milletlerin (“BM”) kontrolündeki tampon bölgesini zor kullanarak aşmışlar, BM tarafından konulmuş olan tel örgüleri kesip geçmişler ve yine bir BM gözetleme kulesini tahrip etmişlerdir. Daha sonra BM askeri tarafından oluşturulan kordonu yararak eskiden okul olarak kullanılan bir binaya girmişlerdir. Bunun üzerine KKTC polisi devreye girmiş ve aralarında başvuruçunun da bulunduğu 111 göstericiyi gözaltına almıştır. AİHM bu kararında bir toplantı gösteri yürüyüşünün yasaya aykırı olmasının, bu toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağıtılması için yeterli sebep olmadığını söyledikten sonra, bu hakka yapılacak müdahalenin, ancak göstericilerin şiddete başvurdıkları durumlarda suçun önlenmesi ve başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması amacına yönelik olduğu nispette haklı olabileceğinin altını çizmiştir. AİHM’ye göre KKTC polisinin olaya müdahalesinin sebebi otoritelerin göstericiler

¹³⁰ Kamil Kartal- Türkiye, Başvuru No: 29768/03, 16.12.2008.

tarafından savunulan fikirleri tasvip etmemesi değil, söz konusu göstericilerin şiddete başvurmaları idi (BM barikatının delinmesi gözetleme kulesinin tahrip edilmesi gibi). Bu sebeple gösterinin dağıtılması, gösterinin saldırgan karakterinden dolayı, 11. madde ihlali oluşturmamıştır¹³¹.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde bazı göstericilerin şiddete başvurusu toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağıtılması için yeterli değildir. ***Katılımcıların bir kısmı tarafından başvurulmuş şiddet sınırlı kalmış ve toplantı ve gösteriler barışçıl niteliğini kaybetmemiş*** ise şiddete başvurmayan kişiler için toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı devam eder¹³².

AIHM'nin konuya bakışı da toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağıtılması için barışçıl niteliğini büyük ölçüde kaybetmesi gerektiği yönündedir.

Ezelin/Fransa davasına konu olan olayda başvuru avukatı bir takım mahkeme kararlarını protesto etmek amacıyla düzenlenen bir gösteri yürüyüşüne katılır. Gösteri esnasında ise yer yer şiddet hareketleri baş gösterir ve bazı kamu binalarına zarar verilir. Bu davada Fransa Hükümeti savunmasında, başvuru avukatının bu şiddet hareketlerine şahsen katılmamasına rağmen, gösteriyi terk etmediği, böylelikle aslında şiddet hareketlerini pasif olarak da olsa onayladığını ileri sürmüş, bu durumda söz konusu avukatın bu gösteriye katılmasından dolayı almış olduğu disiplin cezasının “demokratik bir toplumda gerekli” olduğunu savunmuştur. 14 Aralık 1989 tarihli raporunda İnsan Hakları Komisyonu Fransa Hükümeti’nin bu savunmasına itibar etmemiştir. Komisyona göre bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılan bireyin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, bu toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında yer yer (“*sporadique*”) görülen şiddet hareketleri sebebiyle kendiliğinden ortadan kalkmaz. Birey bu şiddet hareketlerine katılmamış ise, bu kişinin 11. madde altında güvenceye alınmış olan hakları korunmaya devam eder. Burada önemli olan şiddet hareketlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşünün genel olarak barışçıl karakterini ortadan kaldırmamasıdır. Komisyonun kullandığı “yer yer” (“*sporadique*”) sıfatının anlamı budur. Eğer şiddet genelleşmiş ve toplantı ve gösteri yürüyüşüne global olarak hakim olmuş ise, artık barışçıl yapılan bir gösteriden bahsedemeyiz. Ancak şiddet hareketleri sınırlı kalmış ve toplantının tamamına

¹³¹Protopapa-Türkiye, Başvuru No: 16084/90, 24.02.2009.

¹³²Tanyar, age, sf. 609.

hakim olmamış ise, bu noktada toplantıya katılan ve şiddet hareketlerinin dışında kalan bireyler haktan yararlanmaya devam ederler. Burada ispat külfeti savunmayı yapan hükümet üzerindedir. Hükümet hakkın kullanılmasını engellemiş ise, ya şiddetin toplantı ve gösteri yürüyüşünün tamamına hakim olduğunu ispat edecek ya da söz konusu başvurucunun bizzat bu şiddet olaylarına katıldığını ispat edecektir¹³³.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün **amacının ve konusunun da barışçıl olması ve başkalarının insan haklarını inkar etmemesi** gerekir. AİHM, Hollanda Halk Birliği Partisinin toplantı için hazırladığı bildirilerde Hollanda'da yaşayan beyaz ırka mensup olmayan kimselerin, istenmeyen yabancılar olarak zorla sınır dışı edilmelerini istemeleri üzerine toplantının yasaklanmasını, başkalarının hak ve özgürlüklerini inkar ederek ırkçılık yapılması olarak görmüş ve bu tür durumlarda idari makamların toplantı veya gösteriyi yasaklamasını AİHS'ye aykırı bulmamıştır¹³⁴.

AİHM'ye göre devletlerin barışçıl amaçlı toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasını sağlamak için bir takım görevleri vardır. AİHM'ye göre barışçıl amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlüğü sadece devletin hiçbir müdahalede bulunmaması değil, aynı zamanda devletin yasal ve barışçıl amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabilmesi için gerekli makul önlemleri almasıdır¹³⁵. AİHM'nin 21.06.1988 Tarihli 10126/82 nolu Plattformartze für das Leben-Avusturya kararında devletlerin makul önlemler alması gerektiğini belirtmiştir.

Maalesef ülkemizde tamamen barışçıl gösteriler için dahi yeterli önlem alınmamaktadır. Özellikle 2015 yılı Haziran- Aralık ayları arasında yapılmak istenen iki barışçıl gösteride yaşanan olaylar ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının sadece Anayasal ve yasal metinlerde kaldığını, fiili olarak neredeyse hakkın ortadan kalktığı sonucuna bizi ulaştırmaktadır.

Ülkemizde 2911 sayılı kanunun 10. maddesine göre "Aynı yerde aynı gün toplantı yapmak üzere ayrı ayrı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse ilk verilen bildirim geçerlidir." Bu maddeye göre iki farklı gösteri aynı mekânda yapılamayacaktır. Aynı il sınırları içinde farklı mekânlarda gösteri yapılması mümkündür. Bununla beraber

¹³³ Ezelin- Fransa, Başvuru No: 11800/85, 26.04.1991.

¹³⁴ Ünal, age, sf. 286.

¹³⁵ Tezcan Durmuş/ Erdem Mustafa Ruhan/ Sancakdar Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara, 2004, sf . 474.

2911 sayılı kanunun 15. maddesine göre "vali, emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını on günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir. Bu ertelemeye müracaat önceliği göz önünde bulundurulur." 2911 sayılı kanuna göre değil **karşıt gösteriler** konusu farklı olan gösteriler dahi aynı anda aynı mekânda yapılamaz¹³⁶.

AİHM'ye göre ise barışçıl bir gösteriye karşı bir gösteri yapılacak olması dahi gösterinin yasaklanması için tek başına yeterli değildir. **Karşıt gösterilerde bulunan kişiler de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında** yararlanmalıdır. Devletin görevi gösterileri yasaklamak değil her düşünceyi savunan insanların fikirlerini ifade etmesi için gerekli önlemleri almaktır. Karşıt gösterilerin yapıldığı durumlarda idari makamların görevi her iki gösteriyi yasaklamak yerine gösteri sırasında şiddet hareketlerine başvuran kişileri engellemektir. Eğer gösteri gruplarından biri şiddet içerikli davranışlara yönelmişse her iki gösteri grubu değil şiddete başvuran gösteri grubu dağıtılmalı barışçıl şekilde gösteri yapan topluluk toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkını kullanabilmelidir¹³⁷.

AİHM'nin *Ilinden Birleşik Makedonyalılar Derneği ve Ivanov- Bulgaristan* kararına konu olan olayda, Bulgaristan'daki Makedon azınlığın haklarını korumayı amaç edinmiş Ilinden adlı bir derneğin, 12 Eylül 2012 tarihinde Bulgaristan'da bir anıtın önünde gösteri düzenlemesi sırasında çıkan olaylarla ilgilidir. Göstericiler 12 Eylül günü eski bir Makedon şairine ait bir anıtın bir kilometre kadar yakınına kadar araba ve otobüslerle gelmişler ve anıta doğru yürüyüşe geçmiş ancak yürüyüşlerini tamamlayamamışlardır. Çünkü söz konusu anıt 30 kişilik bir grup tarafından çevrilmiştir. Bu grup, göstericilere doğru bağırarak ve küfredmiştir. Bu kişiler daha sonra dernek üyelerine saldırmış onlara fiziksel şiddet uygulamış, biri göstericilerin birinin elinden bayrağı almış, bir diğeri yine göstericilerden birinin elindeki posteri yırtmış ve yine bir başkası göstericilerin elindeki kameranın kordonlarını kesmiştir. Ayrıca dernek başkanının anıt çevresinde bir konuşma yapması karşıt grup tarafından engellenmiştir. Polis ilerleyen safhalarda iki gösterici grup arasında bir kordon oluşturmuş, ancak bu

¹³⁶ Şirin, age, sf. 60.

¹³⁷ Doğru/ Nalbant, age, sf. 436.

olayların meydana gelmesini önleme konusunda yetersiz kalmıştır. Dernek üyeleri AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiği iddiasıyla Mahkeme'ye başvurmuştur. Mahkeme'ye göre, Sözleşme'nin 11. maddesinde güvence altına alınmış olan toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkının devletlere yüklediği yükümlülük, sadece toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale etmemekle sınırlı değildir. Bunun dışında devletin bu toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin barış içerisinde yapılabilmesini sağlamak için bazı önlemler alması gerekmektedir. Mahkeme mevcut olayda polisin göstericileri karşıt göstericilerden korumakta çekimser davrandıklarını gözlemlemiştir. Mahkeme, karşıt göstericilerin saldırılarını engellemek amacıyla polisin daha erken davranması ve gerekli tedbirleri alması gerektiğini belirtmiş ve Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır¹³⁸.

Aynı şekilde *Ollinger- Avusturya* davasında da AİHM yine, Avusturya hükümetini daha önce varolan bir gösteriyi veya toplantıyı gerekçe göstererek bir karşı gösteriyi yasaklamasından dolayı mahkûm etmiştir. Bu davada Paskalya Bayramında 2. Dünya Savaşında Nazi ordusunda ölen subaylar için mezarlıkta anma töreni yapılacaktır. Bundan haberdar olan başvuru, bu törene karşı 2. Dünya Savaşında ölen Yahudileri anmak için gösteri yapma talebinde bulunmuştur. Ancak bu talebi diğer anma töreninin varlığı ve bu nedenle kamu düzeninin bozulacağı gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. AİHM bu davada çatışma halinde olan iki hakkın olduğunu söylemektedir. Bir tarafta Nazi subaylarının dini bir günde anma töreni yapması nedeniyle göstericilerin AİHS'nin 9. maddesi ile korunan din ve vicdan özürlüğü, diğer taraftan başvuruçunun toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü. AİHM bu davada, başvuruçunun kamuyu ilgilendiren bir konuya halkın dikkatini çekmek istediğini ve kendisinin gösteri yapma talebinin şartsız bir şekilde reddedilmesinin ulaşılmak istenen amaçla orantılı olmadığını belirtmiştir. Başka bir yürüyüşün veya toplantının olması başlı başına bir gösterinin yasaklanması için yeterli değildir. Mahkeme, başvuruçunun düzenlemek istediği gösterinin mezarlıkta toplananların dini inançlarına yönelik değil, 2. Dünya Savaşında ölen Nazi subaylarını desteklemelerini protesto etmeye yönelik olduğunu ifade etmiştir. Başvuruçunun ve beraberindekilerin yapmak istedikleri gösteri barışçıl niteliktedir; şarkılar eşliğinde ve

¹³⁸Ilinden Birleşik Makedonyalılar Derneği ve Ivanov- Bulgaristan, Başvuru No: 44079/98, 20.10.2005.

bandroller taşıyarak yapılmak istenmiştir. Başvurucunun ve beraberindekilerin şiddet kullanacaklarını gösteren hiçbir belirti bulunmamaktadır. Kamu makamları tarafından gerekli önlemler alınarak başvuru ve diğer göstericiler gösterilerini mezarlığın etrafında hiç sorunsuz yapabilirlerdi. Ulusal makamlar bu tedbirleri almak yerine, mezarlıktaki toplantıya daha fazla değer biçerek, haklar arasında gerekli olan dengeyi kuramamışlardır. Bu nedenle AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır¹³⁹.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri ifade özgürlüğünün bir aracı olarak kabul edildiği için demokratik toplumlarda toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde azınlık fikirler, toplumun büyük bir kısmını rahatsız edecek fikirler dile getirilebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünde dile getirilen fikirler toplumun büyük bir kesimini rahatsız edecek olsa da AİHM kararlarına göre bu tip toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin engellenmesi AİHS'ye aykırıdır.

AİHM, *Barankevich-Rusya* kararında Moskava yakınlarındaki Chekhov şehri evanjelik kilisesi rahibi, Eylül 2002'de bu şehrin kamuya açık alanında toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması amacıyla valilikten izin talebinde bulunmuştur. Valilik bu başvuruyu reddetmiştir. Valiliğe göre, evanjelik kilisesi mensupları, o bölgede yaşayan insanların çoğunluğundan farklı bir dine sahiptirler; bu nedenle bu azınlığın dini bir konuda toplantı ve gösteri yürüyüşü yapması, o yöredeki toplumun çoğunluğu üzerinde belirli bir hoşnutsuzluk ve memnuniyetsizlik yaratacaktır. Mahkeme kararında, ulusal makamların dayandıkları bu gerekçeyi kabul etmemiş ve söz konusu olayda başvuru evanjelik kilisesi rahibinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkemeye göre, çoğulculuk, hoşgörü ve başkalarının fikirlerine ve inançlarına saygı, demokratik bir toplumun en önemli karakteristik özelliklerindendir. Demokrasi, çoğunluğun fikirlerinin her şartta üstün tutulması anlamına gelmez; önemli olan azınlıkta kalan fikirlerin çoğunluk fikrine karşı korunmasını sağlamaktır. Mahkemeye göre Rusya makamları, farklı dine mensup insanlar arasında belirli bir gerginlik çıkmasını önlemek için alternatif tedbirler arama yerine, çoğulcu demokrasiye zarar verebilecek şekilde azınlığın toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkını tümünden

¹³⁹Ollinger- Avusturya, Başvuru No: 76900/01, 29.06.2006.

ortadan kaldırmıştır. Oysaki toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, çoğunluk bakımından rahatsız edici veya kışkırtıcı olsa da, azınlıkta olan fikirlerin korunması amacına hizmet eder¹⁴⁰.

Karşıt gösterilerin, aynı anda aynı mekânda yapılmasına ilişkin AIHM görüşünün ülkemizde uygulama imkânı olduğunu düşünmemektedir. Ülkemizde genellikle toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde taşkınlık meydana gelmektedir. Toplantı ve gösteri katılımcılarına dışardan birçok müdahale yapılmaktadır. Hatta yapılan gösteri yürüyüşleri esnasında karşıt fikirli bireylerle şans eseri karşılaşılması durumunda dahi şiddet içerikli olaylar meydana gelmekte ve kolluk kuvvetleri gerekli önlemleri alamamaktadır. Bu nedenle aynı anda aynı mekânda iki farklı gösteri yapılmamasına yönelik düzenlemeyi yerinde buluyoruz. Tüm fikirlerin özgürce ifade edilmesi gerekliliğine inanmakla birlikte yaşama hakkına, bireylerin vücut ve benden bütünlüğü hakkına öncelik verilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

3.1.2. ÖNCEDEN BİLDİRİM ESASI

Özgürlüklerin düzenlenmesinde kullanılan sistemlerden birinin bildirim sistemi olduğunu belirtmiştik. Ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bildirim sistemi esasına göre düzenlenmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının Anayasamızda önceden **izin** almaksızın kullanılır şeklinde düzenlenmiş olması, bildirim sistemi esasları çerçevesinde düzenlenmesine engel teşkil etmemektedir.

Bildirim sisteminde amaç kamu düzenini korumak ve özgürlüğün kullanılabilmesini sağlamaktır¹⁴¹. Toplantı ve gösteri yürüyüşü gibi topluluk şeklinde kullanılan hak ve hürriyetlerde kamu düzeninin bozulma ihtimalinin daha fazla olması nedeniyle ülkemizde bildirim sistemi kullanılmaktadır.

Bildirim sisteminin iki türlü işlevi vardır. İlk olarak bu sistemde idari makamlara yapılması planlanan toplantı veya gösteri yürüyüşünün barışçıl olduğu konusunda teminat verilmektedir. İkinci olarak ise, bu sistem idari makamlara toplantı ve gösteri yürüyüşünün sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli tedbirler alma imkânı tanımaktadır. Böylelikle usuli şartlar yerine getirilerek önceden bildirilen toplantı ve

¹⁴⁰Barankevich-Rusya, Başvuru No: 10513/19, 26.07.2007.

¹⁴¹İşgören, age, sf. 104.

gösteri yürüyüşüne devletin müdahale etmeme yükümlülüğü yanında gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü de doğmaktadır¹⁴².

Günümüzde İsviçre'nin bazı kantonlarında her tür genel toplantı izin sistemine tabidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise cadde, sokak, park, bahçe gibi kamu mülküne ait yerlerde genel toplantıların yapılabilmesi için idari makamlardan izin alınması gereklidir. Ancak idari makamların bu yetkisi belli açılardan sınırlanmış ve bu yetkiyi keyfi olarak kullanmaları önlenmiştir. Uygulamada izin belgesinin yalnızca halkın huzur ve sükûnunun bozulacağı önceden açık ve yakın somut olguların olması halinde verilemeyeceği şeklindedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcut sistem izin sistemi olmasına rağmen toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ifade özgürlüğünün devamı görüldüğü için olabildiğince özgürlükçü yaklaşım sergilenmektedir. Burada istenen izin caddelerde trafik akışını sağlamak mahiyetindedir. İngiltere'de de kamu mülkünde olan genel yerler için izin alınması gerekmektedir¹⁴³.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin daha güvenli ortamlarda yapılmasını sağlamak amacıyla getirilmiş olan bildirim sistemi Anayasanın lafzına uygundur. Anayasamızda toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün kullanımının izne bağlanması yasaklandığı için izin sistemi dışında herhangi bir sistemin olması Anayasanın lafzına aykırı değildir. Bununla birlikte bildirim sistemi günümüzde genellikle Anayasanın ruhuna aykırı olarak kullanılmaktadır. Bildirim sisteminde amaç kişilerin ve kamunun güvenliğini sağlamak olmasına rağmen bugün ülkemizde bildirim sistemi neredeyse izin sistemi haline getirilmiştir. Bugün bildirim sisteminin kurallarına uymadan yapılan toplantı veya gösteri yürüyüşlerinde kamunun ve kişilerin güvenliğine zarar verecek herhangi bir durum olmamasına karşın yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri zorla dağıtılmaktadır. İdari makamlar bildirim sistemini fiiliyatta, Anayasa ve kanuna aykırı olarak izin sistemine çevirdikleri için bugün basından da sık sık izlediğimiz gibi, kolluk kuvvetleri bildirimsiz olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dağıtırken " **izinsiz** toplantı ve gösteri yürüyüşü yaptığınız için" şeklinde belirtmektedirler.

¹⁴²Kılınç Ümit, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:110, 2014, sf. 290.

¹⁴³Anayurt, age, sf. 116-117.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izin sistemi veya bildirim sistemi şeklinde düzenlenmesi AİHS'e aykırı değildir. AİHM, *RassemblementJurassien* ve *d'UniteJurassienne* başvurusunda, toplanmaların önceden izin prosedürüne tabi kılınması olgusu kural olarak bu hakkın özüne dokunmaz. Böyle bir yöntem, Sözleşmenin 11. maddesinin 1. fıkrasındaki hükme uygundur. Çünkü yetkili makamların, toplanmanın barışçı niteliğini sağlamaları amacıyla gerekli tedbirleri almaları gerektiğini ifade ederek hakkın kullanımını ihlal etmediğini belirtmiştir¹⁴⁴.

Bildirimde bulunma zorunluluğu sadece 2911 Sayılı TGYK'nin kapsamına giren toplantılar için geçerlidir. 2911 Sayılı Kanunu'na tabi olmayan toplantılar TGYK'nin 4. maddesinde:

-Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzel kişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları,

-Kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılan toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar,

-Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar,

-Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanların devlet ve hükümet işleri hakkındaki toplantı ve konuşmaları ile TBMM üyelerinin halk ile yapacakları sohbet niteliğindeki görüşmeler, şeklinde belirtilmiştir.

Bir kısım toplu organizasyonların toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının dışında değerlendirilmesini çok yerinde ve özgürlükçü bir düzenleme olarak görüyoruz. Toplantı ve gösteri yürüyüşü kişi hak ve özgürlükleri arasında düzenlenmiş olmasına rağmen ülkemizde ve birçok ülkede en çok kısıtlanan temel hak ve özgürlüklerdendir. Bu nedenle her toplu organizasyonun toplantı kapsamında düşünülmesi kişilere yükümlülükler getirecektir. Örneğin düğün organizasyonu yetkili idari makama süresi içerisinde bildirilmediği takdirde suç teşkil edebilecektir. Bu nedenlerle kanunda sayılı toplu organizasyonların toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamı dışında değerlendirilmesi bizce özgürlükçü bir düzenlemedir.

¹⁴⁴RassemblementJurassien ve d'UniteJurassienne, Başvuru No:8191/78, 10.10.1979.

Ülkemizde 2911 Sayılı TGYK'nin 10. maddesine göre; toplantının yapılmasından en az kırk sekiz saat önce ve çalışma saatleri içinde, düzenleme kurulunun tamamının imzalayacakları bir bildirim toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa verilecektir. Aynı hüküm gösteri yürüyüşleri içinde geçerlidir. Madde metnindeki kırk sekiz saatlik süre ilk haliyle yetmiş iki saat olarak belirlenmişken Avrupa Birliği uyum sürecinde 2002 yılında yerinde bir uygulama ile kırk sekiz saate indirilmiştir. Almanya'da ve İsviçre'nin bazı kantonlarında bu süre kırk sekiz saat, Fransa'da ise üç gün olarak belirlenmiştir¹⁴⁵.

2911 Sayılı TGYK'nin 10. maddesine göre bildirimde bulunması gerekli kayıtlar şunlardır:

- toplantının amacı
- toplantının yapılacağı yer, gün, başlangıç ve bitiş saatleri
- düzenleme kurulunun başkan ile üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri ve varsa çalışma yerleri

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik 5. maddesinde istenilen belgeler ise şunlardır:

- nüfus cüzdanı örneği
- adli sicil kaydı
- ikametgâh belgesi
- fiil ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş olduklarına dair şahsi beyan belgesi
- düzenleme kurulunda yer alacak yabancılar için, ilgili valilik kanalıyla, İçişleri Bakanlığından alınan izin belgesi; Kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap edecek, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşıyacaklar için mahallin en büyük mahalli idare amirliğine, toplantıdan en az kırk sekiz saat önce bildirimde bulunulduğunu gösteren belge

¹⁴⁵ Anayurt, age, sf. 122.

-tüzel kişilerce düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşleri için yetkili organlarının buna ilişkin kararı

TGYK ve ilgili yönetmelikte 2002 yılı değişikliklerinden önce; toplantı yerinde en az altı aydan bu yana sürekli ikamet ettiklerine dair ikamet belgesi, medeni hakları kullanmaya ehil olduklarına dair şahsi beyan belgesi, yabancı uyruklular için İçişleri Bakanlığından alınacak izin belgesinin eklenmesi şartları çıkartılmıştır. Yapılan değişikliklere rağmen hakkın kullanımı için idarece gereğinden fazla belge istenmektedir. Bu durum hakkın kullanımını zorlaştırmaktadır. Adli sicil kaydının veya düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin mesleklerinin bilinmesinin hakkın kullanımı açısından önemli olmadığını düşünüyoruz. Demokratik ülkelerde istenen belgelerin amacı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımını sağlamak olduğuna göre bu amaca hizmet etmeyecek belgeler ancak hakkın kullanımını zorlaştıracaktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün amacının bildirimde belirtilmesi kişilerin düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlamak olarak düşünülebilse de Anayasa Mahkemesi bir kararında tertip heyeti tarafından toplantının maksat ve gayesini gösterir bir beyanname verilmesi mecburiyetini, Anayasanın 20. maddesinde yer alan -kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz- hükmüne aykırı olarak görmemiştir¹⁴⁶.

Kanun ve Yönetmeliğe uygun olarak düzenlenmiş bildiriği alan idare, bildirim alıldığı gün ve saati gösteren bir alındı belgesini düzenleme kuruluna vermek zorundadır. (TGYK 10/3.md) Eğer bildirim ilgili idare tarafından kabul edilmez veya karşılığında alındı belgesi verilmezse düzenleme kurulu bu durumu bir tutanakla tespit eder ve noter kanalıyla mahallin en büyük mülki amirine ihbar eder, ihbar saati bildirim verilme saati yerine geçer. (TGYK 10/4.md)

Aynı yerde aynı gün toplantı yapmak üzere ayrı ayrı düzenleme kurullarınca bildirim verilmişse ilk verilen bildirim geçerli sayılmaktadır.(TGYK 10/5.md) Bu hükmün idarenin bazı fikirlere sansür uygulayabileceği karşısında yerinde bir hüküm olduğunu düşünüyoruz. Aksi halde idare yapılmasını istemediği toplantı ve gösteri yürüyüşlerini takdir hakkını kullanarak erteleyebilirdi.

¹⁴⁶ Anayasa Mahkemesi, 04.01.1963 tarih, 1962/208 Esas 1963/1 Karar sayılı ilamı. Resmi Gazete Yayın Tarihi: 13.03.1963.

Bildirim sistemi ile ilgili en çok karşılaşılan sorun, kırk sekiz saat önceden bildirim yapılmayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kanuna aykırı kabul edilip, dağıtılmasıdır. Bildirimsiz toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı kabul edilip bu tür toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyen veya yönetenlerle bunların hareketlerine katılanlara, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis ve on bin liradan yirmi beş bin liraya kadar para cezası verileceği düzenlenmiştir.(TGYK 28.md) Kırk sekiz saat önceden bildirim yapılmasındaki amaç güvenliğin sağlanmasıdır. Ancak günümüzde kırk sekiz saat güvenlik önlemleri alınması amacıyla uzun bir zaman dilimi olarak kabul edilebilir. Fakat bizce burada eleştirilmesi gereken konu kırk sekiz saat veya yirmi dört saat önceden bildirim yapılması değil, zamanında bildirim yapılmayan durumlarda kişilere ceza verilmesidir. Daha öncede belirttiğimiz gibi bu tip düzenlemeler Anayasanın ruhuna tamamen aykırıdır.

Bildirimin amacının görevlileri önlem almaları için önceden haberdar etmek olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bildirim hakkın kullanımı için bir ön koşul veya kurucu bir işlem değildir. Devletin bildirimsiz toplantı ve gösteri yürüyüşleri için yükümlülüğü, bildirim yapılanlar gibi barışçıl olduğu ve kamu düzenini bozmadığı sürece hakkın kullanımını kolaylaştıracak önlemler almaktır¹⁴⁷.

AİHM içtihatlarına göre TGYK'nin 23. maddesinde kanuna aykırı hareket olarak sayılan fiillerden birçoğu AİHM standartlarına göre toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının içindedir. AİHM'nin 1959-2013 yılları arasında 11. maddeden ihlal kararı verdiği toplam 151 davanın 61 tanesi Türkiye'den giden davalardır. Bu durum % 40'lık bir dilime denk gelmektedir. Türkiye'ye en yakın 13 ihlal (%9) ile Moldova, 12 ihlal (%8) ile Rusya Federasyonu gelmektedir. 2013 yılını esas aldığımızda 11. maddeye ilişkin 10 tane ihlal kararı görülmektedir. Bunların 4 tanesi (%40) Türkiye'ye aittir. Yine 1959-2013 yılları arasında ifade özgürlüğü ile ilgili 544 ihlal tespitinden 224 tanesi (%41) Türkiye hakkındadır. *Anayurt* bu verileri karşılaştırırken ifade özgürlüğüne

¹⁴⁷ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenlenme Hakkı ve Demokratik Toplum Düzeni Kavramıyla İlişkisi Çalıştayı (22.05.2014), Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı, Aralık, 2014 ,sf. 10.

ilişkin yaklaşım ve düzenlemelerin toplanma özgürlüğünü de etkilediğini ifade etmiştir¹⁴⁸.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün konusu, bir siyasinin davranış ve açıklamaları ise o kişinin geçici olarak bulunduğu mekânın etrafında aniden yapılan bir gösteri veya toplantıda önceden bildirim veya izin şartının aranmasının toplantı ve gösteri yürüyüşünün amacına ters düşebilecektir. AİHM bu gibi hallerde, toplantının amacı - konusu ile o an orada yapılması arasındaki bağlantıya önem vererek izin veya bildirim şartını göz ardı etmektedir¹⁴⁹.

Ülkemizde önceden bildirim koşulu yerine getirilmeden yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı kabul edilirken AİHM içtihatlarına göre bir toplantının Ülkemizde önceden bildirim koşulu yerine getirilmeden yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı kabul edilirken AİHM içtihatlarına göre bir toplantının sırf bildirim yapılmadığı için dağıtılması sözleşmeye aykırıdır.

Türkiye'de 2000 yılında İstanbul'da Sultan Ahmet Parkı'nda 45-50 kişilik bir grup ile yapılan F tipi cezaevlerini protesto eylemi biber gazı ile dağıtılmıştır. Göstericiler yasadışı olarak gözaltına alındıkları ve basın açıklamalarına engel oldukları için emniyet görevlileri hakkında şikâyetçi olmuş Cumhuriyet Savcılığı ise takipsizlik kararı vermiştir. Göstericiler AİHM'ye başvurmuş, AİHM *Oya Ataman-Türkiye kararında* kamu güvenliği için bir tehlike oluşturmayan bir mekânda ve saatte şiddet içermeyen bir toplantı ve gösterinin sırf bildirimde bulunulmadığı için dağıtılmasını toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün ihlali olarak görmüştür¹⁵⁰.

AİHM, *Bukta ve Diğerleri- Macaristan* davasında, barışçıl bir gösterinin sadece yasalara aykırı olduğu gerekçesiyle dağıtılmasının 11. maddeye açıkça aykırı olduğunu belirtmiştir. Macaristan'da 1989 tarihli yasaya göre, bir gösteri yapmadan üç gün önce ön bildirimde bulunmak gereklidir. Aralık 2002' de Romanya Başbakanının Macaristan'ı ziyareti sırasında 150 kadar gösterici, herhangi bir ön bildirimde bulunmadan, başbakanın kaldığı otelin önünde toplanıp protesto eylemi yaptıkları sırada kolluk

¹⁴⁸ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenlenme Hakkı ve Demokratik Toplum Düzeni Kavramıyla İlişkisi Çalıştayı (22.05.2014), Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı, Aralık, 2014, sf. 58-59.

¹⁴⁹ Inceoğlu Sibel(Editör) /Akbulut Olgun, age, sf. 387.

¹⁵⁰ Oya Ataman- Türkiye, Başvuru No: 74552/01, 05.12.2006.

güçleri bu gösteriyi dağıtmıştır. Macaristan tarafından otel önünde yapılan barışçıl gösterinin kamu güvenliğini neden tehdit ettiğine dair bir yeterli açıklama yapılamamıştır. Mahkeme, bu davada 11. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır¹⁵¹.

AIHM, *Serkan Yılmaz ve Diğerleri-Türkiyekararında*; 19 Aralık 2002 tarihinde, başvuranlar hayata dönüş operasyonunun ikinci yıldönümü münasebetiyle düzenlenen bir gösteriye katılmışlardır. Polis kamerası kayıtlarına göre 13 kişilik bir grup saat 14.30 sıralarında ellerindeki flamalarla slogan atarak İstiklal Caddesine gelmiş ve Caddeyi trafiğe ve yaya geçişine kapatmışlardır. Grubu bir polis barikatı engellemiştir. Polis güçleri, bir güvenlik kordonu oluşturarak gruba yaptıkları gösterinin yasa dışı olduğunu bildirmiş ve dağılmaları için uyarmıştır. Gösterici grubunun yaya geçidini ve tramvay yolunu bloke ettiği, polisin grubun etrafında bir güvenlik kordonu oluşturduğu, bir polis memurunun ilgili şahıslar yolu açmaları ve daha sonra basın açıklaması yapabilecekleri yönünde uyardığı anlaşılmaktadır. Göstericiler polisin uyarılarına karşı gelerek güvenlik güçlerine direnmişlerdir. Bunun üzerine polis tarafından kuvvet kullanılarak yakalanmışlar ve haklarında yargısal süreç başlatılmıştır. Gösteri, bildirimsiz yapılmıştır. AIHM, spontan gösteri düzenleme hakkının ancak güncel bir olaya hemen cevap verme niteliği taşıması ve özellikle hemen yapılmadığı takdirde önemini yitirebilme özelliği göstermesi gibi bazı özel koşullarda olabileceğini, bu tür durumlarda da genel kuralların aksine, yetkili makamlara haber verme zorunluluğundan muaf tutulabileceğini kabul etmektedir. Ancak, somut olayda başvuranlar “hayata dönüş” operasyonunun ikinci yıldönümü münasebetiyle gösteri düzenlemişlerdir. Dolayısıyla, AIHM’nin kanaatine göre, söz konusu gösteri güncel bir olaya hemen cevap vermek amacıyla kendiliğinden düzenlenmemiştir. Bu nedenle de yetkili makamlara haber verme zorunluluğundan muaf tutulamayacağı sonucuna varmıştır. Diğer yandan Mahkeme, gösterici grubun, muhtemel trafik sıkıntıları dışında kamu düzenini tehlikeye atacak tehditlerinin olmadığı tespitini yapmıştır. Mahkemeye göre halka açık bir alanda gerçekleştirilen her türlü gösteri günlük yaşamın akışını belirli bir ölçüde bozacak bir karışıklığa ve hasmane tepkilere yol açabilme özelliği taşır. Bir gösterinin yasalara aykırı düzenlenmiş olması, tek başına, toplanma özgürlüğün müdahaleyi haklı kılmaz. Zamanında ulusal

¹⁵¹Bukta ve Diğerleri- Macaristan, Başvuru No: 25691/04, 17.07.2004.

düzeyde tartışılmış ve şiddetli tepkilere yol açmış bir olay üzerine kamuoyunun dikkatini çekmek isteyen küçük bir grup tarafından düzenlenmiş ve özünde de şiddet içermeyen gösterinin dağıtılması ve göstericilere ceza soruşturması açılması 11/2 maddesine aykırılık oluşturur şeklinde karar vermiştir¹⁵².

Ülkemizde her ne kadar idari makamlarca bildirimsiz toplantı ve gösteri yürüyüşleri suç kabul edilerek dağıtılsa da Yargıtay'ın toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin barışçıl niteliğinden yola çıkarak ani toplantıları anayasal hak olarak gördüğü kararlar vardır. Olay Bergama'da köylülerin altın madenine, siyanürlü bir kamyonun geldiği duyumu üzerine derhal bölgeye giderek yürüyüşe geçmesi, İzmir- Çanakkale yolunda trafik aksatılmadan protesto eyleminde bulunmasıdır. Bu gösteri duyumun alındığı gün yapılmasaydı, kamunun ve yetkililerin dikkatini siyanürlü kamyona çekmek bakımından geç kalınmış olacaktı. Yerel mahkemenin bildirim verilmediği için kanuna aykırı sayılan ve dağıtılan gösteriye katılanlara verdiği kararları Yargıtay bozmuş ve eylemi "toplumsal refleks" olarak nitelendirmiştir¹⁵³.

2.1.3. DÜZENLEME KURULU TEŞKİLİ VE GÖREVLERİ

Ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının bildirim usulüne bağlı olarak düzenlendiğini daha önce belirtmiştik. Bu nedenle yapılacak olan toplantı ve gösteri yürüyüşlerini usulüne uygun olarak bildirecek bir düzenleme kurulunun olması gerekir. TGYK'ninde düzenleme kurulunun nitelikleri belirlenmiştir. 2911 Sayılı TGYK'nin 9. maddesine göre, yapılacak olan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından organize edilmesi gerekir. 2002 yılında yapılan değişiklik öncesi düzenleme kurulunu oluşturan kişilerin 21 yaşını tamamlamış olması ayrıca düzenleme kurulunu oluşturan kişilerin toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerde sürekli ikametgahının bulunması gerekiyordu. Kanımızca hukuken 18 yaşında ergin olarak kabul edilen kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü organize etmelerinde de bir engel

¹⁵² Serkan Yılmaz ve Diğerleri- Türkiye, Başvuru No: 25499/04, 13.10.2009.

¹⁵³ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2002/949 Esas- 2002/7518 Karar, 27.06.2002.

olmamalıdır. Bu nedenle yapılan değişikliğin yerinde bir düzenleme olduğunu düşünüyoruz¹⁵⁴.

TGYKDY' de ise; toplantı yapılabilmesi için, toplantının yapılmasından en az 48 saat önce ve çalışma saatleri içinde, düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin tamamının imzalayacağı bir bildirimin mahallin en büyük mülkî amirliğine verilmesi zorunludur. Bu bildirimde, toplantının amacı, yapılacağı yer, başlayış ve bitiş saatleri ile düzenleme kurulu başkan ve üyelerinin açık kimlikleri, meslekleri, ikametgâhları ve varsa çalışma yerlerinin belirtilmesi ve bildirimde, düzenleme kurulu başkan ve üyelerince sağlanacak, T.C. kimlik numarasının, adli sicil beyanının, düzenleme kurulunda yer alacak yabancılar için, ilgili valilik kanalıyla, İçişleri Bakanlığından alınan izin belgesi; Kanun'a göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap edecek, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşıyacaklar için mahallin en büyük mülki idare amirliğine, toplantıdan en az 48 saat önce bildirimde bulunulduğunu gösteren belgenin eklenmesi şarttır.

Düzenleme kurulunun görev ve sorumlulukları ise, TGYK'nin 12. maddesine göre; düzenleme kurulu, toplantının sükun ve düzenini, bildirimde yazılı amaç dışına çıkılmamasını sağlamakla yükümlü ve sorumludur. Kurul, bunun için gereken önlemleri alır ve gerektiğinde güvenlik kuvvetlerinin yardımını ister. **(Değişik üçüncü cümle: 2/3/2014-6529/8 md.)** Toplantının amacı dışına çıktığı veya düzen içinde gerçekleşmesini imkânsız gördüğü takdirde kurul veya toplanamadığı takdirde kurul başkanı dağılma kararı alır ve durumu derhâl yetkili kolluk amirine bildirir. Düzenleme kurulunun sorumluluğu, topluluk toplantı yerinden tamamen dağılıncaya kadar sürer.

11. maddesine göre ise; “Toplantı, 6 ncı madde hükümlerine uymak suretiyle bildirimde belirtilen yerde yapılır. Düzenleme kurulu, kendi üyelerinden başkan dahil en az yedi kişiyi toplantının yapıldığı yerde bulundurmakla yükümlüdür. **(Değişik üçüncü cümle: 2/3/2014-6529/7 md.)** Bu yükümlülüğün yerine getirildiğine dair tutulan tutanak, düzenleme kurulu tarafından hazırlanarak yetkili kolluk amirine teslim edilir.

¹⁵⁴ Aynı yönde Anayurt, age, sf. 127.

(Ek fıkra: 2/3/2014-6529/7 md.) Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde katılımcıların ve konuşmacıların ses ve görüntüleri kolluk tarafından yapıldığı belli olacak şekilde kaydedilebilir. Elde edilen kayıt ve görüntüler şüphelilerin ve suç delillerinin tespiti dışında başka bir amaçla kullanılamaz”.

11. maddenin son fıkrası düşündürücüdür. Ses görüntü kaydı kanımızca toplantıya katılan kişiler üzerinde bir takım baskılara neden olabilir. Ancak diğer taraftan da ses ve görüntü kaydı sayesinde toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında şiddet gösteren, etrafa zarar veren kişilerin tespiti mümkün hale gelmektedir. Bu nedenle kanımızca burada kamu düzeninin sağlanması amacıyla suçluların tespiti daha ön planda olması gerektiği için ses ve görüntü kaydı yapılabilmesini sağlayan düzenleme yerinde bir düzenlemedir. Yönetmelikte 2015 yılı ağustos ayında yapılan değişikliklerle aynı hüküm yönetmelik maddelerine de konulmuştur. Her ne kadar kamuoyunda yeni bir düzenleme gibi lanse edilse de aslında söz konusu değişiklik kanunda bir yıl öncesinde yapılmıştı.

TGYKDY göre ise, düzenleme kurulunun görev ve sorumlulukları çok daha fazladır.

Düzenleme kurulunun görevleri Yönetmeliğin 9. maddesine göre şunlardır:

- a) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün bildirimde belirtilen yer, gün ve saatte yapılmasını ve bitirilmesini sağlamak,
- b) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün bildirimde belirtilen amacına uygun yapılmasını ve amacından sapmasını önleyici tedbirler almak,
- c) Toplantı ve gösteri yürüyüşünün sükûn içinde, çevreyi ve katılmayanları rahatsız etmeyecek şekilde geçmesini sağlamak,
- d) Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılmasına engel olanlarla, devamına imkân vermeyecek tertiplere girişenleri, toplantıyı amacından saptırmak isteyenleri, güvenlik kuvvetlerine bildirmek,

e) **(Değişik:RG-5/8/2015-29436)**Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dahil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zinciri, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeleri toplantı yerine sokmak isteyen kişileri önlemek, bu gibilerin varlığından güvenlik kuvvetlerini haberdar etmek, yakalanmalarına yardımcı olmak,

f) **(Değişik:RG-5/8/2015-29436)** Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayınlayarak, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılmak isteyen kişileri önlemek amacıyla, bu gibilerin varlığından güvenlik kuvvetlerini haberdar etmek, yakalanmalarına yardımcı olmak,

g) **(Değişik:RG-5/8/2015-29436)** Halkı suç işlemeye özendirici konuşmaları önlemek,

h) Toplantının ve gösteri yürüyüşünün amacı dışında veya kanunun suç saydığı sloganların söylenmesini veya ses yayın cihazları ile yayımını önleyici tedbirler almak, bu gibi davranışları güvenlik kuvvetlerine haber vermek ve faillerini yakalatmak,

i) Toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılacakların toplantı yerine gelişlerinde, gerekiyorsa, kimliklerinin tespiti ve benzeri faaliyetlerde güvenlik kuvvetlerine yardımcı olmak,

j) **(Değişik:RG-5/8/2015-29436)** Toplantının ve gösteri yürüyüşünün kanunlara uygun yürütülmesi amacı ile yetkili kolluk amirince istenen hususları yerine getirmek ve çalışmalarına yardımcı olmak.

Özellikle yönetmelikte yapılan son değişiklikler terörle mücadele kapsamında getirilmiştir. Ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde toplantı ve gösterilerde molotof kullanılması, yapılan gösteri ve toplantıların terör örgütü liderinin propagandasına dönüşmesi nedeniyle bu değişiklikler yapılmıştır.

TGYK'nin 13. maddesinde 2014 yılı değişikliğinden önce; "Hükümet komiseri, 12. madde de öngörülen durumlarda düzenleme kurulu başkanının isteği veya toplantının sürmesini imkânsız kılacak derecede genel sükun ve düzeni bozacak ve suç teşkil edecek nitelikte **sözle veya** eylemle saldırı biçimi alması halinde toplantıyı sona erdirmeye yetkilidir" şeklinde idi. Ancak 2014 yılında bu kanun hükmü kaldırılmıştır. 1961 Anayasası döneminde "sözle veya" kısmının iptal edildiğinden daha önce bahsetmiştik. Bu nedenle söz konusu iptali hatırlatma yetiniyoruz. Yönetmelikte ise hükümet komiserinin yetkileri 2015 yılı değişiklikleri ile kaldırılmıştır.

2.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

Asıl olanın bireylerin haklarını özgürce kullanabilmeleri olduğunu ve kişi hak ve özgürlüklerinin ancak kanunla ve Anayasada belirlenen sebeplerle sınırlandırabileceğini daha önce belirtmiştik. Anayasamıza göre; Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlandırılabilir. (AY md 34/2)

AIHS'nin 11/2. maddesinde de: "Bu hakların kullanılması demokratik bir toplumda, zaruri tedbirler niteliğinde olarak ulusal güvenliğin, kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, ahlak ve sağlığın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla ve ancak yasayla sınırlandırılabilir" şeklinde benzer ifadeler yer almaktadır. Anayasada belirlenen sebepler nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Tezimizin bu kısmında 2911 sayılı kanunla getirilen sınırlamaları inceleyeceğiz.

2.2.1. SINIRLAMA NEDENLERİ

Toplantı ve gösteri yürüyüşü ve diğer birçok temel hakkın sınırlandırılması gerekçelerinde en çok kullanılan neden kamu düzeni kavramıdır. Kamu düzeni kavramı özde bir takım farklılıklar olmakla birlikte genel sağlık, genel ahlak ve milli güvenlik kavramlarını da içinde barındıran geniş bir kavramdır. Bu başlık altında söz konusu sınırlama sebepleri ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Genel sağlık kavramı; Toplumun bulaşıcı ve salgın hastalıklardan uzak tutulmasını, toplumun sağlık koşulları içinde yaşamını sürdürmesini ifade eder¹⁵⁵. Genel sağlık ya da bir başka deyişle kamu sağlığı kavramını tıbbi bakım ve tedavi hususuyla karıştırmamak gerekir. Genel sağlık ile kastedilen, hastalıkların önlenmesidir¹⁵⁶. Genel sağlık kavramı toplumdaki bireylerin teker teker hastalıklarının tedavi edilmesini değil, toplumun yaygın ve bulaşıcı hastalıklardan korunması ile sağlıklı koşullar içinde tutulmasını ifade eder. Örneğin; suların, her türlü yiyecek ve içeceklerin denetimi, sivrisineklere karşı ilaçlama yoluyla mücadele edilmesi, insandan insana geçebilecek ölümcül nitelikteki virüslerin yayılmasının önlenmesi için toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğüne sınırlama getirilmesi genel sağlık kapsamına girer¹⁵⁷.

Doktrinde Atalay, genel sağlık kavramı bahane edilerek idarenin bir takım özgürlükleri keyfi şekilde sınırlandırabileceğini belirtmiştir. Örneğin; bir binada yapılacak toplantının yangın talimatına aykırılık veya yangın çıkma riski nedeniyle keyfi olarak bulunan kusurlarla sınırlandırabileceğini ifade etmiştir¹⁵⁸. Kanımızca idarenin sadece keyfi nedenlerle genel sağlık sebebine dayanarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını sınırlaması pek mümkün değildir. Çünkü genel sağlık sebeplerine dayanarak herhangi bir temel hak ve özgürlük sınırlandırılacak ise somut nedenler gösterilmesi gerekir. Bununla birlikte yan yana ahşap binaların olduğu bir mahalde binaların birinde yangın çıkması

¹⁵⁵ Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 5. Bası, Ankara, 1998, sf. 26.

¹⁵⁶ Atakan Arda, Kamu Düzeni, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:13, Sayı:1-2, 2007, sf. 102.

¹⁵⁷ Atakan, age, sf. 102-103.

¹⁵⁸ Atalay, age, sf. 125.

nedeniyle başka bir binada yapılacak toplantının yangın çıkma riskinin yüksek olmasından dolayı genel sağlık sebebiyle sınırlandırılması bizce hukuka uygundur.

Genel sağlık kavramının içeriğinin somut olgularla doldurulması gerektiğini düşünüyoruz. İdarenin vermiş olduğu kararlar yargı denetiminden geçtiği için idare, ciddi veriler olmadan genel sağlık sebebine dayanarak herhangi bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü sınırlandıramaz. Bir binada yangın çıkma riski, bir mahalde ölümcül virüs olup olmadığı, herhangi bir hastalığın bulaşıcı olup olmadığı gibi genel sağlık sebepleri içinde sayılabilecek nedenlerin hepsinin uzman bilirkişilerle tespiti mümkündür. Bu nedenle idare ancak ciddi veriler olması halinde genel sağlık sebebine dayanarak bir hakkı kısıtlayabilir.

Milli güvenlik kavramı; Bir ülkenin iç ve dış tehlikelerden korunabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır¹⁵⁹. Danıştay bir kararında milli güvenliği; "Yurt ölçüsünde beliren iç ve dış tehlikelere karşı Devlet tüzel kişiliğinin savunma ve güvenlik altına alınması," olarak tanımlamıştır¹⁶⁰. Milli güvenlik tanımlardan da anlaşılacağı üzere, iç güvenlik ve dış güvenlik olmak üzere iki unsurdan oluşur. Dış güvenlikten anlaşılması gereken, devletin savaşta ve barışta dış tehlikelere karşı korunmasıdır. İç güvenlikten anlaşılması gereken ise, devletin iç isyan, ayaklanma ve yıkıcı eylemlere karşı korunmasıdır¹⁶¹.

Milli güvenliğe zarar veren her hareket kamu düzenine zarar vermekle birlikte kamu düzenini bozan her hareket milli güvenliğe zarar vermez.

Milli güvenlik kavramı, siyasi ve ekonomik yönlerinin yanında hukuki içeriği de olan bir kavramdır. Milli güvenlik kavramı, uluslararası ve iç hukuk metinlerinde yer almakta ve anayasalarda bir özgürlük sınırlama nedeni olarak düzenlenmektedir. Özgürlüklerin sınırlandırılmasının, özellikle kamu hukukunun ilgilendiği en önemli konulardan biri olmasının yanında, kişi hak ve özgürlüklerine devletten ve diğer kişilerden gelen müdahalelerin türü ve bu müdahalelerin doğurduğu hukuki ve fiili

¹⁵⁹ Tunç Hasan, 2001 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Milli Güvenlik ve İnsan Hakları İlişkisi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3 Sayı:1-2 Haziran – Aralık 1999, Basım Yılı 2003, sf. 2.

¹⁶⁰ Danıştay 12. Dairesi, 1969/4097 Esas-1970/426 Karar, 05.03.1970.

¹⁶¹ Çetindağ A Funda, Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, sf. 21.

sonuçlar ile bu müdahalelerin yargı denetimine konu olması hususları, milli güvenlik kavramının hukuki yönden de incelenmesini gerekli kılmaktadır. Söz konusu kavram değerlendirilirken temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında hukuki bir ölçüt olarak değerlendirilmelidir¹⁶².

Anayasa mahkemesine göre; milli güvenlik kavramı soyut, kişilerin yorumlarına göre genişletilebilecek, öznel ve keyfiliğe yol açabilecek bir kavram olduğu için söz konusu Anayasal (veya AİHS sınırlama sebebinin) sınırlama sebebinin doğrudan kanunlara alınmasının kanunların açık ve belirgin olması özelliğine ters düşer¹⁶³. Bu sebeplerle milli güvenlik kavramının keyfiliğe ve genişletmeye yol açacak şekilde yorumlanmaması gerekir. Milli güvenlik kavramının oldukça dar yorumlanması gerektiğini düşünüyoruz. Yapılacak sıradan bir toplantının milli güvenlik gerekçesi ile sınırlandırılması bizce devletin zafiyet içerisinde olduğu algısı oluşturabilir. Uygulamada milli güvenlik gerekçesi ile toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sınırlandırıldığına pek rastlanmamaktadır.

Genel ahlak kavramının ise genel geçer bir şekilde tanımlanmasının oldukça güç olduğunu düşünüyoruz. Ahlak denilen olgu manevi bir olgu olması nedeniyle, ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, şehirden şehre hatta kişiden kişiye değişiklik arz eden bir durumdur. Bu nedenle kimine göre ahlaki olan bir durum kimine göre ise gayri ahlaki sayılabilir. Bu bağlamda genel ahlak nedeni ile kişilerin hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasında bir takım sorunlar her zaman olacaktır.

Anayasa Mahkemesi'nin yapmış olduğu bir tanımda genel ahlak; Belli bir zamanda, belli bir toplumun büyük çoğunluğunca benimsenmiş bulunan ahlak kurallarıyla ilgili hareketleri gösteren ve kolayca anlaşılan bir anlam olarak tanımlanmıştır¹⁶⁴.

¹⁶² Tunç, 2001 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Milli Güvenlik ve İnsan Hakları İlişkisi, sf. 2-4.

¹⁶³ Anayasa Mahkemesi, 1976/27 Esas-1976/51 Karar, 22.11.1976.

¹⁶⁴ Anayasa Mahkemesi, 1963/128 Esas- 1964/8 Karar, 28.01.1964.

Genel ahlakın temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında bir neden olarak sayılmasının sebebi, toplumun oluşumunda ve gelişiminde sadece maddi değerlerin değil aynı zamanda manevi değerlerinde rol oynamasıdır¹⁶⁵.

Ülkemizde 2003 yılından beri eşcinseller tarafından yapılan "LGBT Onur Yürüyüşü" 28 Haziran 2015 tarihinde İstanbul/Beyoğlu'nda yapılmaya çalışıldığı sırada önceden bildirim yapılmadığı ve provokasyona açık olduğu gerekçesiyle polis tarafından katılımcılara müdahale edilmiş ve gösteri yürüyüşü dağıtılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar valiliğin resmi açıklaması bu şekilde olsa bile; söz konusu yürüyüşe müdahale nedeninin yürüyüşün yapıldığı tarihin Ramazan ayı olması nedeniyle genel ahlaka aykırı olduğu için valilikçe izin verilmediği televizyonlara haber olarak yansımıştır¹⁶⁶. Konuyla ilgili olarak valilikçe Ramazan ayı nedeniyle yasaklama yapıldığına dair resmi bir açıklama olmadığı için valilik açıklamasına itibar edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bununla birlikte basına yansıyan haberleri doğru kabul etsek bile, bize göre LGBT üyelerinin basına yansıdığı kadarıyla 10.000 kişinin üzerinde bir katılımcıyla Ramazan ayında böyle bir yürüyüş yapması genel ahlaka aykırıdır. Her ne kadar yürüyüşün yapıldığı alan muhafazakâr olarak tarif edilecek bireylerin oturduğu yer olmasa bile toplumun büyük çoğunluğunca benimsenmiş ahlak kurallarına aykırıdır. Yürüyüşe katılımın fazla olması, sosyal medyada ve basında fazlaca yer bulması nedeniyle toplumda olumsuz etki yaratacağını düşündüğümüzden dolayı söz konusu yürüyüş ve buna benzer olan yürüyüşlerin yasaklanmasının hukuka uygun olduğunu düşünüyoruz.

Genel ahlak, genel sağlık, milli güvenlik, suç işlenmesinin önlenmesi ve başkalarının hak ve özgürlüğünün korunması amacıyla yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına yapılan kısıtlamalar oldukça azdır. Kamu düzeni oldukça soyut ve bizce üst küme olarak tarif edilebilecek bir kavram olduğu için idari makamların en çok bu sebeple temel hak ve özgürlüklere müdahale ettiğini görüyoruz.

¹⁶⁵ Bulut Nihat, Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırma Nedeni Olarak Genel Ahlak, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜEHFD) , Cilt:IV, Sayı:1-2, 2000, sf. 5.

¹⁶⁶ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150629_istanbul_lgbti. Erişim tarihi: 19.12.2015.

Kamu düzeni sözlük anlamına göre şöyle tanımlanmaktadır: "Kamunun (toplumun) her bakımdan genel çıkarlarını koruyucu hükümlerin tümü; bir ülkede kamu hizmetlerinin iyi yapılması, devletin güvenliğini ve düzenini ve bireyler arasındaki ilişkilerde hukuku, huzuru ve ahlak kurallarına uygunluğu sağlamaya yarayan kurum ve kuralların tümü; toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet yapısının korunmasını hedef tutan, toplumun her alanındaki düzeninin temelini oluşturan bütün kurallar"¹⁶⁷.

Anayasa Mahkemesi'ne göre kamu düzeni kavramından anlaşılması gereken şu şekildedir: "Kamu düzeni deyiminin; toplumun huzur ve sükûnun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilatının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden bütün kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır"¹⁶⁸.

Kamu düzeni kavramı hukuki esaslardan ziyade sosyal esaslara dayanır. Bu durum ise bu kavramın değişken ve nisbi olmasına neden olmaktadır. Her ne kadar kamu düzeni kavramı değişken ve nisbi olsa da kamu düzeninin değişmeyen anlamı; toplum yaşamı içinde maddi bir karışıklığın, kargaşanın olmaması, kaba kuvvetin, şiddetin, anarşinin hüküm sürmemesi, aksine toplum yaşamında belli bir düzenliliğin hakim olmasıdır¹⁶⁹.

İdare Hukukunda kamu düzeni kavramı klasik kamu düzeni ve modern kamu düzeni anlayışı olarak ikiye ayrılmaktadır:

Klasik kamu düzeni anlayışına göre; kamu düzeni toplumun ahlak düzeni ile ilgilenmez. Bu anlayışta kamu düzeni, toplumun maddi ve dış düzeni olarak tanımlanır. Bu anlayışa göre kamu düzeni, kamu sağlığı, kamu huzuru ve kamu güvenliğinden oluşur. Polis, kolluk yetkilerini kullanırken bu üç amacı ilke edinir. Kolluk kuvvetleri genel ahlaki koruma amacı taşımazlar. Ahlaki sorunlar kolluğu ilgilendirmez. Klasik anlayışta kamu düzeni, maddi, kamusal ve sınırlıdır. Klasik anlayışa göre kamu düzeninin bozulması sebebe bağlı bir olaydır. Bu nedenle her somut olayda kamu

¹⁶⁷ Yılmaz, age, sf. 346.

¹⁶⁸ Anayasa Mahkemesi, 1963/128 Esas-1964/8 Karar, 28.01.1964.

¹⁶⁹ Atakan, age, sf. 98.

düzenini bozan yada bozacak somut bir takım unsurların olması gerekir¹⁷⁰. Bizce klasik anlayışın en önemli özelliği kamu düzenini bozan ya da bozacak somut bir takım unsurlar aramasıdır. Bu anlayışa göre ifadeler sırf içerikleri nedeniyle yasaklanamayacaktır. Bireylerin düşüncelerini ifade etmesi kamu düzenini bozacağı gerekçesi ile engellenmeyecektir. Ancak ülkemizde hali hazırda kamu düzeninin bozulacağı gerekçesi ile soyut tehlike suçu olarak nitelendirilebilecek birçok suç ve ceza kanunlarımızda yer almaktadır. Bu anlayış toplumun vazgeçilmez parçası olması rağmen, genel ahlakı dışlaması nedeniyle eksik olsa da ifade özgürlüğü açısından çok önemli bir anlayıştır.

Anayasa Mahkemesi ise klasik anlayıştan uzak bir çizgi çizerek soyut tehlike kavramını tercih etmiştir. Anayasa Mahkemesi, verdiği çeşitli kararlarda, bir ifade hareketinin yaptırım görmesi için somut ve fiili bir tehlike halinin, somut bir illiyet bağının gerçekleşmesi gerektiği görüşünü kabul etmemiş, söz konusu ifadenin soyut içeriğinin, Anayasanın temel ilkelerini yıkmaya “varacak” nitelikte olmasının, yasaklanması için yeter sebep olacağını ifade etmiştir. Yüksek Mahkeme böylece, soyut ihtimaliyet ya da soyut tehlike kavramını tercih etmiştir¹⁷¹.

Modern kamu düzeni anlayışında ise, kamu sağlığı, kamu huzuru, kamu güvenliği dışında kamu düzeni tanımında genel ahlak, kamusal estetik ve insan onuru gibi unsurlara da yer verilmiştir. Modern anlayışın ortaya çıkmasında temel hak ve özgürlüklere yönelik tehditlerin çok çeşitli nedenlerden ortaya çıkması etkili olmuştur¹⁷². Modern anlayış, kolluk makamlarının bazı durumlarda “kamusal estetiği” korumak amacıyla kolluk yetkilerini kullanabileceğini kabul etmektedir. Örneğin; ülkemizde imar planlarına aykırı yapılaşma suç olarak tanımlanmıştır. Sürekli gelişen, çoğalan toplumlar karşısında klasik anlayışın kamu düzenini korumakta zayıf kalacağı ortadadır. Bu nedenle kamu düzeni kavramının modern anlayış bakış açısıyla tanımlanması bizce kamu düzeninin sağlanması amacıyla zorunludur.

¹⁷⁰Çetindağ, age, sf. 10.

¹⁷¹ Anayasa Mahkemesi, 1963/16 Esas- 1963/83 Karar, 08.04.1963.

¹⁷²Çetindağ, age, sf. 20.

Temel hak ve özgürlükler ile kamu düzeni arasında hem doğru orantılı hem de ters orantılı bir ilişki mevcuttur. Temel hak ve özgürlükler kamu düzeni gerekçesi ile sınırlandırılırken ters orantı mevcut olmasına rağmen, kamu düzeninin olmadığı yerde temel hak ve özgürlüklerden bahsedilemeyeceği içinde doğru orantı mevcuttur. Düzensizlik, kargaşa, anarşi ortamlarında temel hak ve özgürlüklerin varlığından söz edilemez. Bu nedenle temel hak ve özgürlükler için bir ülkede kamu düzeninin olması şarttır.

Kamu düzeni ve temel hak ve özgürlükler arasında bir dengenin olması gerekir. Terazi kamu düzeninden yana ağır basarsa otoriter bir rejim ortaya çıkacaktır. Baskıcı rejimlerde kamu düzeni, temel hak ve özgürlükleri korumanın değil, temel hak ve özgürlükleri bastırmak yoluyla mevcut düzeni sürdürmenin aracıdır. Demokratik rejimlerde ise kamu düzeni temel hak ve özgürlükleri korumanın aracıdır¹⁷³.

2.2.2. KİŞİ BAKIMINDAN GETİRİLEN SINIRLAMALAR

İnsan hakları vatandaş olsun olmasın herkesin doğuştan sahip olduğu haklardır. Ancak yabancıların düşünce, dernek, toplantı, sendika hak ve hürriyetleri gibi siyasal etkinlikleri bugün hemen hemen tüm ülkelerde bir takım sınırlamalara tabidir. AIHS'ye göre **yabancılar** toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında tamamen mahrum edilemese de bu hakkın yabancılar için kısıtlanması mümkündür. Ülkemizde de yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına vatandaşlardan farklı olarak bir takım kısıtlamalar getirilmiştir¹⁷⁴.

"Yabancılar" kavramından neyin anlaşılması gerektiğini ise bize 5091 sayılı Vatandaşlık Kanunu açıklamaktadır. 5091 sayılı Vatandaşlık Kanunu madde 3'e göre: *"Yabancı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi"* ifade eder.

¹⁷³Çetindağ, age, sf. 30.

¹⁷⁴Anayurt, age, sf. 150.

Devletler Hukuku Enstitüsünün 1982 Cenevre Toplantısı'nda kabul edilen yabancı tanımı ise :'' *Yabancı, bir devlet ülkesinde bulunup o devlet vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan kimsedir*'' şeklindedir¹⁷⁵.

TGYK'nin 3/2 maddesinin 2002 değişikliklerinden önceki halinde; yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri ve Türk vatandaşları tarafından düzenlenecek toplantı ve yürüyüşte topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, döviz, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları İçişleri Bakanlığının iznine bağlı idi.

TGYK'nin 2002 değişikliklerinden sonraki 3/2 maddesi; "Yabancıların bu Kanun hükümlerine göre toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır. Yabancıların bu Kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları, toplantının yapılacağı mahallin en büyük mülkî idare amirliğine toplantıdan en az kırk sekiz saat önce yapılacak bildirimle mümkündür " şeklinde düzenlenmiştir. 2002 yılı değişiklikleri ile yabancılar için daha özgürlükçü bir düzenleme getirilmiştir. Bizce yabancıların yapacakları gösteride afiş, pankart gibi araçlar taşımalarının mülki idare amirine yapacakları bildirim ile mümkün olması özgürlüklere aykırı değildir. Çünkü her devlet öncelikle ülkesinin kamu düzenini sağlamakla yükümlüdür. Bu bağlamda bizce 2002 değişikliklerinden önceki düzenleme aslında yerinde bir düzenlemeydi.

2002 yılı değişikliklerinden önce sadece yabancılar için değil **tüzel kişilerin** de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeleri kısıtlanmıştır. 2001 yılında Anayasanın 34. maddesinde ve 2002 yılında 2911 sayılı kanunun 21. maddesinde yapılan değişikliklerden önce; dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ancak kendi konu ve amaçlarıyla ilgili toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilecekleri hükme bağlanmıştır. Değişikliklerden sonra bu hüküm hem Anayasadan hem de 2911 sayılı kanundan çıkarılmıştır.

AİHS'ye göre; **silahlı kuvvetler, kolluk mensupları ve devletin idari mekanizmasında görevli** olanlar için toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı sade

¹⁷⁵ Keser Rukiye, Yabancıların Dilekçe Hakkı, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

vatandaşlardan farklı olarak ek kısıtlamalara tabi tutulabilir. Anayasamızda ve 2911 sayılı kanunda ise silahlı kuvvetler, kolluk mensupları ve devlet memurları için toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklar herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Ülkemizde sadece Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanun'unun 43. maddesinde; "Türk Silahlı Kuvvetleri her türlü siyasi tesir ve düşüncelerin dışında ve üstündedir. Bundan ötürü Silahlı Kuvvetler mensuplarının siyasi parti veya derneklere girmeleri, bunların siyasi faaliyetleri ile münasebette bulunmaları, her türlü siyasi gösteri, toplantı işlerine karışmaları ve bu maksatla nutuk ve beyanat vermeleri ve yazı yazmaları yasaktır." şeklinde ifade edilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları için dahi yasaklanan siyasi içerikli toplantı ve gösterilerdir.

Ülkemizde her ne kadar konuyla ilgili devlet memurlarına, kolluk kuvvetlerine toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile ilgili getirilen ek bir sınırlama olmasa da yaptıkları işin mahiyeti gereği tarafsız olmaları gerektiği için tabi oldukları özel kanunlar gereğince siyasi içerikli toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamazlar. Yine 5271 sayılı kanunun 260. maddesi gereğince: "Hukuka aykırı olarak ve toplu biçimde, görevlerini terk eden, görevlerine gelmeyen, görevlerini geçici de olsa kısmen veya tamamen yapmayan veya yavaşlatan kamu görevlilerinin her biri hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir..." hükmü bulunduğu için devlet memurlarının mesai saatleri dışında ve yine görevlerinin niteliklerine aykırı olmayacak şekilde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkından faydalanmaları gerekir.

Anayasa Mahkemesi de konuyla ilgili olarak, kamu hizmetlerinde çalışanlara toplum yararı ve hizmetin gereklerine göre sade vatandaşlardan farklı olarak bazı sınırlamalar getirilebileceği ve bu tarz hükümler koymanın hukuk kurallarına uygun olduğuna dair karar vermiştir¹⁷⁶.

Ülkemizde kolluk kuvvetleri mensupları İstanbul'da 12 Aralık 2000 tarihinde iki çevik kuvvet polislerinin şehit edilmesi sonrası bizzat çevik kuvvet polisleri tarafından çeşitli illerde protesto gösterileri ve yürüyüşleri yapılmıştır. 12 Aralık 2000 de Vatan Caddesi'nde yapılan törene katılan binlerce polis, hükumeti istifaya davet edip, tören

¹⁷⁶ Anayasa Mahkemesi, 1965/2 Esas- 1965 Karar, 05.04.1965.

sırasında yaptıkları yürüyüş esnasında "Başbakan istifa", "Başbakan polisine sahip çık" şeklinde sloganlar atmıştır. İzmir'de de benzer gösteriler yapılmış gösteriye katılan bazı polisler silahlarını havaya kaldırmıştır. İzmir'deki gösteriler nedeniyle polisler hakkında 2911 sayılı kanuna muhalefet suçundan dava açılmış yapılan yargılama sonucu polisler ceza verilmiş temyiz incelemesi sonucu Yargıtay, *sanık polis memurlarının güvenlik güçlerine yapılan olaylara karşı seslerini duyurmak amacıyla yaptıkları eylem, içinde bulundukları üzüntü nedeniyle demokratik eylem niteliğinde olduğundan* bahisle mahkemenin verdiği kararı bozmuştur¹⁷⁷. Yargıtay bozma ilamı özellikle polislerin silahları ile yürüyüş yapmaları ve bu silahları göstermeleri nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü kanununa aykırı davranıldığı ve bu nedenle suç işlendiği gerekçesi ile eleştirilmiştir¹⁷⁸. Kanaatimizce de polis memurlarının yaşadıkları eylem nedeniyle gösteri ve yürüyüş yapmaları demokratik tepki olsa da gösteri sırasında silah taşımaları ve göstermeleri hem Anayasaya hem de 2911 sayılı kanuna aykırı olup artık demokratik bir tepkiden bahsedilemez. Kolektif eylemlerde provakatif tutum ve davranışların fazlalığı göz önüne alındığında polislerin yanlarında silah taşımaları niyetleri silahların kalitesizliğini göstermek olsa da başkalarının yaşam hakkına zarar verme ihtimalinin fazlalığı nedeniyle silah taşınması artık toplantı ve gösteri yürüyüşünün silahsızlık ve saldırsızlık şartını ortadan kaldırır.

2.2.3. ZAMAN BAKIMINDAN GETİRİLEN SINIRLAMALAR

2911 sayılı kanunun 7. maddesi ilk halinde: " *Toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçla toplanmalara güneş doğmadan başlanamaz. Açık yerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneşin batışından bir saat önceye, kapalı yerdeki toplantılar saat 23'e kadar sürebilir*" şeklinde idi. 2014 yılı değişikliklerinde kapalı yerdeki toplantıların saat 24'e kadar yapılabileceği belirtilerek metnin bu kısmı değiştirilmiştir. Kanunla getirilen bu sınırlamaların ana nedeni başkalarının hak ve özgürlüklerinin ve kamu düzeninin korunmasıdır.

Sadece Türkiye'de değil birçok ülkede kamu düzeni ve başkalarının hak ve özgürlükleri gibi gerekçelerle zaman bakımından getirilmiş bir takım sınırlamalar vardır.

¹⁷⁷ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2006/2438 Esas- 2006/9022 Karar, 07.12.2006.

¹⁷⁸ Arıcan Mehmet, Güvenlik Güçlerinin Toplantı ve Örgütlenme Özgürlüğü: Uluslararası Hukuk ve Ülkemizdeki Uygulama, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt:5, Sayı:19, 2009, sf. 49-50.

Fransız Hukukunda açık hava toplantıları saat 23'ten sonra yapılmamaktadır. Kapalı yer toplantıları için ise genel yerlerin kapanış saati esas alınmıştır¹⁷⁹. Geceleyin toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenememesinin doğru bir uygulama olduğuna bizde katılıyoruz. Ancak her somut olayı kendi içinde değerlendirmek gerekir. Bir toplantı ve gösteri yürüyüşü gündüz başlayıp gecede devam edebilir. Hatta ülkemizde "Gezi Parkı" eylemleri olarak bilinen gösterilerde olduğu gibi bazen günlerce devam edebilir. Bu tip durumlarda ayırt edici öge gösterinin **barışçıl** nitelikli olması ve gösteri nedeninin toplumdaki etkisidir. Küçük bir gurubu ilgilendiren olaylar ile toplumda birçok kişiyi ilgilendiren olaylara verilecek tepkilerin aynı olması beklenemez.

AIHM kararlarında toplantı ve gösterilerin yapılacağı zaman konusunda herhangi bir kısıtlama mevcut değildir. Ancak AIHM kararlarına göre toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımı için **en azından "hak öznelerinin görüşlerini açıklayabilecekleri yeterli vakit"** olması gerekir. AIHM, *Samüt Karabulut – Türkiye* kararında İsrail'in Filistin işgaline karşı yapılacak toplantının 8.00'de başladığını, müdahale sonrasında polislerin karakoldaki tutanağı 09.15'te imzaladığını kaydederek, toplam bir saat on beş dakika içinde gösterinin yapılması, dağıtılması, polisin karakola dönmesi ve tutanak tutulmasından hareketle, göstericilere görüşlerini açıklayacak yeterli bir zaman tanınmadığı sonucuna ulaşmıştır¹⁸⁰.

Anayasanın 15. maddesine göre; *"Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...)dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."*

¹⁷⁹ Anayurt, age, sf. 149.

¹⁸⁰ Samüt Karabulut- Türkiye, Başvuru No:, 16999/04, 27.01.2009.

Anayasamızda olağanüstü hallerde temel hak ve özgürlüklerin kısmen veya tamamen durdurulabileceği belirtilmiştir. Şüphesiz ki bu temel hakların başında, olağan dönemlerde dahi kitlesel hareketler olması nedeniyle en çok sınırlandırılan, toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme hakkı gelir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kolektif şekilde kullanılan haklar olduğu için kamu düzeni için potansiyel tehlike arz eden toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin olağanüstü hallerde sınırlandırılması hatta tamamen durdurulması kaos ortamının durdurulması için çoğu zaman zorunludur. 2935 sayılı OHAL Kanununda da OHAL valiliklerine sokağa çıkmayı yasaklamak, kamu düzenini bozabileceği kanısını uyandıran kişi ve toplulukların olağanüstü hal ilan edilen bölgelere girişini yasaklamak, kapalı ve açık yerlerde yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklamak, ertelemek gibi birçok yetki verilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre ise; her ne kadar olağanüstü hallerde temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması kabul edilmiş ise de olağanüstü hallerde alınan kararların mutlak bir şekilde idarenin takdir yetkisinde olmasını kabul etmemiştir. AİHM olağanüstü hallerde alınan kararların içinde bulunulan durum ve koşullara göre zorunlu olup olmadığını incelemekte ve özellikle kısıtlanan temel haklar için durumun nedeninin gerekçelendirilmesini istemektedir.

2.2.4. YER BAKIMINDAN GETİRİLEN SINIRLAMALAR

2911 sayılı TGYK'nin 6. maddesi: "*Şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde hangi meydan ve açık yerlerde veya yollarda toplantı veya yürüyüş yapılabileceği ve bu toplantı ve yürüyüş için toplanma ve dağılma yerleri ile izlenecek yol ve yönler vali ve kaymakamlarca kararlaştırılarak alışılmış araçlarla önceden duyurulur. Bu yerler hakkında sonradan yapılacak değişiklikler duyurudan on beş gün sonra geçerli olur. Toplantı yerlerinin tespitinde gidiş gelişi, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak biçimde, toplantıların genel olarak yapıldığı, elektrik tesisatı olan yerler tercih edilir.*" şeklinde düzenlenmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak yerlerin önceden belirlenmesi doğru bir uygulama olup keyfiliğin önüne geçilmesi bakımından önemli bir maddedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak yerlerin ve güzergâhların idari makamlarca belirlenmesi ise uygulamada bir takım sorunları beraberinde getirmektedir.

Uygulamada bu gibi yerler genellikle kent merkezine uzak semt ve güzergâhlarda seçildiğinden toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, halkı etkileme ve kamuoyu yaratma etkisi, ulaşım güçlüğü nedeniyle katılımcı azalmasına neden olması çoğu zaman toplantı veya gösteri yürüyüşüne neden olan olayın meydana geldiği yere uzak olması gibi sebeplerle önemli düzeyde azalmaktadır¹⁸¹. 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamalarının Taksim Meydanı yerine Yenikapı'da düzenlenmesi katılımcılar açısından günün anlam ve önemini yitireceği için 1 Mayıs gösterilerinin Taksim Meydanında yapılmasının yasaklanması bizce toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahaledir.

2911 sayılı TGYK'nin 22. maddesinde ise: "*Genel yollar, ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılmaz ve şehirlerarası karayollarında gösteri yürüyüşleri düzenlenemez*" şeklinde belirtilerek toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak alanlar iyice daraltılmıştır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin amacı bir konu hakkında kamuoyu yaratmak, o konu hakkında halkı aydınlatmak veya o konuyu halka benimsetmektir. Bu gibi sebeplerle **konunun esası** bakımından önemli olan "bir yerde" yapılması gereken toplantı ve gösteri yürüyüşleri alakasız bir yerde yapıldığı takdirde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin amacı işlevsiz hale gelecektir¹⁸².

2911 sayılı kanunda bulunan sınırlamaların asıl amacı kamu düzenini sağlamak ve başka kişilerin hak ve özgürlüklerini korumaktır. Ancak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin işlevi halkı aydınlatmak ve kamuoyu oluşturmak olduğu için doğası gereği hayatın olağan akışını etkiler¹⁸³. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri esnasında bazen trafik akışı etkilenir bazen gürültü meydana gelir. Bu durumlar kişilerin dinlenme hakkı, seyahat hakkı gibi haklarını etkileyebilir. Burada meydana gelen durum hakların çatışmasıdır. Kanaatimizce idare, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ifade özgürlüğünün bir uzantısı bir parçası olduğunu unutmamalı ve bu hakkı, trafik akışının seyri bozulacağı gerekçesi ile engellememelidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün

¹⁸¹ Kaboğlu, İbrahim Ö, Dernek ve Toplantı Özgürlükleri, TODAİE yayınları, C:14, Yıl, 1992, sf. 125.

¹⁸² Güran Sait, Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, Cilt:9, Ankara, 1993, sf. 25.

¹⁸³ Kaboğlu, Dernek ve Toplantı Özgürlükleri, age, sf. 120.

sürelî olduğu düşünöldüğünde seyahat hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı karşılaştırmasında toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına öncelik verilmesi gerektiğini düşünöyoruz.

Hakların çatışmasında önerilen formüllerden biri de PİCTEKİNG formölüdür. Amerika'da sık uygulanan bu eylem biçimi aslında küçük grupların protestoya konu yerde hareketli eylemleridir. Bu gösteri şeklinde hem bireyler istedikleri yerde düşöncelerini açıklayıp istedikleri konuda kamuoyu oluşturabilmekte hem de küçük gruplar şeklinde olması nedeniyle asayiş korunmakta, trafik akışı olağan seyrinde sürmekte, park vb. yerlerden bireyler gereğı gibi yararlanmaktadır¹⁸⁴.

Günümüzde genel yollar üzerinde toplantının yasaklanması birçok ölkede mevcuttur. Ancak gösteri yürüyüşleri için ise durum esnektir. 2911 sayılı yasada hizmet binası ve eklentilerinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmak yasaklanmıştır. Amerikan hukukunda ise tek tek sayma yöntemi ile bir yasaklama yöntemine gidilmemiştir. Açık alan niteliğindeki eklentilerinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması idarenin iznine bağlanmıştır. Amerikan Yüksek Mahkemesine göre idare, bu gibi yerleri toplantı veya yürüyüşler için tamamen kapatamaz. Bir yerin yapılış amacı, tahsis edildiğı kullanım şekli orada cereyan edecek eylemler konusunda zaman, yer ve davranışa ilişkin makul düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılar¹⁸⁵.

2911 sayılı yasaya göre hizmet binası ve eklentilerinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasının yasaklanmasının yerinde bir düzenleme olduğunu düşünöyoruz. Valilik, belediye, adliye, hastane gibi alanlar kamu binasıdır ve kamu hizmeti görmektedirler. Aynı şekilde adliyelerde de verilen hizmet kamu hizmetidir. Adliye binası içerisinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması da verilen adli hizmetlerde duraksamaya yol açacak ve bireylerin adil yargılanma hakkı kapsamında kabul edilen hızlı yargılanma hakkına müdahale teşkil edecektir. Bununla birlikte adliyelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yasak olmasına rağmen bazı davalarda adliye binaları ne yazık ki kısa bir süreliğine de olsa gösteri alanına dönmektedir.

¹⁸⁴ Güran Sait, Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu, age, sf. 25-28.

¹⁸⁵ Güran Sait, Düşönceleri Açıklama ve Yayma Aracı Olarak Kamu Malları, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, Cilt:8, Ankara, 1991, sf. 189-207.

Kanaatimizce 2911 sayılı kanuna getirilen sınırlamalarda ki asıl amacın kamu düzenini ve başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak olduğu hususu göz ardı edilmemeli her somut olay ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Örneğin sağlık hizmetlerini protesto etmek için hastane içinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması başka bireylerin yaşam hakkına dahi müdahale oluşturabileceği için hastanelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılması yasaklanmalı iken üniversite harçlarını protesto amaçlı üniversite bahçesinde toplantı veya gösteri yürüyüşü yapılması sırf gürültü olduğu için engellenmemelidir. Toptan bir yasaklama veya serbest bırakma yerine ifade özgürlüğü ile diğer haklar arasındaki çatışmada denge gözetilmelidir. Kanaatimizce parklarda dinlenmek herkesin hakkı olduğu gibi yine parklarda yapılacak 2-3 saatlik barışçıl gösteriler de herkesin hakkıdır. Hatta çevresine zarar vermediği ve kamu düzenini bozmadığı sürece günlerce sürecektir toplantı ve gösteri yürüyüşleri de demokratik toplumlar için vatandaşların özgürlükleri arasındadır.

Yargıtay da konuya ilk derece mahkemelerinden daha özgürlükçü yaklaşmaktadır. Yargıtay konuyla ilgili bir kararında üniversite harçlarına tepki göstermek için Meclis binasında ki dinleyici bölümüne giren "Eğitim özgürlüğü engellenemez" şeklinde slogan atan bir grup öğrencinin eylemlerini demokratik bir tepki kabul ederek 2911 Sayılı yasaya muhalefet olarak görmemiştir¹⁸⁶.

YÖK Yasa Tasarısı ve Kamu Reformu Yasa Tasarısını protesto etmek için Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsünde toplanan 100 kişilik bir grubun elinde suç oluşturmayan pankartlarla Kolej Kavşağına kadar yaptıkları yürüyüşün demokratik bir tepki olduğunu kabul ederek 2911 Sayılı yasaya muhalefet olarak görmemiştir¹⁸⁷.

AİHM kararlarını incelediğimizde ise, toplantı ve gösteri yürüyüşleri için mekânsal sınırların çizilmemiş olduğunu görüyoruz. AİHM'nin bazı kararlarında toplantı ve gösteriler için kamusal mekanların kullanılabileceğini belirtmesine rağmen bazı kararlarında kamu güvenliği gerekçesi ile sınırlamalar getirilebileceğini de ifade ettiğini görüyoruz. Yine AİHM tarafından caddelerde, park ve meydanlarda, kamu kurumlarında toplantı ve gösteri yapılabileceğini belirtir kararlar mevcuttur. AİHM'nin

¹⁸⁶ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 1998/26 Esas 1998/4491 Karar, 27.03.1998.

¹⁸⁷ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2007/9352 Esas 2010/1550 Karar, 09.02.2010.

kullandığı ölçüt, toptan bir yasaklama veya serbest bırakma yerine, toplantı ve gösteri yürüyüşünün barışçıl özelliği, toplantı ile mekân arasında bir bağlantının olup olmadığıdır. AİHM'nin kullandığı ölçüt, tamamen serbest bırakma veya tamamen kısıtlama yerine, toplantı ve gösteri yürüyüşünün barışçıl özelliği ve toplantı ile mekân arasında bir bağlantının olup olmadığıdır.

AİHM, mekân yasağının hak ihlali olup olmadığı hususunda bir karar vermemesine rağmen, 1 Mayıs 2008 yılında Taksim'de DİSK ve KESK tarafından yapılmak istenen kutlamalarda, Taksim meydanının sendikalar açısından 1 Mayıs'ın kutlama mekânı olarak seçilmesinin önemine değinmiştir. AİHM, 1977 yılında Taksim meydanında yapılan kutlamalar sırasında 37 kişinin hayatını kaybetmiş olmasının sendikalar tarafından bu meydanın seçilmesinde önemli bir faktör olduğunu, bu üzücü olayın anılması için meydanın seçildiğini vurgulamıştır¹⁸⁸. Her ne kadar AİHM bu konu ile ilgili hak ihlali vardır demese de toplantı ve gösteri yürüyüşüne getirilen bir takım sınırlamaların asıl nedeni kamu düzeni ve bireylerin güvenliğidir. Bu konuda idareye düşen görev ise öncelikle toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapıldığı yerde güvenlik önlemi almaktır.

Ülkemizde uzun yıllar Taksim de 1 Mayıs İşçi Bayram'ının kutlanması yasaklanmıştı. 2010 yılında tekrar Taksim de kutlanmaya başlandı. 2013 yılında ise tekrar Taksim de kutlanması güvenlik gerekçesi ile yasaklandı. Güvenlik güçleri Taksim de kutlamaları engellemek için görev aldı. Haberlere yansıyan bilgilere göre 2015 yılında Taksim de kutlamaların engellenmesi için 21.000 polis görev aldı¹⁸⁹. Kanımızca burada 21.000 polis kutlamaların güvenliği için görev alsaydı Taksim de yapılmak istenen kutlamalar sorunsuz bir şekilde yapılabilirdi.

AİHM'ye göre kamuya açık bir yerin işgal edilmesi, toplanmanın mutlaka dağıtılmasını gerektirmez. Ancak bu işgalin uzun sürmesi ve sağlık riski doğuracak bir duruma girmesi halinde, işgal barışçıl bir toplanma da olsa, toplanmanın sona erdirilmesini gerektirebilir. *Cisse- Fransa* kararında, başvuru bir Senegal vatandaşı olup, Fransa'da kalmak için gerekli belgelere sahip olmayan yabancıların (bu kişilere

¹⁸⁸ DİSK ve KESK- Türkiye, Başvuru No: 38676/08, 27.11.2012.

¹⁸⁹ Vatan Gazetesi. 01.05.2015 günlü sayısı.

kısaca "evraksızlar" deniyor) sözcüsüdür. Başvurucu iki yüz kadar "evraksız" ile birlikte, kamuoyunun dikkatini evraksızların sorunlarına çekmek için, Paris'te Saint Bernard kilisesini Haziran- Ağustos ayları süresince işgal etmiştir. Ayrıca on kişi de açlık grevine başlamıştır. 22 Ağustos 1996 tarihinde Paris emniyet müdürü, kamu düzeni ve sağlık koşullarına ilişkin ciddi riskler bulunduğunu dikkate alarak ve bu işgalin bir ibadetin yerine getirilmesi çerçevesinde bir etkinlik olmadığını da belirterek, kilisenin boşaltılmasına karar vermiştir. Ertesi gün kilise, güvenlik güçleri tarafından zorla boşaltılmış, kiliseyi işgal eden kişiler idari gözetim altına alınmış ve haklarında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Başvurucu Fransa'da yasadışı bulunmak suçu nedeniyle iki ay hapis cezasına çarptırılmış, ancak bu ceza ertelenmiştir. Ayrıca başvurucuya üç yıl süreyle Fransız topraklarına girme yasağı getirilmiştir. Bu dava da başvurucu, AİHS'nin 11. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Ancak mahkeme bu görüşe katılmamış ve bu maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Mahkeme'ye göre, kilisenin zorla boşaltılması işleminin başvurucunun barışçıl toplanma özgürlüğüne bir müdahale oluşturduğu doğrudur. Mahkeme, idarenin bu eylemin başkalarının haklarına zarar verdiği iddiasını reddetmiş, özellikle eylemin herhangi bir şiddet unsuru içermediğini, kilise yönetiminin işgale karşı çıkmadığını ve ibadetin herhangi bir aksama olmadan yapılabildiğini kaydetmiştir. Mahkeme'ye göre iki ay boyunca barışçıl bir şekilde müdahale olmaksızın sürdürülen işgalin durdurulması, özellikle açlık grevi yapan göstericilerin sağlık durumlarının ağırlaşması nedeniyle haklı görülebilir¹⁹⁰.

AİHM'ye göre bir toplantıya katılmak için seyahat izni talebinin reddedilmesi, AİHS'nin 11. maddesine aykırılık teşkil eder. Başvurucu Türk kökenli KKTC vatandaşı olup, Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının barışması için girişimlerde bulunan bir hareketin koordinatörüdür. Başvurucu 8 Mart 1992 ile 14 Nisan 1998 tarihleri arasında çeşitli toplantılara katılmak amacıyla Yeşil Hattın güneyine Kıbrıs Rum Kesimine geçmek için 46 kez talepte bulunmuş ancak bu taleplerinden sadece 6 tanesi kabul edilmiştir. Katılma izni alamadığı toplantılar başvurucu görüşleri bakımından önemli toplantılardır. Mahkeme'ye göre başvurucunun katılmak istediği toplantılar Kuzey ve Güney Kıbrıs'ta yaşayan halkların diyalogu ve görüş alışverişi bulunmaları

¹⁹⁰Cisse- Fransa, Başvuru No:51346/99, 09.04.2002.

konusundadır. Başvurucunun bu toplantılara katılmasının engellenmesi, onun iki toplumun üyeleri ile karşılaşması ve görüşlerini paylaşması önünde bir engel oluşturmuştur. Bu engelin oluşturulması Mahkeme'ye göre; 11. maddeye bir müdahale oluşturur. Mahkeme, bu müdahalenin iç hukukta hukuki bir temelinin olmadığını vurgulamıştır. Çünkü KKTC makamları bu engellenmenin hangi yasaya dayandığını ve hangi koşullarda bu izin talebinin reddedilebileceği konusunu açıklayamamışlardır¹⁹¹.

AİHM, olağanüstü hal bölgelerine giriş yasağının konu edildiği başvuruda Mahkeme 11. maddeye aykırılık bulmuştur. Mahkeme'ye göre, güvenlik gerekçesi ile belirli bölgelere giriş yasaklanabilirse de mevcut olayda bu yasağın ilgili kişilere uygulanmasının gerekli olup olmadığına bakılmalıdır. Küçük sayıda, şiddeti teşvik etme ya da şiddet kullanma eğilimi olmayan, olağanüstü hal ilan edilen bölgedeki sorunlar hakkında vatandaş ile konuşma amacı ile bölgeye girmek isteyen sivil toplum örgütü (Tunceli Kültür ve Dayanışma Derneği) üyesi grubun engellenmesini, AİHM, 11. maddeye aykırı bulmuştur. Mahkemeye göre, bu grubun bölgeye girişi ile bölgedeki olağanüstü durumda bir artış olacağına dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır¹⁹².

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün mekânsal sınırlarından biri de şüphesiz özel mülkiyet alanlarıdır. Kamuya açık olmayan özel mülkiyet alanlarında mülkiyet sahibinin izni ve rızası dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılamayacağı tartışmasızdır. Ancak acaba kamuya açık özel mülkiyet alanlarında mülkiyet sahibinin izni dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılabilir mi? Söz konusu sorun ile ilgili AİHM, çevreci bir aktivistin ailesiyle beraber büyük bir alışveriş merkezinde, yeşil alanların korunması istemli eyleminin engellenmesi olayında alışveriş merkezlerinin de özel mülkiyet alanı olduğu bu nedenle mülkiyet sahibinin izni gerektiğine karar vermiştir¹⁹³. Kanımızca da bir yer özel mülkiyete tabi ise kamuya açık olup olmadığına bakmadan vatandaşların mülkiyet hakkının kutsallığının korunması gerekir. Bununla birlikte çevreye zarar veren, tehlikeli atık salan bir tesisin kapısına, çalışma hürriyetini ihlal etmeden, göstericilerin kendilerini zincirlemeleri gösteri düzenleme hakkı

¹⁹¹ Djavit An- Türkiye, Başvuru No:20652/92, 20.02.2003.

¹⁹² Yeşilgöz- Türkiye, Başvuru No:45454/99, 20.09.2005.

¹⁹³ Applebyvd-İngiltere, Başvuru No:44306/98, 06.05.2003.

kapsamında değerlendirilebilir. Ancak 30-40 kişinin bir araya gelerek söz konusu işyerini işgal etmeleri ise, bizce hukuki olarak korunamaz bir eylemdir.

3. BÖLÜM

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKINA MÜDAHALE

Toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale denilince ilk akla gelenler, idare tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşünün ertelenmesi, yasaklanması, zamansal veya mekânsal olarak kısıtlanması, kolluğun biber gazı, cop ve basınçlı su kullanımı akla gelmektedir. Barışçıl bir toplantı ve gösteri yürüyüşüne bu tür müdahaleler olmamakla birlikte toplantı veya gösteri yürüyüşüne katılanlara çeşitli idari ve adli cezalar verilmesi de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahale olarak nitelendirilir. AIHM kararlarına göre yapılan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünde şiddete başvurmayan şiddete teşvik etmeyen göstericilere verilen en hafif disiplin cezaları dahi hakkın ihlali olarak değerlendirilmektedir¹⁹⁴. Ülkemizde ise bildirimsiz olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılan hemen hemen herkes hakkında adli işlem yapılmakta çeşitli adli ve idari cezalar verilmektedir. Özellikle "Gezi Parkı Olayları" sırasında sadece İstanbul'da 715 kişinin gözaltına alındığı bu kişilerin 179'unun tutuklama istemiyle mahkemeye sevk edildiği ve 41'inin tutuklandığı¹⁹⁵ düşünüldüğünde ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahalenin büyüklüğünü göz önüne sermektedir.

3.1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN ERTELENMESİ VE YASAKLANMASI

3.1.1. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN GÜVENLİK GEREKÇESİ İLE ERTELENMESİ

Bazı durumlarda idare aynı gün içinde yapılmak istenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin hepsinde vatandaşların güvenliğini sağlamak için yeterli ekipmana sahip olamayabilir. Özellikle geniş katılımlı ve provokasyona elverişli toplantı ve gösterilerde bu durum daha çok kendini gösterebilir. Bu tip durumlarda idarenin kısa bir süreliğine toplantı ve gösterilerin bir kısmını erteleme kanımızca hakkın kullanılmasını engellemek olarak kabul edilemez. Burada akla gelebilecek sorunlardan bir tanesi "kısa

¹⁹⁴ Ezelin- Fransa, Başvuru No:11800/85, 26.04.1991.

¹⁹⁵ Ayata Gökçe/ Çağlı Pınar vd, Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme, İstanbul, 2013, sf. 66.

süreden" ne anlaşılması gerektiğidir. Bizce bu süreyi zamanı ifade eden kavramlardan yararlanarak açıklamak imkânsızdır. Güncel konularda yapılacak bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün, son zamanlarda artan terör olaylarının protesto edilmesi gibi, bir hafta sonraya ertelenmesi bizce kısa bir süre olarak kabul edilebilecekken, yol yapım çalışmaları nedeniyle arazileri kamulaştırılan köylülerin bu haberi alır almaz yapmak istedikleri gösteri yürüyüşünün bir gün ertelenmesi bizce kısa bir süre olarak kabul edilemez. Bu nedenle burada idareye tanınan bu yetki kötüye kullanılmamalıdır. Siyasi saiklerle veya farklı fikirlerin iletilmesini engellemek amacıyla belirli toplantı ve gösterilerin ertelenmesi yetkinin kötüye kullanılması olacaktır. Ülkemizdeki duruma baktığımızda, maalesef iktidarın siyasi görüşüne göre muhalif sayılabilecek hemen hemen tüm gösteri ve yürüyüşlerin yasaklandığını görmekteyiz.

TGYK'nin 15. maddesinde; bir il sınırı içinde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali tarafından emrindeki güvenlik güçleri ve gerektiğinde yararlanabileceği diğer güçler kullanılarak, tüm toplantıların güvenlik içinde yapılmasının sağlanamayacağı kanaatine varılırsa toplantıların bir kısmının on günü aşmamak üzere bir kez ertelenebileceği düzenlenmiştir. Erteleme yapılırken müracaat önceliği göz önünde bulundurulacaktır. Kanımızca müracaat önceliği kıstasının getirilmesi idarenin keyfi tutumlar sergilemesinin önüne geçtiği için yerinde bir düzenlemedir. Değişiklik ile getirilen on güne kadar erteleme süresi ise bizce her somut olay kendi içinde değerlendirilmek kaydıyla makul bir süredir. Örneğin ülkemizde taban tabana zıt iki farklı görüşün düzenlemek istediği toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde birisinin on gün ertelenmesi bizce makul süre olarak kabul edilmelidir. Ancak katılımcılarının az olacağı, ülkenin genelini ilgilendirmeyen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinden birinin, birbirine aykırı görüşler içerse dahi on gün ertelenmesi bizce makul değildir. Çünkü katılımcısı az olan, toplumun genelini ilgilendirmeyen fikirlerin savunulduğu toplantı ve gösteri yürüyüşleri bireyler üzerinde kalıcı etki bırakmadığı için bir gün sonrasında dahi yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde güvenlik sağlanabilecektir. 2003 değişikliklerinden önce valiye otuz güne kadar erteleme yetkisi verilmişti. Bu durum ölçülülük ilkesine aykırıdır. Değişikliğin özellikle ani gelişen olaylara karşı yapılacak olan toplantı ve gösteriler için gerekli ve yerinde olduğunu

düşünüyoruz. Yapılacak herhangi bir toplantı ve gösterinin güvenlik sağlanamayacağı gerekçesi ile otuz gün ertelenmesini, aslında ülkemiz gibi gayri safi milli hasılanın önemli bir bölümünü güvenliğe ayıran ülkeler için açıklanabilir bir durum olmadığını düşünüyoruz. Konuyla ilgili dikkat çekici bir durum ise 1961 sayılı Anayasa döneminde Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında karşımıza çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi 171 Sayılı Kanuna sonradan eklenen on günlük erteleme yetkisini ve hemen hemen 2911 Sayılı Kanunun aynısı olan erteleme ve yasaklama nedenlerini **ölçüsüz, hakkın özüne dokunucu ve keyfiliğe açık** olduğu gerekçesi ile iptal etmiştir¹⁹⁶. Hali hazırdaki durumda ise on günlük erteleme yetkisinin ne kadar demokratik olduğundan bahsediyoruz. Kanımızca bu husus bize 1961 Anayasası'nın ne kadar özgürlükçü ve yine 1961 dönemi Anayasa Mahkemesi'nin ne kadar özgürlükten yana olduğu göstermektedir.

3.1.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN KAMU DÜZENİ GEREKÇESİ İLE ERTELENMESİ VE YASAKLANMASI

İdarenin toplantı ve gösteri yürüyüşlerini erteleme yetkisi batı demokrasilerinde istisnai bir durumdur. Fransız ve İsviçre Hukukunda idarenin böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. Türk Hukukunda ise 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa 1973 tarihinde getirilen bir hükümle mülki amire toplantıyı erteleme yetkisi verilmiştir. Getirilen bu hüküm Anayasa Mahkemesi tarafından şekil yönünden iptal edilmiş¹⁹⁷ ardından 1976 yılında mülki amirlere on güne kadar erteleyebilme yetkisi getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi bu kez de hakkın özüne dokunma yasağının ihlal edildiği gerekçesi ile söz konusu hükmü iptal etmiştir¹⁹⁸. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin ertelenmesi 1980 Anayasasında yeniden yerini almıştır.

Anayasamızın 34. maddesinin 4. fıkrası 2001 yılı değişikliklerinden önce; "Kanunun gösterdiği yetkili mercii, **kamu düzenini** ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması

¹⁹⁶ Anayasa Mahkemesi, 1976/27 Esas- 1976/51 Karar, 16.05.1977.

¹⁹⁷ Anayasa Mahkemesi, 1973/33 Esas- 1974/9 Karar, 14.03.1974.

¹⁹⁸ Anayasa Mahkemesi, 1976/27 Esas- 1976/51 Karar, 16.05.1977.

halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir" şeklindeydi.

2003 yılı değişikliklerinden önce TGYK'nin 17. maddesi: "Bölge valisi, vali veya kaymakam, **kamu düzenini** ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya milli güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etmek amacını güden fiillerin işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile belirli bir toplantıyı yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir" şeklinde düzenlenmişti.

2003 yılı değişikliklerinden önce TGYK'nin 19. maddesi de: "Bölge valisi, milli güvenlik,bölgeye dahil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere yasaklayabilir. Valilerde aynı sebeplere dayalı olarak ile bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere yasaklayabilir" şeklinde düzenlenmişti.

2003 yılı değişikliklerinden önceki düzenlemelere bakıldığında idari yetkililere erteleme yetkisinin kanımızca ertelemeden ziyade yasaklamaya yönelik olduğu savunulabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin daha çok ani gelişen olaylar karşısında gösterilen demokratik tepkiler olduğu düşünüldüğünde bu görüşümüzün haklılığı ortaya çıkacaktır.

Hem Anayasa hem de TGYK' de erteleme nedeni olarak sayılan kavramlar soyut, içeriği keyfi şekilde doldurulabilen kavramlardır. Anayasa Mahkemesi; Kamu düzeni, milli güvenlik gibi kişisel görüş ve anlayışa göre genişletilebilecek kavramların açıklanmadan olduğu gibi kanunlara geçirilmesini, ilk bakışta Anayasa kuralının kanuna aktarılışı gibi gözükten uygulamaların, hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamaların kanunda yargısal denetime elverişli olmaması nedeniyle Anayasa'nın amacına aykırı bulmaktaydı¹⁹⁹. Yine 1980 öncesi Anayasa Mahkemesi kararlarına göre, kanuni düzenlemelerin kişisel anlayış ve takdire olanak vermeyecek açıklık ve kesinlikle somut olarak belirtilmesi gerekiyordu. Kanımızca da kamu düzeni, milli güvenlik gibi

¹⁹⁹ Anayasa Mahkemesi, 1973/41 Esas- 1974/13 Karar, 25.04.1974.

kavramlar oldukça soyut kavramlardır. Bu tür kavramlar gerekçe gösterilerek temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması demokratik toplum gereklerine aykırıdır.

AIHM kararlarına göre de soyut gerekçelerle toplantı ve gösteri yürüyüşünün ertelenmesi veya yasaklanması AIHS'e aykırıdır.

AIHM, *İvanov ve Diğerleri- Bulgaristan* davasında soyut bir kavram olan kamu düzeni tehlikesine dayanarak toplantı ve gösteri yürüyüşü yasaklanmamalıdır, şeklinde karar vermiştir. İvanov ve Diğerleri- Bulgaristan davasında başvuruçular, Makedon kimliği için mücadele eden bir derneğin üyesidirler. Başvuruçular Sofya Belediyesine 3 Ağustos ve 1 Eylül 1998 tarihlerinde " Makedonlara karşı girişilen soykırımı " protesto etmek için bir gösteri yapacaklarını bildirmişlerdir. Ancak belediye bu gösterileri kamu düzeni bozulacağı gerekçesi ile yasaklamıştır. Mahkeme, bu dava da belediyenin yasaklama kararının soyut bir kamu düzeni tehdidine dayandığını vurgulamıştır. Gerekçeden yoksun yasaklama kararı nedeniyle Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir²⁰⁰.

2001 yılı değişikliklerinden sonra Anayasamızın 34/2. maddesi: "Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir." şeklinde değiştirilmiştir.

2003 yılında TGYK'nin 17. maddesinde meydana gelen değişiklik sonrası: "Bölge valisi, vali, kaymakam, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilir." şeklinde düzenlenmiştir. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün sınırlama nedenlerini daha önce anlattığımız için o kısma atıf yaparak geçiyoruz. Ancak burada, " açık ve yakın tehlike" kavramını açıklamakta fayda görüyoruz.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sınırlama nedenlerinden biri de suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin mevcut olmasıdır. Burada kanun koyucu

²⁰⁰ İvanov ve diğerleri- Bulgaristan, Başvuru No: 46336/99, 24.11.2005.

tehlikenin varlığına somut deliller aramaktadır. Örneğin, Karadeniz Bölgesinde yapılan yeşil yol için yöre halkının yapacağı bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün öncesinde güvenlik güçlerine yapılan bir bomba ihbarı tek başına suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike halinin mevcut olduğunu göstermez. Ancak yapılan istihbarı ve adli çalışmalar sonucu elde edilen veriler bu bilgiyi destekleyecek nitelikte ise o zaman açık ve yakın tehlikeden bahsedilebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi her olay kendi içinde değerlendirilmelidir. Ülkemizde birden fazla terör örgütünün olduğu göz önüne alındığında toplantı ve gösterinin hangi şehirde, hangi semtte yapılacağı, hangi fikrin savunulduğu, kim tarafından organize edildiği hususlarının hepsi önem arz etmektedir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması nedeniyle meydana gelebilecek açık ve yakın tehlike, belirlenebilir bir suç tipinin ihlali ile ilgilidir. Ceza hukuku anlamında suç teşkil etmeyen herhangi bir diğer yasadışı eylemin meydana gelmesi bakımından açık ve yakın tehlike bulunsa bile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı engellenemez²⁰¹. Örneğin, başkalarını rahatsız edecek şekilde gürültü yapmak Kabahatler Kanunu'nda düzenlendiği için akşam vakti yapılacak bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün Kabahatler Kanunu'na aykırı olacağı konusunda açık ve yakın bir tehlike bulunsa bile gürültü yapma eylemi ceza hukuku anlamında suç olarak düzenlenmediği için bu sebeple toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı engellenemez.

2003 yılında TGYK'nin 19. maddesi de 17. madde de sayılan gerekçeler ile ".....bir ayıgeçmemek üzere yasaklayabilir" şeklinde düzenlenmiştir.

2003 yılı öncesi ile yapılan değişiklik kıyaslandığında ertelemenin ve yasaklamanın bir aya inmesi şüphesiz ki belirli toplantılar için iki ay tüm toplantılar için üç ay olmasına göre daha demokratiktir. Ancak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının daha çok ani gelişen olaylara demokratik tepki göstermek için kullanıldığı düşünüldüğünde bir aylık zaman diliminin aslında çok uzun olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu zaman ani gelişen olaylara sıcığsı sıcığsına tepki vermek siyasi düşüncüyü veya kitleleri daha çok etkileyecektir. Türkiye gibi gündemin anlık değiştiği ülkelerde

²⁰¹ Şahin Kemal, Terör Ve Örgütlü Suçların İfade Özgürlüğü Bağlamında İncelenmesi, Ankara, 2014, sf. 521.

ertelenen bir toplantı veya gösteri yürüyüşü söz konusu konu güncelliğini yitirdiği için kendinden beklenen etkiyi gösteremeyecektir. Bu nedenle kanımızca bir aylık erteleme yetkisi hakkın özünü engellemektedir. Her ne kadar söz konusu süre en fazla bir aya kadar şeklinde olsa da idarenin kendisine tanınan bu yetkiyi genellikle bir ay olarak kullandığını görmekteyiz. Burada karşımıza çıkan sorunlardan biri idareye bu maddeden kaynaklanan yetkisini her seferinde bir ayı aşmamak üzere birden fazla kez kullanma yetkisi verilmiş olmasıdır. Bu tür bir yetki ise idarenin keyfi uygulamalarına neden olabilir. Kanımızca böyle bir durum hakkın kullanımını sınırlandırmanın ötesinde kullanımını fiili olarak engellemektir.

Kanımızca tartışılması gereken hususlardan bir tanesi de idarenin erteleme ve yasaklama yetkisini kullanırken verdiği kararların gerekçeli olması gerektiğidir. Konuyla ilgili biraz sonra vereceğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere idari yetkililer yaptıkları tasarruflarda neredeyse hiç bir gerekçe göstermemekte genel ifadelere yer vermektedir. Bu durum ise verilen kararlara karşı idari yargıda itiraz edilmesini neredeyse imkânsız kılmaktadır. Verilen kararlar gerekçeli olmadığı için bireyler yapılan tasarruflara karşı savunma yapamamaktadır. Bizce gerekçesiz kararların idari yargıya itiraz yolunun kapatılmasından daha önemli bir sonucu ise hukuki güvenirliliği ortadan kaldırmasıdır. Bireyler her şeyden önce anayasal haklarının hukuki nedenlerle kısıtlanmasını ister. Ancak gerekçesiz kararlar bireylerde anayasal haklarının hukuki olmayan nedenlerden dolayı kısıtlandığı düşüncesini oluşturur. Bu durum ise bireylerin hukuka, hukuk devletine olan inançlarını yitirmelerine neden olur. İdarenin keyfi olarak davrandığı, yaptığı tasarrufları gerekçelendirmediği devlet ise hukuk devletini değil polis devletini meydana getirir. Bu nedenle idarenin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına getirmiş olduğu sınırlamaları gerekçelendirmesi gerektiğine inanıyoruz.

Aynı madde de karşımıza çıkan sorunlardan biri de kamu düzeni kavramıdır. Bu kavram çok çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Daha önce kamu düzeni kavramını tartıştığımız için burada sadece bir kaç hususa değinmeyi yeterli görüyoruz. Kamu düzeni kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Anayasa Mahkemesi'ne göre: "Kamu düzeni deyimi; toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilatının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin

her sahada ki düzeninin temelini teşkil eden bütün kurallar" şeklindedir²⁰². Ancak kamu düzeni kavramı bütünüyle hukuki bir nitelik taşımadığı için yansız bir kavram değildir. Kamu düzeni kavramı toplumdan topluma, toplum içinde dönemden döneme değişmektedir. Bu nedenle temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında sınırlama sebebi olarak yer verilmesi özgürlüklerin güvencesini azaltmaktadır²⁰³. Kanımızca Türkiye gibi demokrasiyi tam olarak içselleştiremeyen toplumlarda kamu düzeni siyasi iradeye göre dahi değişiklik göstermektedir. İdare şüphesiz ki açık ve mevcut bir tehlikenin varlığı halinde tüm tedbirleri almasına rağmen yine de söz konusu tehlike ortadan kalkmıyorsa toplantı ve gösteri yürüyüşünü ertelemelidir. Ancak idare bunu yaparken gerekçesini somut olgulara dayandırmalıdır. Soyut, tamamen varsayımsal olgular nedeniyle ve özellikle hiçbir tedbir almadan yapılacak yasaklamalar toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahaledir.

Ülkemizde 21 Aralık 2014 günü 1978 yılında Kahramanmaraş'ta yaşanan olaylar sonrası hayatını kaybedenleri anmak için yapılmak istenen yürüyüş Kahramanmaraş Valiliği tarafından yasaklanmıştır. Valilik karar gerekçesinde : "21 Aralık 2014 Pazar günü saat 11.00-14.00 TCDD Gar Meydan'ında, 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında; 1978 yılında yaşanan "Maraş Olayları Sırasında Hayatını Kaybedenleri Anma" yürüyüş ve açık hava toplantısı ile ilgili müracaat Valiliğimizce değerlendirilmiş olup 1978 yılında ilimizde yaşanan olaylar toplumun tüm kesimleri tarafından kınanmaktadır. Bir daha bu tür olayların yaşanmaması tüm milletimizin arzusu olmakla birlikte, toplumsal barış ve huzurun korunması da devletimizin görevidir. Aradan geçen süreçte ilimizin tüm kesimlerinde oluşan huzur ve barış sürecini zedeleyecek her tür hareketlerden kaçınmak hepimizin görevi ve sorumluluğu olmalıdır. Bu yıl yapılmak istenen toplantı ve yürüyüşü tertip edenlerin de iyi niyetini aşp, kontrolden çıkarak suça evrilebileceğini, bu tür olayların ilimizde bir daha yaşanmaması ve hiç kimsenin arzu etmeyeceği durumların meydana gelmemesi için söz konusu toplantı ve gösterinin yasaklanması Valiliğimizce uygun görülmüştür" şeklinde bir açıklama yapmıştır²⁰⁴. Valilikçe açık ve yakın tehlikenin olduğuna dair

²⁰² Anayasa Mahkemesi, 1963/128 Esas- 1964/8 Karar, 28.01.1964.

²⁰³ Atakan, age, sf. 119.

²⁰⁴ Radikal Gazetesi. 18.12.2014 günlü sayısı.

hiçbir somut bilgi verilmemiştir. Kahramanmaraş'ta yapılmak istenen toplantı ve gösteri yürüyüşü 2911 Sayılı Kanunda' ki bütün şekil şartlarına uyularak önceden idareye haber verilerek organize edilmiştir. Ancak idare söz konusu toplantı ve yürüyüşün güvenliğini almak için önceden yeterli zamana sahip olmasına rağmen kanımızca güvenliğini sağlamak yerine soyut nedenlerle yasaklamayı tercih etmiştir. İdarenin yaptığı tasarruflara her ne kadar idari yargıda itiraz edilebilirse de itirazın değerlendirilme süreci, idarenin genellikle yapılması planlanan toplantı ve gösteri yürüyüşünü planlanan zamandan kısa bir süre önce erteleme veya yasaklaması nedeniyle idari yargı yolu pratik olarak çok faydalı değildir. Ülkemizde yargı yolunun hızlı sonuçlandığı durumlarda bile idari yargının verdiği kararların uygulanmadığı çok fazla olay vardır. Bu nedenle kanımızca idarenin keyfi uygulamalarının önüne geçilmesinde en faydalı yol temel hak ve özgürlüklere bakış açısının değiştirilmesidir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine kaosa neden olan hareketler olarak bakılmaktan vazgeçilmelidir. Bunun yanında verilen kararların gerekçelendirilmesinin zorunlu hale getirilmesinin de idarenin keyfi davranışlarını azaltacağını düşünüyoruz.

Erzincan'da ise Erzincan Valiliği;" Cumhuriyet Meydanı, VakıflarMilli Eğitim Kavşağı ve çevresinde tüm kamu binaları çevresi, bahçe ve müştemilatlarında açık alanlarda yapılacak basın açıklaması, gösteri yürüyüşü, siyasi içerikli imza kampanyası, stant açma adı altında yapılacak tüm toplantılar ile 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında yapılacak toplantılar 28 Aralık 2014- 12 Ocak 2015 tarihleri arasında yasaklanmıştır" şeklinde bir gerekçe ile tüm toplantıları 15 gün boyunca yasaklamıştır²⁰⁵. Erzincan Valiliği tarafından yapılan açıklamada soyut dahi bir gerekçe bulunmamaktadır. Bizim ilk aklımıza gelen burada tamamen keyfi bir uygulamanın olduğudur. Belki Erzincan Valiliği tarafından alınan bu karar aslında gerekli bir karardır ancak hiçbir sebebin açıklanmadığı, sadece "yasak" şeklinde beyanda bulunulduğu bu durumlarda bizce idare aslında yaptığı tasarrufta haklı dahi olsa haksız duruma düşmektedir. Bizce bu tür gerekçesiz kararlar hukuk devletine uygun olmayan tasarruflardır. Bu gibi eylemlerin hukuk devleti olan ülkemizi giderek polis devletine dönüştürdüğünü düşünmekteyiz.

²⁰⁵ Milliyet Gazetesi. 28. 12. 2014 günlü sayısı.

3.2. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNİN DAĞITILMASI

İdareye toplantı ve gösteri yürüyüşünü erteleme ve yasaklama yetkisi dışında yapılan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü çeşitli sebeplerin varlığı halinde dağıtma yetkisi de verilmiştir. TGYK'ye göre idare kanun dışı gösterileri dağıtma yetkisine haizdir.

TGYK'nin 23. maddesinde bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün hangi hallerde kanun dışı olacağı sayılmıştır. Buna göre:

a) TGYK' nin 9 ve 10 uncu madde hükümlerine uygun biçimde bildirim verilmeden veya toplantı veya yürüyüş için belirtilen gün ve saatten önce veya sonra;

b) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşınarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşınarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek veya ses cihazları ile yayınlanarak,

c) TGYK'nin 7 nci madde hükümleri gözetilmeksizin,

d) TGYK'nin 6 ve 10 uncu maddeler gereğince belirtilen yerler dışında,

e) TGYK 20 nci maddedeki yöntem ve şartlara ve TGYK 22 nci maddedeki yasak ve önlemlere uyulmaksızın,

f) TGYK 4 üncü madde ile Kanun kapsamı dışında bırakılan konularda kendi amaç, kural ve sınırları dışına çıkılarak,

g) Kanunların suç saydığı maksatlar için,

h) Bildirimde belirtilen amaç dışına çıkılarak,

i) Toplantı ve yürüyüşün TGYK 14, 15, 16, 17 ve 19 uncu maddelere dayanılarak yasaklanması veya ertelenmesi halinde tespit edilen erteleme veya yasaklama süresi sona ermeden,

j) TGYK 12 nci madde gereğince toplantının dağılmasına karar verilmesi hâlinde,

k) TGYK 21 inci madde hükmüne aykırı olarak,

l) TGYK 3 üncü maddenin 2 nci fıkrası hükmüne uyulmadan,

Yapılan toplantılar veya gösteri yürüyüşleri Kanuna aykırı sayılır.

Bir toplantı ve gösteri yürüyüşü kanuna uygun başlayıp sonra kanuna aykırı hale gelebilir. Bu gibi durumlarda; Düzenleme kurulu veya kurul başkanı toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdiğini topluluğa ilan eder ve durumu derhâl yetkili kolluk amirine bildirir. Düzenleme kurulunun veya kurul başkanının bu görevi yerine getirmemesi hâlinde, durum yetkili kolluk amiri tarafından mahallin en büyük mülki amirine bildirilir. Mahallin en büyük mülki amiri tarafından toplantının sona erdirilip erdirilmeyeceğine dair karar alınır. Mahallin en büyük mülki amiri, yazılı veya acele hâllerde sonradan yazı ile teyit edilmek kaydıyla sözlü emirle, mahallin güvenlik amirlerini veya bunlardan birini görevlendirerek olay yerine gönderir. Bu amir, topluluğa kanuna uyularak dağılmalarını, dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar eder. Topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. Birinci fıkrada düzenlenen durumlarda güvenlik kuvvetlerine karşı fiili saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere karşı fiili saldırı hali mevcutsa, ihtarla gerek olmaksızın zor kullanılır. (TGYK Madde 24)

Toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılanların sadece bir kısmının toplantının barışçıl niteliğini bozması veya silah, kesici delici araç, alet veya maddelerle katılanların bulunması halinde kişiler güvenlik kuvvetlerince uzaklaştırılarak toplantı ve gösteri yürüyüşüne devam edilmesi sağlanır. Ancak, bunların sayıları ve davranışları toplantı veya gösteri yürüyüşünü Kanuna aykırı addedilerek dağıtılmasını gerektirecek derecede ise yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.(TGYK Madde 24/2) Ülkemizdeki en önemli sorunlardan bir tanesi de bu kanun maddesinin fiiliyatta özüne ve sözüne uygun olarak uygulanmamasıdır. Ülkemizde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde sayıca az sayılabilecek küçük bir grubun kanuna aykırı davranması halinde, kolluk kuvvetleri hemen bu gruba hatta çoğu zaman tüm katılımcılara orantısız şekilde güç uygulamaktadır. Kanuna göre kolluk görevlilerinin taşkınlık çıkaran grubu

uzaklaştırması gerekirken hemen orantısız güç uygulaması olayların iyice büyümesine neden olmaktadır. Bu tür bir davranış barışçıl davranan katılımcıları da tahrik etmekte ve güvenlik güçleri ile göstericiler karşı karşıya gelmektedir.

2911 Sayılı Kanuna aykırı olarak başlayan toplantı ve gösterilerde ise; güvenlik kuvvetleri mensupları, olayı en seri şekilde mahallin en büyük mülki amirine haber vermekle beraber, mevcut imkânlarla gerekli tedbirleri alır ve olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri amiri, topluluğa dağılmaları, aksi halde zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunur ve topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır.(TGYK Madde 24/3)

Şüphesiz ki herhangi bir toplantı veya gösterinin barışçıl amaçlı olmaması halinde, göstericilerin şiddet, cebir ve tehdide yönelik hareketlerinin varlığı halinde kişilerin can ve mal güvenliğinin sağlanması ve kamu düzeninin korunması amacıyla idare bir takım tedbirler almak zorundadır. Ancak yasalarımıza göre bildirimsiz olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri de suç olarak sayılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Anayasamıza göre herkes önceden **izin** almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyebilir. Bildirim sisteminin amacı ise idarece yapılacak olan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin güvenliğini sağlamaktır. Ancak ülkemizde kanımızca Anayasaya aykırı olarak bildirimsiz toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılmış ve bu nedenle kolluğa bu tip toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dağıtma yetkisi verilmiştir. Bu durum ise ani gelişen olaylara tepki vermek için yapılan toplantı ve gösterilerin kanunsuz sayılmasına neden olmuştur. Ülkemizde idarenin, idareye bağlı olarak kolluk kuvvetlerinin bazı bildirimsiz toplantı ve gösteri yürüyüşlerine hemen müdahale ettiği, dağıtmaya çalıştığı, bazen ise yapılan bildirimsiz toplantı ve gösteri yürüyüşüne sessiz kaldığı, müdahale etmediği görülmektedir. Bu durum ise idarede keyfi uygulamalara neden olmaktadır. Kişilerin hem Anayasal haklarından biri olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahale edilmekte, özgürlükleri kısıtlanmakta hem de kişiler hakkında davalar açılmaktadır. Kanımızca öncelikle bildirimsiz her toplantı ve gösterinin suç teşkil etmesi yasalardan çıkarılmalıdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin daha güvenli ortamlarda yapılmasını sağlamak amacıyla getirilmiş olan bildirim sistemi Anayasanın lafzına uygundur. Anayasamızda toplantı ve gösteri

yürüyüşü özgürlüğünün kullanımının izne bağlanması yasaklandığı için izin sistemi dışında herhangi bir sistemin olması Anayasanın lafzına aykırı değildir. Bununla birlikte bildirim sistemi günümüzde genellikle Anayasanın ruhuna aykırı olarak kullanılmaktadır. Bildirim sisteminde amaç kişilerin ve kamunun güvenliğini sağlamak olmasına rağmen bugün ülkemizde bildirim sistemi neredeyse izin sistemi haline getirilmiştir. Bugün bildirim sisteminin kurallarına uymadan yapılan toplantı veya gösteri yürüyüşlerinde kamunun ve kişilerin güvenliğine zarar verecek herhangi bir durum olmamasına karşın yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri zorla dağıtılmaktadır. İdari makamlar bildirim sistemini fiiliyatta, Anayasa ve kanuna aykırı olarak izin sistemine çevirdikleri için bugün basından da sık sık izlediğimiz gibi, kolluk kuvvetleri bildirimsiz olarak yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dağıtırken "**izinsiz** toplantı ve gösteri yürüyüşü yaptığınız için" şeklinde belirtmektedirler

Bildirimsiz toplantı ve gösterilere de müdahale nedeni barışçıl özelliğin yitirilmesi olmalıdır. Ülkemizde bildirimsiz olarak yapılan toplantı ve gösteriler sonucu çok kişi gözaltına alınmakta, bu kişiler hakkında yargı tarafından bir takım işlemler yapılmaktadır. Ancak yargıda da özgürlüğe bakış açısı dönemden döneme farklılık arz etmektedir. Özellikle Yargıtay tarafından bazen özgürlükçü yaklaşım sergilenirken bazen de tam tersi hükümler içeren kararlar verilmektedir.

Oluş ve tüm dosya içeriğinden, "YÖK Yasa Tasarısını ve Kamu Reformu Yasa Tasarısını protesto etmek ve sırf demokratik tepki ortaya koymak için basın açıklaması yapmak üzere Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsünde toplanan yaklaşık 100 kişilik grubun, ellerinde suç oluşturmayan bazı pankartlar taşıyarak marşlar ve sloganlar eşliğinde kaldırım üzerinden Kolej kavşağına kadar yürüdüğü, kavşakta ellerindeki pankart ve flamaları açıp Kızılay istikametine yürüyüşe geçtikleri sırada güvenlik güçlerinin grubu barikat içine alıp dağılmaları yönünde ihtarda bulunmasına rağmen makul süre tanıyıp dağılmalarına fırsat vermeden grubu gözaltına almaya başladığı anlaşılmakla; sanığa yüklenen 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunun 32. maddesinde tanımlanan suçun maddi ve manevi unsurlarının oluşmadığı ve

beraatine karar verilmesi gerektiği gözetilmeden yazılı biçimde mahkumiyet hükmü kurulması bozmayı gerektirmiştir...²⁰⁶.

Tüm dosya kapsamına göre; "sanıkların, 20.12.2010 tarihinde gerçekleştirilen korsan gösteriye 2911 sayılı Kanunun 23. maddesinin b bendinde sayılan silah veya araçları taşıyarak katıldıklarına dair her türlü şüpheden uzak, somut ve kesin delil elde edilemediği, ancak; kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılıp ihtar ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar ettikleri dosya kapsamından anlaşılan sanıkların eylemlerinin 2911 sayılı Kanunun 32/1. maddesinde düzenlenen suçu oluşturduğu, hukuki durumlarının buna göre takdir ve tayini gerektiği gözetilmeden suç vasfında yanılığa düşülerek yazılı şekilde hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir..."²⁰⁷.

"Oluşa, görüntü çözüm tutanağı ve tüm dosya içeriğine göre, Eğitim-Sen'in kapatılması davasının duruşmasının olduğu tarihlerde, sanıklar Eğitim-Sen Denizli şubesi başkanı Hüseyin Öztürk ve yönetim kurulu üyesi Mehmet Dede'nin, sendikalarının kapatılması davasına ilişkin düşüncelerini sendika binasında veya bina önünde basın açıklaması şeklinde yapmayıp, 200 kişilik bir grupla harekete geçerek, kolluk güçlerinin tüm uyarılarına rağmen dağılmayıp, Çaybaşı Caddesini takiben Çınar Meydanına kadar gerçekleştirilen, yasal olmayan topluluğa hitaben konuşma da yapmak suretiyle gösteri yürüyüşünü düzenledikleri ve yönettiklerinin anlaşılması karşısında, mahkemenin adları geçen sanıklar hakkındaki kabulünde bir isabetsizlik görülmediğinden usul ve yasalara uygun olan kararın onanması gerekmiştir..."²⁰⁸.

3.2.1. KOLLUK KUVVETLERİNİN TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİNE MÜDAHALESİ

TGYKDY'nin dördüncü bölümünde güvenlik kuvvetlerinin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir.

TGYKDY'nin 16. maddesi şu şekildedir:

"e)(Değişik:RG-5/8/2015-29436) Kanuna uygun olarak başlayıp kanuna aykırı duruma dönüştüğü, düzenleme kurulu aracılığı ile topluluğa ilan edilmesine rağmen dağılmayan topluluğa, kanuna uyararak dağılmalarını dağılmazlarsa zor kullanılacağını

²⁰⁶ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2007/9352 Esas- 2010/1550 Karar, 09.02.2010.

²⁰⁷ Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 2012/1758 Esas- 2012/4762 Karar, 11.04.2012.

²⁰⁸ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2006/1587 Esas- 2006/8608 Karar, 27.11.2006.

ihbar etmek ve topluluk dağılmazsa basınçlı ve/veya boyalı su veya diğer zor kullanma araçları ile zor kullanarak topluluğu belirlenen güzergahtan dağıtmak,

f) Yukarıdaki durumlar dışında, kendisine karşı fiilî saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere fiilî saldırı hali mevcutsa, ihtar gerektirmeden zor kullanmak,

g) **(Değişik:RG-5/8/2015-29436)** Toplantı veya yürüyüşe ateşli silah veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı madde veya her türlü kesici, delici alet veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zinciri, demir bilye ve sapan gibi bereleyici, boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler veya kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak katılanlar veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayın yapanlar bulunuyorsa bunları olay yerinden uzaklaştırarak toplantı ve gösteri yürüyüşünün devamını sağlamak, ancak bunların sayıları ve davranışları, toplantı ve gösteri yürüyüşünü kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşü niteliği kazandıracak derecede ise, yukarıdaki bent hükümlerine göre hareket etmek,

h)**(Değişik:RG-5/8/2015-29436)** Kanuna aykırı olarak başlayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde olayı derhal mahallin en büyük mülki amirine haber vermekle beraber, mevcut imkanlarla gerekli tedbirleri alıp, topluluğa dağılmalarını, aksi durumda zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunmak ve topluluk dağılmazsa basınçlı ve/veya boyalı su veya diğer zor kullanma araçları ile zor kullanarak dağıtmak,

i) Halka karşı, doğrudan veya ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek veya basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kâğıtları, duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri araç ve yollarla halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmeye ve kışkırtmaya kalkışanların bu hareketlerini yasaklamak, yasaklara uymayanları yakalamak,

j) "Toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı tarihten bir önceki günden toplantı ve gösteri yürüyüşünün başlayacağı saate kadar, güneşin doğuşundan batışına kadarki zaman içinde olmak kaydıyla, ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile çağrı yapılabilir". Kuralı dışına çıkanlar ile kapalı yer toplantılarında, ses

yükseltici alet veya araçlarla dışarıya yayın yapanların bu hareketlerini yasaklamak, yasaklara uymayanlar hakkında gereken kanuni işlemi yapmak,

k) Önceden tespit edilmiş yerler dışına toplantı veya gösteri yürüyüşlerine ilişkin çağrı veya propaganda amacıyla kullanılacak afiş, pankart ve benzerlerini asanları engellemek ve yasaklamak,

l) **(Değişik:RG-5/8/2015-29436)** Toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında suç işleyenleri, yukarıdaki bentlerde belirtilen emir ve ihtarların yapılmasına gerek duymadan yakalamak ve haklarında yer ve zaman kaydına bakılmaksızın, genel hükümlere göre işlem yapmak,

(Değişik ibare:RG-5/8/2015-29436) Mahallin güvenlik âmiri, bölgesinde düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kendisine verilebilecek görevlerin en iyi biçimde yapılabilmesi için, önceden hazırlıklı olmak ve konu ile ilgili olarak plân yapmakla yükümlüdür.

(Ek fıkra:RG-5/8/2015-29436) Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, katılımcıların ve konuşmacıların ses ve görüntüleri kolluk tarafından yapıldığı belli olacak şekilde kaydedilebilir. Elde edilen kayıt ve görüntüler şüphelilerin ve suç delillerinin tespiti dışında bir amaçla kullanılamaz"

Yönetmelikte düzenlenen birçok madde kolluk kuvvetlerinin genel görev ve yetkileri arasındadır. Biz bu nedenle tezimizde toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalede sorunlu alan olarak karşımıza çıkan **e** ve **h** fıkralarını incelemeye çalışacağız. Kanımızca diğer maddeler kamu düzeni, kişilerin güvenliği, huzur ve sükunu için mutlaka var olması gereken bazı düzenlemelere yer vermektedir. Hatta kanımızca molotof ve taş atanların toplantı ve gösteriden uzaklaştırılması hükmüne 2015 yılı Ağustos ayında yer verilmesi konusunda oldukça geç kalınmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi silah kavramına sadece ateşli silahlar girmeyip kişinin sağlığına zarar verecek her türlü eşya girmektedir. Bu nedenle bu düzenlemenin yerinde bir düzenleme olduğunu düşünüyoruz. Silahsız olmadan sadece ateşli silahların anlaşılması, insan vücuduna silah kadar zarar verebilen bıçak, cop gibi aletlerin toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kullanılmasına neden olur. Bu bağlamda kişilerin can güvenliğinin sağlanması için insan vücuduna zararlı her eşya Türk Ceza Kanunu kapsamında silah olarak kabul edilmektedir.

Barışçıl nitelik taşımayan, içeriğinde şiddet unsuru barındıran toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale kolluk güçlerinin yetkilerinden olmasının yanında aynı zamanda görevidir. Ancak TGYK'ye göre bildirimsiz her toplantı ve gösteri yürüyüşü kanuna aykırı sayılmış ve kolluğa bu tip toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dağıtma yetkisi verilmiştir. AİHM kararlarına göre bildirimsiz toplantıların eğer şiddet unsuru taşımıyorsa dağıtılmasının hak ihlali olduğuna daha önce değinmiştik. Ülkemizde sadece bildirimsiz toplantı ve gösterilerin dağıtılması değil herhangi bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağıtılması sırasında kolluğun güç kullanımı da problemli alandır. Özellikle 27 Mayıs 2013 tarihinde gece yarısında Gezi Parkı'nda başlayan yıkıcı protesto etmek isteyen kişilere yapılan müdahaleler sonucu 130 bin dolayında gaz fişeginin kullanılması²⁰⁹ çok sayıda kişinin bu müdahaleler sonucu yaralanması söz konusu problemi bir kere daha göz önüne sermiştir.

Belirtmek isteriz ki herhangi bir hakka müdahale etmek için öncelikle Anayasada ve ilgili kanunlarda sayılan meşru sebeplerden birinin bulunması gerekir. Bu bağlamda 2911 Sayılı TGYK'ye göre bildirimsiz gösteriler müdahale için haklı sebep sayılsa bile kanımızca bu durum Anayasaya aykırıdır. AİHM'nin bu konuda vermiş olduğu hak ihlalleri de göz önüne alındığında bu konuda yeniden bir düzenleme yapılması gerektiğini düşünüyoruz. Haklı sebeplerin varlığı halinde dahi kolluk keyfi hareket edemez, her türlü eylemde bulunamaz.

2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 16. maddesine göre; Polis görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartlar gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

Kolluk, 2559 sayılı kanuna göre yasal yetkisini müdahalenin meşru sayılabileceği hallerde kullansa dahi, müdahalenin ölçülü olması gerekir. Anayasanın öngördüğü ölçülülük kriteri için; müdahalenin gerçekten de **gerekli** olması, ulaşılmak istenen amacı sağlamaya **elverişli** olması ve **orantılı** olması gerekir.

²⁰⁹ Ayata Gökçiçek/ Çağlı Pınar vd, age, sf. 66.

Ölçülülük ilkesi, idarenin sınırlayıcı kararları ile temel hak ve özgürlükler arasında denge kurmaya çalışır. Ölçülülük ilkesi; elverişlilik, gereklilik ve orantılılık adı verilen alt ilkeleri içermektedir²¹⁰.

Elverişlilik ilkesi; Alınan tedbirin ulaşılmak istenen amaca ulaşılabilmesine uygun olmasıdır. İdari makamların ve bunlara bağlı kolluk kuvvetlerinin uyguladığı yöntem veya kullandığı araçlar, yasanın amacına hizmet etmiyor, amaca ters düşüyorsa elverişli kabul edilmeyecektir²¹¹.

Gereklilik ilkesi; Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasıyla ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli aynı derecede etkili tedbirler varsa, bu tedbirlerin en yumuşağı temel hak ve hürriyetleri en az sınırlayanının tercih edilmesidir²¹².

Orantılılık unsuru ise; İdari makamların yaptıkları eylemlerde bireysel yararlarla toplumsal yararlar arasında denge kurmasıdır²¹³. Toplantı ve gösteri yürüyüşünün dağıtılmasının gerekli olduğu durumlarda silah kullanarak değil de biber gazı kullanarak müdahale edilmelidir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalenin gerekli olduğu durumlarda müdahale öncesinde uygun araçlarla katılımcıların ihtar edilmesi gerekir²¹⁴.

Yargıtay tarafından ihtarın megafonla yapılmaması durumunda dağılmayan katılımcılara kusur atfedilemeyeceği belirtilmiştir²¹⁵. Yargıtay tarafından verilen başka bir kararda da ihtardan sonra göstericilere makul bir süre verilmesi gerekmektedir²¹⁶.

Zor kullanma, insan onuruna, beden bütünlüğüne, yaşama hakkına, temel hak ve özgürlüklere müdahale olduğundan mutlaka kanuna dayanmalıdır. Kolluk güçleri herhangi bir olaya müdahale ederken herkesin yaşam hakkına sahip olduğunu bilmeli, istisnaları Anayasada belirtilmiş hususlar dışında yaşam hakkına müdahale etmemelidir. Kolluk güçleri hiçbir şart altında, herhangi bir işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele veya cezalandırma yapmamalıdır. Maalesef toplantı ve gösteri yürüyüşlerine

²¹⁰Oğurlu Yücel, Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi, Ankara, 2002, sf. 35.

²¹¹Erdem, age, sf. 986.

²¹²Gözler, age, sf. 132.

²¹³Erdem, age, sf. 988.

²¹⁴Şirin, age, sf. 80.

²¹⁵Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2000/ 5246 Esas- 2000/ 10192 Karar, 01. 06. 2000.

²¹⁶Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2002/ 1143 Esas- 2002/ 6000 Karar, 09. 05. 2002.

yapılan müdahalelerde zaman zaman işkence ve kötü muamelenin olduğunu görmekteyiz²¹⁷.

Ülkemizde daha önce de belirttiğimiz gibi Anayasaya aykırı olarak bildirimsiz toplantılara müdahale edilmekte, bu müdahalelerde aşırı güç kullanımı olmaktadır. Maalesef kişilerin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahale edildiği gibi yaşam hakkına da müdahale edilmekte ancak kolluk kuvvetleri aleyhine yapılan suç duyuruları genellikle takipsizlik veya beraat kararları ile sonuçlanmaktadır. Bu duruma neden olan olgunun devletin kendini ve doğal olarak devlet teşkilatında çalışan bireyleri koruma refleksi ve devletin yanlış yapmayacağı anlayışının hakim olması olarak düşünmekteyiz.

AIHM kararlarında Türkiye aleyhine bu konuda verilmiş kararlar bulunmaktadır. AIHM tarafından verilen kararlarda yaşama hakkının ihlalinin (AIHS 3.md) ve toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlalinin (AIHS 11. md) birlikte değerlendirildiğini, aşırı güç kullanan kolluk kuvvetlerinin cezalandırılmamasını yaşam hakkına müdahale olarak ifade ettiğini görmekteyiz.

Kolluk kuvvetlerinin kamu düzenini sağlama adına durum ve koşullara göre orantılı olarak güç kullanabileceğini daha önce belirtmiştik. Ülkemizde son yıllarda kamu düzenini sağlama adına toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale esnasında biber gazı kullanımına sıkça rastlanmaktadır. Biber gazı kullanımı PVSK'ye göre kullanımı yasal maddelerdendir. 1997 yürürlük tarihli Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi, Depolanması ve Kullanılmasının Yasaklanması Sözleşmesi'ne göre biber gazı insan sağlığı üzerinde kalıcı etki bırakmayan gaz mühimmatıdır. Söz konusu Uluslararası sözleşmeye ve ulusal kanunlara göre biber gazının kullanımı yasaldir. Biber gazının kullanılmasındaki amaç hem kolluğun hem de kamu düzenini bozan kişilerin yaralanmasını önlemektir. Biber gazının amacına uygun kullanılması halinde kolluk, cop vb. silahları kullanmayacak böylece bireylere kalıcı zarar verilmeyecektir²¹⁸. Bu nedenle biber gazının kullanımının toplam fayda bakımından yararlı olduğunu düşünüyoruz.

²¹⁷ Osmanoglu M. Kerem, Polisin Zor Kullanma Yetkisi ve İnsan Hakları, İstanbul, 2012.

²¹⁸ Seyhan Ercan/ Küçük Eşref, Biber Gazı'nın (OC) Kamu Düzeninin Sağlanması Maksatlı Kullanımı ve Kolluğun Zor Kullanma Seviyeleri İçerisindeki Yeri, İnsan Hakları Yılığı, Cilt:30 Sayı:1, Ankara, 2012, sf. 55-78.

Biber gazı kullanımının yasal olduğunu ve doğru kullanılması halinde bireylere en az zarar verici uygulama olduğunu belirtmiştik. Ancak biber gazının kullanılmasının yasal olması kolluk kuvvetlerine keyfi davranma yetkisi vermez. Kolluk görevlileri biber gazı kullanmaya yalnızca gerekli olduğunda başvurabilirler. Kolluk görevlileri biber gazına orantılılık ilkesi çerçevesinde başvurabilirler. Ülkemizde ki uygulamanın tamamen keyfi olduğu söylenemese de keyfi uygulamalarında olduğu açıktır. Kullanılacak biber gazı, kolluğun karşı karşıya kaldığı durumu çözmeye yetecek düzeyi aşmamalıdır²¹⁹. Biber gazı kullanımında gaz fişliğini kullanacak kişinin eğitimi, kullanım mesafesi, kullanılacak gaz kapsül dozajı, amaçla araç arasındaki orantıyı dengede tutmak için önemli etkenlerdir²²⁰. Ülkemizde ise polisin özellikle toplantı ve gösterilerde gerekli uyarıları dahi yapmadan biber gazını bir cezalandırma aracı olarak kullandığını görmekteyiz.

Biber gazı genel olarak insan sağlığını tehdit edici özellik taşımasa da kişiler üzerinde farklı etkilere neden olmaktadır. Astım, amfizem gibi solunum sistemi hastalıkları olanlar için ciddi hayati riskler taşımaktadır. Ayrıca çocuklar hamile bayanlar ve 60 yaş üstü kişiler içinde olumsuz etkileri daha fazladır. Ülkemizde nefes darlığı olan yetmiş beş yaşındaki bir kişi, 1 Mayıs'ta dışarı çıktıktan sonra polisin attığı biber gazına maruz kalmış, bu nedenle rahatsızlanarak hastaneye kaldırılmış ve vefat etmiştir²²¹.

Ülkemizde biber gazının kimyasal etkilerinden ziyade yakın mesafeden ve aşırı sayılabilecek yoğunlukta kullanılması nedeniyle bireyler üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Özellikle yakın mesafeden atışlar ve gaz fişegi kapsülleri nedeniyle yaralanmalar ve ölümler meydana gelmektedir. Bu durumun engellenmesi için kolluk kuvvetlerine silah atış talimi yaptırıldığı gibi gaz fişegi kullanımı talimi de yaptırılmalıdır. Ülkemizde biber gazı kullanım koşulları kanunla düzenlenmediği için kolluk keyfi denilecek uygulamalar yapmaktadır.

²¹⁹Ertan İzzet Mert, Toplumsal Olaylara Müdahalede Biber Gazı Kullanılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu, Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl: 32, Sayı:1, İstanbul, 2012, sf. 52-68.

²²⁰Bulut Yakup/ Kara Mehmet, Biber Gazının İnsan Üzerindeki Etkileri ve İnsan Hakları Yönünden Değerlendirilmesi: Hatay Polis Meslek Yüksekokulunda Bir Uygulama, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:20, 2012, sf. 1-29(Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız)

²²¹Osmanoğlu M. Kerem, Biber Gazının İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri ve Hukuki Statüsü, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, Konya, 2011, sf. 65-95.

2009 yılında hastane acil servisinde çıkan bir kavgayı engellemek için polis acil serviste biber gazı kullanmış, yine 2013 yılı 1 Mayıs göstericilerini engellemek için Taksim İlk Yardım Hastanesinin acil servisine gaz kapsülü atmıştır. Gezi Parkı olaylarında Türk Tabipler Birliği'nin verilerine göre 1 Mayıs- 24 Haziran 2013 tarihleri arasında dört kişi ölmüş, altmış kişi ağır olmak üzere sekiz bin kişi yaralanmış, on bin kişi gözünü kaybetmiş, yüz üç kişi kafa travması geçirmiştir²²².

Biber gazının yanlış ve aşırı kullanımı sonucu AİHM Türkiye aleyhine birçok hak ihlali kararı vermiştir. AİHM, aşırı derecede biber gazı kullanımını ve gaz fişegi nedeniyle meydana gelen yaralanma ve ölümleri yaşam hakkına müdahale olarak değerlendirmektedir.

AİHM, *Açık ve diğerleri- Turkey* kararında, 2002 yılında İstanbul Üniversitesi akademik yıl açılış töreninde üniversite rektörünün konuşma yaptığı sırada bir kısım öğrencilerin çeşitli sloganlar atarak ve pankart açarak konuşmayı protesto etmeleri nedeniyle salondan çıkartılmasını normal bulurken, öğrencilerin bina dışında darp edilerek dövülmesini ve gözaltına alınmasını aşırı bir müdahale olarak görmüştür. Mahkemeye göre öğrencilerin şiddet içeren herhangi bir eylemi olmamış, öğrenciler hakkında da ceza davası açılmamış olmasına rağmen darp edilmeleri müdahalenin orantılı olmadığını göstermektedir²²³.

Aytaş ve diğerleri- Turkey kararında, 2004 yılında YÖK yasa tasarısına karşı Taksim'de toplanan öğrencilere basın açıklamasını aşar biçimde flama taşıdıkları, slogan attıkları ve trafik sıkışıklığına neden oldukları gerekçesiyle müdahale edilen öğrencilerin bir ila dokuz gün iş göremez raporu almalarına neden olacak şekilde şiddete maruz kalmalarını aşırı güç kullanımı olarak değerlendirmiş ve hak ihlaline karar vermiştir²²⁴.

AİHM, *Tuncer- Turkey* kararında; Başvuran, 1966 doğumlu olup, İstanbul'da ikamet etmektedir. Avukat ve İnsan Hakları Derneği üyesi olan başvuran, 21 Aralık 2000 tarihinde Türkiye'de kurulan F tipi cezaevlerini protesto etmek amacıyla İstanbul Beyoğlu / Mis Sokak'ta önce yürüyüş ve sonra basın açıklaması şeklinde düzenlenen bir

²²² Aydın Devrim, Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Kullanılmasının Hukuki Standartları, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:2015/1 Yıl:73, sf. 241-261.

²²³ Açık ve diğerleri- Turkey, Başvuru No: 31451/03, 13.01.2009.

²²⁴ Aytaş ve diğerleri- Turkey, Başvuru No: 6758/05, 08.12.2009.

gösteriye katılmıştır. Polis tarafından düzenlenen tutanağa göre, olaylar şöyle gelişmiştir: saat 19.00’da, 500 -550 kişilik bir grup İstanbul’un Taksim meydanında slogan atmaya başlamıştır; polis, katılımcıları gösterinin yasal olmadığı ve derhal dağılmaları gerektiği, aksi takdirde güç kullanacakları yönünde uyarmıştır; göstericilerin eyleme devam etmeleri üzerine, polis güç kullanmış ve dağılmaları için göstericiler üzerine basınçlı su sıkmıştır; bu dağıtma işlemi sırasında, bir bankanın camları, bir polis arabası hasar görmüş ve bir polis memuru da yaralanmıştır; güvenlik güçleri otuz üç kişiyi yakalayıp, İstanbul Emniyet Müdürlüğünde gözaltına almıştır. Bu olay sırasında, başvuran cop darbeleri alarak yaralanmıştır. Aynı gün, başvuran İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Servisine götürülmüştür. 23 Aralık 2000 tarihinde, başvuran Okmeydanı Özel Hastanesi’ne gitmiştir. Muayeneden sonra hastane başhekimisi bir rapor düzenlemiştir. Başvuran, 23 Aralık 2000 tarihinde polisler hakkında Beyoğlu Cumhuriyet Savcısına suç duyurusunda bulunmuştur. Başvuran bu suç duyurusunda, sosyal toplum kuruluşlarının temsilci ve üyeleri oturma eylemi gerçekleştirirken polislerin müdahale ettiğini, kendilerini cop ve tekmelerle dövdüklerini ve üzerlerine basınçlı su sıktıklarını iddia etmiştir. Başvuran, aldığı cop darbeleriyle yüzünden ve başından yaralandığını ileri sürmüştür. Suç duyurusu takipsizlik kararı ile sonuçlanmış ve bu karar kesinleşmiştir. AİHM, söz konusu kararda kolluğun aşırı güç kullanımından kaynaklı başvurucunun insanlık dışı muameleye maruz kalması nedeniyle yaşam hakkının ihlal edildiğini, toplantının barışçıl olması nedeniyle aşırı güç uygulanarak dağıtılması nedeniyle ise toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlal edildiğini belirterek hak ihlali olduğuna karar vermiştir²²⁵.

Evrin Öktem- Türkiye kararında; lise öğrencilerinin okul duvarına pankart asması olayına müdahale eden polise karşı, öğrencilerin demir sopa ve çubuklarla direnmesine karşı polis silah kullanarak müdahalede bulunması olayında, toplantı ve gösteri şiddet içeriyorsa, yapılan müdahalenin göstericiler tarafından başvuru şiddeti def edecek oranda olması gerektiğini ifade ederek yaşam hakkının ihlaline hükmetmiştir. Davada yaşam hakkının usuli nedenlerle ihlaline hükmedilmesinin nedeni çocuk yaştaki

²²⁵Tuncer- Turkey, Başvuru No: 12903/02, 08.02.2011.

göstericilere karşı silah kullanan polis memurunun ulusal mahkemeler tarafından meşru müdafaa gerekçesi ile beraat etmesidir²²⁶.

Samüt Karabulut- Türkiye davasında da AİHM, polis müdahalesi sırasında sıradan darp ve cebir izini aşan yaralanmalarda insanlık dışı muamele yasağına aykırılıktan ötürü yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir²²⁷.

AİHM, *Subaşı/Çoban- Türkiye* kararında; 1 Mayıs 2006 tarihinde İzmir’de İşçi Bayramını kutlamak üzere düzenlenen gösteriye katılan başvuruçuların çevik kuvvet görevlileri tarafından gösteri boyunca fiziksel şiddete ve biber gazına maruz kalarak tekmelenip copla dövülmelerini insanlıkdışı muamele olarak değerlendirerek aşırı fiziksel gücün yanı sıra biber gazı kullanımına maruz kalmalarının AİHS m. 3’e aykırılık oluşturduğu sonucuna varmıştır²²⁸.

DİSK-KESK-Türkiye kararında; 1 Mayıs 2008’de Taksim’e yürüyerek burada miting yapmak isteyen sendika üyelerine yapılan polis müdahalesi sırasında meydana gelen olaylarda polisin Şişli Eftal Hastanesi Bahçesine ve acil servisine gaz bombası atmasının gerekli ve orantı olmadığı sonucuna varmıştır²²⁹.

Ali Güneş-Türkiye kararında; Barışçıl bir gösteriye katılmasına rağmen görevlilerce yakalanarak etkisiz hale getirilmiş olan başvuruçunun yüzüne çok kısa mesafeden biber gazı sıkılmasının kötü muamele olup olmayacağını tartışmıştır. Bu davada başvuruçu, iki polis memuru tarafından kollarından tutulurken bir başka memur yakın mesafeden burnuna ve ağzına biber gazı spreyi sıkmış ve bu anların fotoğrafı ulusal bir gazetede yayınlanmıştır. Başvuruçunun iddiaları gazete fotoğraflarının yanı sıra doktor raporlarıyla da ortaya konulmuştur. Mahkeme, somut olayda göstericinin yüzüne gaz sıkılmasının “*hukuki dayanağı olmadığını*” ve gazın potansiyel sağlık riskleri dikkate alındığında başvuruçuda yoğun fiziksel ve ruhsal acıya yol açan ve başvuruçuyu küçük düşürecek, alçaltacak nitelikte olduğu için başvuruçuya gaz sıkılmasının Sözleşme’nin 3. maddesi anlamında insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele oluşturduğuna hükmetmiştir. Başvuruçunun silahsız ve barışçıl bir tutum içerisinde

²²⁶Evrin Öktem- Türkiye, Başvuru No: 9201/03, 04.11.2008.

²²⁷Samüt Karabulut- Türkiye, Başvuru No: 16999/04, 27.01.2009.

²²⁸Subaşı/Çoban- Türkiye, Başvuru No: 20129/07, 10.04.2012.

²²⁹Disk- Kesk- Türkiye, Başvuru No: 23676/081, 27.11.2012.

olmasına rağmen doğrudan yüzüne biber gazı sıkılması sonucunda solunum problemleri, bulantı, kusma, soluk borusu irritasyonu, göz irritasyonu, spazm, göğüs ağrısı, dermatit ve alerji gibi sorunlara yol açabileceği kanaatine vararak olayda “*Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.*” biçimindeki AİHS m. 3’e aykırılık görmüştür²³⁰.

Abdullah Yaşa ve Diğerleri-Türkiye kararında; 13 yaşındaki başvurucunun barışçıl olmayan bir gösteri sırasında polis aracı üzerinden ateşlenen gaz fişegi kapsülü ile yüzünden yaralanmasının kötü muamele olduğunu ve barışçıl olmayan bir gösteriyi dağıtmak amacıyla olsa bile bir kişinin ağır yaralanacak biçimde yüzüne doğru gaz fişegi kapsülü ateşlenmesinin orantılı olmadığı ve 3. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır²³¹.

AİHM'nin vermiş olduğu kararları incelediğimizde, toplumsal olaylara müdahalede biber gazı kullanımının yasal olduğunu ancak biber gazının barışçıl gösterilerde ve görevlilerce yakalanarak kontrol altına alınmış kişilere karşı sırf bunları küçük düşürücü biçimde kullanılmasının ve barışçıl olmayan gösterilerde dahi yakın mesafeden gaz fişegi kapsülü kullanılmasının yaşam hakkına müdahale olarak değerlendirildiği sonucuna varabiliriz. Kanımızca ülkemizde biber gazının kullanım esasları kanuna bağlanmadığı sürece bu tür hak ihlalleri ile karşı karşıya kalınacaktır.

AİHM tarafından ülkemiz aleyhine verilen kararlardan çıkan diğer önemli bir sonuçta kolluk tarafından orantısız güç kullanılması halinde etkin bir soruşturma ve kovuşturma yapılması gereğidir. Ülkemizde özellikle son yıllarda toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale sırasında orantısız güç kullanımı nedeniyle birden fazla kişinin öldüğü, yüzlerce kişinin yaralandığı düşünülürse konunun önemi daha iyi anlaşılabacaktır. Kolluk kuvvetlerinin yaptıkları orantısız güç kullanımı nedeniyle idari ve özellikle adli olarak bir takım yaptırımlarla karşılaşacağını bilmesi, kolluk kuvvetlerini daha dikkatli davranmaya itecektir. Bu bağlamda orantısız güç kullanımı bu kadar fazla olmayacaktır. Bununla birlikte kanaatimizce toplantı ve gösteri yürüyüşleri sırasında katılımcılarda meydana gelen her türlü yaralanmanın orantısız güç kullanımından kaynaklandığını söylemek de yanlış olur. Özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde yapılan hemen

²³⁰ Ali Güneş- Türkiye, Başvuru No: 9829/07, 10.04.2012.

²³¹ Abdullah Yaşa ve Diğerleri- Türkiye, Başvuru No: 44827/08, 16.07.2013.

hemen her toplantı ve gösteri yürüyüşünde şiddete meyleden kişilerin varlığı, bölgenin psikolojik etkisi, bu bölgelerimizde görev yapan güvenlik görevlilerimizin ruhsal durumu ve şiddet yanlısı kişilerin genellikle kendini tanınmaz hale getirdiği hep birlikte düşünüldüğünde; her somut olay açısından kullanılan gücün orantılı olup olmadığının kendi içinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

AIHM kararlarına genel olarak baktığımızda Mahkeme'nin her olayı kendi özellikleri ile değerlendirdiğini görmekteyiz. Mahkeme'nin toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışında kırmızı çizginin toplantı ve gösteri yürüyüşünün “barışçıl ve silahsız ve saldırısız olması” söylenebilir. Mahkeme genel olarak barışçıl niteliği bozulmayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine getirilen sınırlamaları, sınırlamalar ülkelerin iç hukukuna göre yasal olsa bile, hak ihlali olarak görmektedir.

3.3 ANAYASA MAHKEMESİ'NİN TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKINA BAKIŞI

2010 yılı Anayasa değişiklikleri ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının ihlali kapsamında yapılan bireysel başvurular sonucu Mahkemenin vereceği kararların hem idarenin hem de yargı makamlarının toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışını değiştireceğine inanıyoruz. Bu başlık altında Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru sonucu verilen yeni tarihli bir kararı paylaşmak istiyoruz

Anayasa Mahkemesi'nin, *Osman Erbil* kararına konu olmuş olayda; Başvurucu, arkadaşları ile birlikte Aydınlık Gazetesi ve üyesi olduğu İşçi Partisinin bazı yöneticilerinin gözaltına alınmasını protesto etmek için ABD Büyükelçiliği önünde basın açıklaması yapmak istemelerinin engellenerek gözaltına alınması ve yasadışı gösteriye katılmak suçundan hapis cezasına mahkûm edilmesi nedeniyle kişi özgürlüğü ve güvenliği ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüş, yargılanmanın yenilenmesi ve tazminat talebinde bulunmuştur. İşçi Partisi üyesi olan başvuru, 23.8.2011 tarihinde İşçi Partisi ve Aydınlık Gazetesinin bazı yöneticilerinin gözaltına alınmasını protesto etmek amacıyla 24 kişilik bir grupla birlikte 24.8.2011 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Büyükelçiliğinin önüne gitmiştir. Grup, Aydınlık Gazetesi ve İşçi Partisine yönelik uygulamaların, baskıların ve bu kapsamda gözaltına alma işlemlerinin ABD kaynaklı politikalardan

kaynaklandığından bahisle ABD Büyükelçiliğinin önünde basın açıklaması yaparak kamuoyunun dikkatini ABD yanlısı politikalara çekmeyi amaçlamıştır. Polis, grubun yaptığı yasadışı bir gösteri olduğu ve dağılmaları gerektiği, aksi takdirde haklarında yasal işlem uygulanacağı ikazında bulunmuştur. Bunun üzerine grupta bulunan iki kişi *"Biz istediğimiz yerde eylem yaparız. Kanun bize önceden izin almadan istediğimiz yerde eylem yapabilme hakkı veriyor, bu yüzden burada eylemimize devam edeceğiz"* diyerek grubun dağılmaması yönünde telkinde bulunmuşlardır. Başvurucunun iddiası çerçevesinde polis gruba müdahale etmiş ve anılan tutanağa göre 23 protestocu gözaltına alınmıştır. Başvurucu ve diğer basın açıklamasına katılan kişiler hakkında 6.10.1983 tarih ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 28. maddesi uyarınca cezalandırılmaları talebiyle kamu davası açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi; Başvurucu ve içinde bulunduğu grup, Aydınlık Gazetesi ve İşçi Partisinin bazı yöneticilerinin gözaltına alınmasını protesto etmek amacıyla basın açıklaması yapmak için ABD Büyükelçiliğinin önünde toplanmışlardır. Protestonun temel amacı söz konusu gözaltı işlemine kamuoyunun dikkatini çekmektir. 24.8.2011 tarihli olay, yakalama ve muhafaza altına alma tutanağı ve gruba müdahale eden emniyet amirinin tanık sıfatıyla duruşmada verdiği beyanı kapsamında başvuru ve katılımcılar şiddet içeren eylemlerde bulunmamışlardır. Bununla birlikte anılan tutanağa göre katılımcılar kaldırım üzerinde toplanmışlardır. Trafiği aksattıklarına veya günlük hayatın akışını bozduklarına dair herhangi bir husustan da bahsedilmemiştir. Yasaya aykırı bir eylem yapılacağına dair bilgi alan polis saat 15.35'te olay yerine intikal etmiştir. Saat 15.38 sıralarında polis grubun dağılması için ikazda bulunmuştur. Başvurucunun iddiası kapsamında da basın açıklaması yapmalarına fırsat verilmeden saat 15.45 sıralarında başvuru ve içinde bulunduğu 23 kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına almak için yakalama işlemleri sırasında katılımcıların aktif bir direnişte bulunduklarına yönelik herhangi bir iddia da bulunulmamıştır. Dolayısıyla **barışçıl olmadığı söylenemeyecek** bir eylem sırasında başvuru ve diğer katılımcıların basın açıklaması yapmasına izin verilmeden gözaltına alınmaları söz konusudur. Daha sonraki süreçte de başvuru hakkında kamu davası açılmış, bildirimde bulunmadan ve Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) bir kilometre uzaklıktaki alan içinde yasadışı gösteri yapmaktan beş ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Böylelikle başvuru toplantı

ve gösteri yürüyüşü **düzenleme hakkına protesto gösterisinin dağıtılarak** gözaltına alınması ve **bu sebeple hapis cezasına mahkûm edilmesi** nedeniyle iki ayrı müdahale söz konusudur. Başvuru konusu olayda başvurucunun içinde bulunduğu grup, 2911 sayılı Kanun'un 10. maddesi gereğince kırk sekiz saat önceden bildirimde bulunmadan ve aynı Kanun'un 22. maddesine aykırı olarak TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alan içinde bulunan ABD Büyükelçiliğinin önünde toplanmıştır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin izin veya bildirim usulüne bağlanmasının, kural olarak tek başına toplanma hakkını ihlal ettiği söylenemez. Aksi takdirde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, izin ve bildirim gibi yükümlülüklerin yerine getirilmemesi nedeniyle yaptırım uygulanmasını yasakladığı gibi yanlış bir sonuca ulaşılabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanırken katılımcıların yürürlükteki mevzuata uygun olarak hareket etmesi gerekir. Yasal düzenlemelere aykırı olarak gerçekleştirilen bir toplantı veya gösteri yürüyüşünün barışçıl olsa dahi dağıtılmasının toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kural olarak ihlal ettiği söylenemez. Ancak polisin makul ve itidalli davranışıyla yasadışı toplantı veya gösteri yürüyüşünü sonlandırılması ve yasadışı barışçıl gösteriye müdahalenin aşırı ve ölçüsüz olmaması gereklidir. Bununla birlikte, katılımcılar açısından derhal tepki verilmesinin haklı olduğu özel durumlarda ve protesto barışçıl yöntemlerle yapıldığında, bir eylemin, *sadece bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmediği gerekçesiyle dağıtılması ise barışçıl toplantı hakkına ölçüsüz bir sınırlama* olarak değerlendirilebilmektedir. Başvuru konusu olayda ise protesto yapan başvurucunun içinde bulunduğu gruba yönelik müdahalenin sadece bildirim yükümlülüğü nedeniyle değil 2911 sayılı kanunun 22. maddesine aykırı olarak TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alan içinde eylemin gerçekleştirilmesinden kaynaklandığında bir tereddüt bulunmamaktadır. Milli iradenin somutlaştığı TBMM'nin görevini yerine getirirken belirli bir güvenlik alanı çerçevesinde güvenliğinin sağlanmasına yönelik yasal ve fiili önlemlerin alınmasının makul olmadığı söylenemez. Ancak bu tür bir güvenlik bölgesi uygulamasının TBMM'nin güvenliğini sağlamak amacını gerçekleştirilmek için her somut olay açısından ölçülü olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale eden kamu otoritelerinin şekli bir bakış açısı ile mesafe sınırını gözeterek yapılan toplantının yasaya aykırı olduğunu tespit etmesi ve bu nedenle toplantı ve gösteri

yürüyüşünü düzenleyenlere müdahale etmesi müdahaleyi tek başına haklılaştıramaz. Müdahale gerekçeleri olayın somut koşulları çerçevesinde "*ilgili ve yeterli*" olmalıdır. Somut olayda, ABD yanlısı politikalara kamuoyunun dikkatini çekmek için ABD Büyükelçiliğinin önünde protesto için bir araya gelen başvuru ve diğer katılımcıların amacının TBMM'ye yönelik olmadığı açıktır. Katılımcıların, bazı gazete ve parti yöneticilerinin gözaltına alınmasını protesto etmek için 2911 sayılı kanun gereğince bildirimde bulunmalarının beklenmesinin, gözaltı süresinin kısıllığı ve ani gelişen bir olaydan kaynaklanması nedeniyle makul olduğu da söylenemez. Öte yandan, *katılımcıların sayısı ve şiddet içermeyen davranışları gözetildiğinde eylemin barışçıl niteliğinde* de bir tereddüt bulunmamaktadır. Kaldı ki eylemin yapılması nedeniyle toplumsal hayatın etkilendiğine ve kamu düzeninin bozulduğuna dair de tutanaklar ve beyanlara yansıyan herhangi bir durum da söz konusu değildir. Dolayısıyla, eylemin yapıldığı yer, TBMM'nin güvenliğine ve çalışma düzenine yönelik bir tehdit oluşturmadığı gibi günlük olağan çalışmasına müdahale edecek etki ve mesafede de bulunmamaktadır. Bu durumda polisin, *gerekli güvenlik önlemlerini alarak makul ve itidalli davranışıyla bu gösteriyi sonlandırması* yerine basın açıklaması yapmalarına müsaade etmeden yaklaşık 15 dakika gibi çok kısa bir süre içinde başvuru ve diğer katılımcıları gözaltına almasının demokratik bir toplumda *gerekli ve ölçülü* olduğu söylenemez. Barışçıl bir gösteri nedeniyle cezai yaptırım tehdidi altında bulunmanın kural olarak meşru amaçları gerçekleştirmek için gerekli görülen önlemler ile barışçıl toplanma hakkı arasındaki dengeyi sağladığı söylenemez. Başvuru, 2911 sayılı kanuna aykırı olarak bildirim yapmadan ve TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alan içinde yapılan eyleme katılmış ve polisin, katılımcıların dağılması yönündeki ikazına uymayarak eyleme devam etmiştir. Öte yandan, Mahkeme mahkûmiyet kararının gerekçesinde sadece 2911 sayılı kanuna aykırı eylemleri belirtmekle yetinmiştir. protesto eyleminin barışçıl olup olmadığı, eylem nedeniyle toplumsal hayatın etkilenip etkilenmediği, kamu düzeninin bozulup bozulmadığı, eylemin yapıldığı yerin TBMM'nin güvenlik ve çalışma düzenine yönelik bir tehdit oluşturup oluşturmadığı gibi günlük olağan çalışmasına müdahale edecek etki ve mesafede de bulunup bulunmadığı hususları değerlendirilmemiştir. Bu bağlamda, Mahkeme meşru amaçları gerçekleştirmek için gerekli görülen önlemler ile barışçıl toplanma hakkı arasındaki

dengeyi gözetmeksizin beş ay hapis cezası gibi ölçülü olduğu söylenemeyecek bir mahkûmiyet kararı vermiştir. Somut olayda, başvurucunun, barışçıl bir gösteri olmasına rağmen yasadışı olması gerekçesiyle beş ay hapis cezasına mahkûm edilmesinin, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olsa dahi, başvurucuyu ceza tehdidi altında tutmaya devam etmesi ve kararın caydırıcı etkisi nedeniyle ölçülü olduğu söylenemeyeceği gibi Anayasanın 34. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen kamu düzeni ve milli güvenliğin sağlanması için gerekli olduğu da söylenemez. Belirtilenler ışığında, başvurucunun katıldığı basın açıklaması eyleminin 2911 sayılı kanunun 10. ve 22. maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile sonlandırılması ve bu eylem nedeniyle aynı kanunun 32. maddesi uyarınca neticeten beş ay hapis cezasına mahkûm edilmesi şeklindeki müdahalenin, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olsa dahi, Anayasanın 34. maddesi kapsamında "*demokratik bir toplumda gerekli*" ve "*ölçülü*" olduğu söylenemez. Bu bağlamda, başvurucunun toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile kamu düzeni ve güvenliğinin korunması arasında dengenin sağlanamadığı tespit edilmiştir. Mahkeme açıklanan nedenlerle, başvurucunun Anayasanın 34. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır²³².

Anayasa Mahkemesi kararının bütünü incelendiğinde AİHM içtihatlarıyla nerdeyse yüzde yüz uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Mahkeme vermiş olduğu kararla toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında birçok sorunlu alanı tartışmış ve açıklayıcı gerekçeleri güçlü bir karar vermiştir. Kanaatimizce Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu karar hem idarenin hem kolluk kuvvetlerinin hem de yargı makamlarının toplantı ve gösteri yürüyüşüne bakışını özgürlükten yana değiştirecektir.

²³² Anayasa Mahkemesi, Osman Erbil Başvuru No: 2013/2394, 25.03.2015.

SONUÇ

Bir ülkede devlet vatandaşların haklarına müdahale etmediği ölçüde liberal ve insan haklarına saygılı bir devlet olur. İfade hürriyeti ve ifade hürriyetinin uzantısı sayılabilecek toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğü de temel insan hak ve hürriyetlerinden biridir. Dolayısıyla bir ülkede sadece yaşam hakkının, sadece mülkiyet hakkını devlet tarafından bireylere veya idareye karşı korunması o ülkenin tek başına insan haklarına saygılı devlet olduğunu göstermez. İfade hürriyeti özellikle demokratik ülkelerin olmazsa olmazlarından biridir. Çalışmamız süresince hep toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının düşünceleri ifade etme hakkının bir devamı olarak gördüğümüzden bahsettik. Bu nedenle bir ülkede idare tarafından ifade hürriyetine bakış açısı ne kadar özgürlükçü ise toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına bakış açısı da o kadar özgürlükçü olmuştur. Eğer bir ülkede ifade hürriyetine bakış, özgürlüğü kısıtlama eğiliminde ise bu bakış açısı toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına daha fazla müdahaleye neden olmaktadır. Günümüzde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının daha özgürlükçü olarak düzenlendiği, yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahalenin daha az olduğu ülkelerde ifade özgürlüğünün de oldukça geniş düzenlendiğini görmekteyiz.

Ülkemiz de ise ifade hürriyetine bakış tam anlamıyla demokratik ülkeler gibi olmadığından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına yönelik olarak da tamamen demokratik ülkelerdeki gibi düzenlemeler yapıldığı söylenemez. Kanımızca ülkemizde öncelikle siyasi iktidar ve toplum, bireylerin ifade hürriyetine saygı göstermeyi öğrenmelidir. İfade hürriyeti daha özgürlükçü yasalar ile düzenlenmelidir. İfade hürriyetinin uzantısı, aracı olan basın yayın hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı gibi hürriyetler de özgürlükçü yasalar ile koruma altına alınmalıdır. Ülkemizde özellikle siyasi irade tarafından kendi fikir ve düşüncesine yakın olmayan kişi, kurum ve kuruluşların ifade hürriyeti antidemokratik şekilde kısıtlanmaktadır.

Çalışmamız neticesinde ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının zaman zaman oldukça özgürlükçü düzenlemeler ile koruma altına alındığını zaman zaman ise otoriter uygulamalarla hakkın kısıtlandığını gördük. Özellikle 1961 Anayasası ve sonrasında çıkartılan kanuni düzenlemeler ile özgürlükçü düzenlemelerin getirildiği,

1982 Anayasa'sı ve sonrasındaki düzenlemeler ile ise özgürlüğün kısıtlandığı, yapılan değişiklikler ile anlaşılmaktadır. 1982 Anayasa'sı döneminde de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bazen özgürlükçü, bazen baskıcı şekilde düzenlenmiştir. Çalışmamız süresince yine 1961 Anayasa'sı döneminde Anayasa Mahkemesi'nin daha özgürlükçü kararlar verdiği sonucuna ulaştık. Kanımızca Türkiye'de yasaların çok hızlı bir şekilde değişmesi de toplantı ve gösteri hakkının kullanımı bakımından sorunlar oluşturmaktadır. Yasalar evrensel hukuk ilkeleri gereğine göre dizayn edilmeli ve sürekli değişikliğe uğramamalıdır.

Ülkemizde en çok karşılaşılan "izinsiz toplantı ve gösteri" terimi ile kamuoyunda ifade edilen bildirimsiz toplantılar yeniden düzenlenmelidir. Özellikle bildirimsiz toplantı ve gösteriler suç olmaktan çıkarılmalıdır. Bildirimsiz her toplantı ve gösteri yürüyüşünün kolluk tarafından dağıtılabilmesi yetkisi kanundan çıkarılmalıdır.

Ülkemizin içinde bulunduğu durum itibariyle elbette Avrupa ülkelerindeki mevcut düzenlemeler ülkemizde bire bir uygulanamaz. Ülkemiz uzun yıllardan beri terör sorunu ile baş etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle kamu düzeni, kişilerin güvenlik ve huzurunun sağlanması amacıyla gerekli yasal düzenlemeler ve buna uygun önlemler alınmalıdır. Ancak bu önlemler alınırken toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı tamamen kısıtlanmamalıdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin barışçıl olup olmadığı, katılımcıların suç niteliği taşıyacak eylemler yapıp yapmadığı toplantı ve gösteri yürüyüşüne müdahale de ön plana çıkarılmalıdır. Terör ve benzeri tehditler toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ölçüsüz bir biçimde kısıtlanmasını haklı kılmaz. Hiçbir suç unsuru olmamasına ve barışçıl olmasına rağmen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahale edilmemelidir.

Ülkemizde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde karşılaşılan bir diğer sorun ise, kolluk tarafından müdahalede zaman zaman aşırı güç kullanılmasıdır. Son yıllarda özellikle biber gazı nedeniyle zehirlenmelere ve kapsül başlığı nedeniyle ölümlere maalesef sık rastlanmaya başlanmıştır. Tamamen barışçıl nitelikli toplantı ve gösteri yürüyüşlerini dağıtmak için kolluk kuvvetleri tarafından aşırı güç uygulanmaktadır. Kanımızca kolluğun aşırı güç kullandığı durumlarda kolluk kuvvetleri hakkında etkili bir ceza yargılaması ve disiplin soruşturması yapıldığı takdirde sık sık ifade edilen kolluğun aşırı güç kullanımı ve biber gazı kullanması gibi sorunlar ortadan kalkacaktır

KAYNAKÇA

AlınakM.Oktay, İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Çelişkiler ve Yorumlar, İstanbul 2006

Akın İlhan F., Temel Hak Ve Özgürlükler, İstanbul 1971

Akın İlhan, Kamu Hukuku, İstanbul 1993

Akın İlhan, Toplanma Özgürlüğü, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: XXX, Yıl:1964, sf. 549-552

Akıllıoğlu Tekin, İnsan Hakları I, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara 1995

Anayurt Ömer, Toplanma Hürriyeti Kavramı ve Türk Anayasa Hukukunda Toplanma Hürriyeti, İstanbul 1998

Arıcan Mehmet, Güvenlik Güçlerinin Toplantı ve Örgütlenme Özgürlüğü: Uluslararası Hukuk ve Ülkemizdeki Uygulama, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt:5, Sayı:19, 2009, sf. 49-50

Armağan Servet, 1961 Anayasasına Göre Temel Haklar ve Ödevler, İstanbul 1980

Ayata Gökçiçek/ Çağlı Pınar/ Elveriş İdil/ Eryılmaz Sevinç/ Gül İdil Işıl/ Karan Ulaş/ Muratoğlu Cansu/ Taboğlu Ezgi/ Tokuzlu Lami Bertan/ Yeşiladalı Burcu, Gezi Parkı Olayları İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme, İstanbul, 2013, sf. 66 vd.

Aybay Rona, İnsan Hakları Hukuku, İstanbul 2015

Aydın Devrim, Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Kullanılmasının Hukuki Standartları, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:2015/1 Yıl:73, sf. 241-261

Aydın Öykü Didem, Düşünce Özgürlüğünün Anlamı ve İşlevi Işığında Düşünce Özgürlüğünü Sınırlamanın Anayasallığı, Hacettepe Hukuk Fak. Dergisi. Cilt:1, Sayı:2, 2011, sf.48

Atakan Arda, Kamu Düzeni, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:13, Sayı:1-2, 2007, sf. 98 vd.

Atalay Esra, Türkiye' de Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, İzmir 1995

Atar Yavuz, Türk Anayasa Hukuku, Konya 2005

Binici, Hüsamettin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesinde Düzenlenen İfade Özgürlüğüne Genel Bir Bakış, Adalet Dergisi, Sayı:19, 2004, sf.1

Bozkurt Enver, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Ankara 2006

Bozkurt Enver/ Dost Süleyman, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, 2002, sf.48

Bulut Yakup/ Kara Mehmet, Biber Gazının İnsan Üzerindeki Etkileri ve İnsan Hakları Yönünden Değerlendirilmesi: Hatay Polis Meslek Yüksekokulunda Bir Uygulama, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:20, 2012, sf. 1-29

Bulut Nihat, Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırma Nedeni Olarak Genel Ahlak, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜEHFD) , Cilt: IV, Sayı:1-2, 2000, sf. 5

Clapham Andrew (Çeviri: Hakan Gür), İnsan Hakları, Ankara 2010

Coşkun Vahap, İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil, Ankara 2014

Çağırın Mehmet Emin, Uluslararası Alanda İnsan Hakları, Ankara 2006

Çağlar Selda(Editör), Disiplinlerarası Yaklaşımla İnsan Hakları, İstanbul 2010

Çalışkan Bilal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İfade Özgürlüğü Kararlarında Demokratik Toplum Kriterleri, Adalet Dergisi, Sayı:15, 2013, sf.2

Çetindağ A Funda, Türk Anayasal Sisteminde Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması Bağlamında Kamu Düzeni, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004

Çüçen A. Kadir, İnsan Hakları, Ankara 2013

Doğru Osman/ Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, 2. Cilt (Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi), Ankara 2013

Duran, Hasan, İfade Özgürlüğü ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2006, sf. 62

Erdem Jülide Gül, Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:62, Sayı:4, 2013, sf.985 vd.

Erdoğan Mustafa, Anayasa Hukuku, Ankara 2009

Erdoğan Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Ankara 2012

Ertan İzzet Mert, Toplumsal Olaylara Müdahalede Biber Gazı Kullanılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu, Milletlerarası Hukuk Bülteni, Yıl: 32, Sayı:1, İstanbul, 2012, sf. 52 vd.

Fendoğlu Hasan Tahsin, Hukuk Bilimine Giriş, İstanbul 1997

Fırat Engin, Toplanma Özgürlüğü ve Sınırları Toplumsal Olaylara Müdahalenin AİHS'nin 3.Maddesi Kapsamında Değerlendirilmesi, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:5, Sayı:19, Ankara, 2004, sf. 748 vd.

Gemalmaz Mehmet Semih, Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri [Uluslararası ve Bölgesel Sistemler] İstanbul 2000

Gölcüklü Feyyaz/ Gözübüyük Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması, Ankara 1994

Gölcüklü Feyyaz, "Dernek, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakları ve Kamu Görevlileri", İnsan Hakları ve Kamu Görevlileri, TODAİE Yayınları, Ankara, 1992, sf. 41-47

Gözler Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Bursa 2013

Gözübüyük A. Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara 2006

Gülhan Ozan, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamındaki Suçlar, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006

Güngör Şener/ Kavalalı A. Mümin, Açıklamalı ve Uygulamalı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Ankara 1990

Güran Sait, Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları, Cilt:9, Ankara, 1993, sf. 25 vd.

Güran Sait, Düşünceleri Açıklama ve Yayma Aracı Olarak Kamu Malları, Anayasa Yargısı, AYM Yayınları Cilt:8, Ankara, 1991, sf. 189-207

Hafızoğulları Zeki, Laiklik, İnanç, Düşünce ve İfade Hürriyeti, Ankara 1997

Hançerli Süleyman/ Duru Hacı/ Gergin Nadir, Toplumsal Olaylarda ve Kanunsuz Eylemlerde Katılım ve Saldırganlık, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt:15 Sayı:2, Ankara, 2013, sf.132

İnceoğlu Sibel(Editör)/ Bayar Oya/ Karan Ulaş/ Akbulut Olgun/ Öncü Gülay Arslan/Tokuzlu Lami Bertan, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Avrupa Konseyi, 2013

İşgören Ali, Avrupa Birliği Sürecinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Özgürlüğü, Ankara 2011

Kaboğlu İbrahim Ö., Anayasa Hukuku Dersleri, İstanbul 2005

Kaboğlu İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, İstanbul 1994

Kaboğlu, İbrahim Ö, Dernek ve Toplantı Özgürlükleri, TODAİE yayınları, C:14, Yıl, 1992, sf. 120-125

Kalabalık Halil, İnsan Hakları Hukuku, 3.baskı, Ankara 2013

KapanıMunci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Ankara 2011

KapanıMunci, Kamu Hürriyetleri, Ankara 1993

Kara Çağlayan, Düşünceyi Açıklama Ve Yayma Aracı Olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı, Akdeniz Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2005

Karaosmanoğlu Fatih, İnsan Hakları, Ankara 2012

Karagöz Kasım, İfade Özgürlüğü ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sınırlandırılması Sorunu, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2004

Keser Rukiye, Yabancıların Dilekçe Hakkı, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014

Kılınç Ümit, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı ve Devletin Yükümlülükleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:110, 2014, sf. 290

Korkusuz M. Refik, Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasa'sında Temel Hak ve Özgürlükler, İstanbul 1998

Kuçuradiİoanna, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 60. yılında İnsan Hakları: Hepimiz İçin Onur ve Adalet, 2011, sf. 106

Mumcu Ahmet/ Küzenci Elif, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri [Kavramlar, evrensel ve ulusal gelişimleri, bugünkü durumları], Ankara 2007

Oğurlu Yücel, Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi, Ankara 2002

Osmanoğlu M. Kerem, Polisin Zor Kullanma Yetkisi ve İnsan Hakları, İstanbul 2012

Osmanoğlu M. Kerem, Biber Gazının İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri ve Hukuki Statüsü, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, Konya, 2011, sf. 65-95

Özbey Özcan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:62, Sayı:1, 2013, sf.102

Özbudun Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 5. Bası, Ankara 1998

Reisoğlu Safa, Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001

Seyhan Ercan/ Küçük Eşref, Biber Gazı'nın (OC) Kamu Düzeninin Sağlanması Maksatlı Kullanımı ve Kolluğun Zor Kullanma Seviyeleri İçerisindeki Yeri, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt:30 Sayı:1, Ankara, 2012, sf. 55-78

Şahin Adil, Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları(1808-2011) , Ankara 2012

Şahin Kemal, İnsan Hakları ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü, Kocaeli 2009

Şahin Kemal, Terör Ve Örgütlü Suçların İfade Özgürlüğü Bağlamında İncelenmesi, “Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi” Avrupa Birliği-Avrupa Konseyi Ortak Projesi, Örgütlü Suçlar Ve Terör Suçları Eğitim Modülü, Ankara 2014

Şirin Tolga, 30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, İstanbul 2013

Tankuter Korkut(Editör), İnsan Hakları, İstanbul, 2000, sf. 106

Tanör Bülent/ Yüzbaşıoğlu Necmi, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul 2001

Tanör Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, 14. Baskı, İstanbul 2006

Tanyar Ziya Çağa, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:60, Sayı:3, Ankara, 2011, sf. 609 vd.

Taşkaya Tuncay, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğünün Kapsamı ve Türkiye'deki Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2010

Terzioğlu Süleyman Sırrı, Anayasa Hukuku, Ankara 2009

Tezcan Durmuş/ Erdem Mustafa Ruhan/ Sancakdar Oğuz/ Önok Rıfat Murat, İnsan Hakları El Kitabı, Ankara 2006

Tezcan Durmuş/ Erdem Mustafa Ruhan/ Sancakdar Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara 2004

Topaloğlu Ali, Düşünce Özgürlüğü, Adalet Dergisi, Sayı: 46, 2013, sf.114

Tunç Hasan, Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara 2009

Tunç Hasan/ Bilir Faruk/ Yavuz Bülent, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2011

Tunç Hasan, 2001 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Milli Güvenlik ve İnsan Hakları İlişkisi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3 Sayı:1-2 Haziran – Aralık 1999, Basım Yılı: 2003, sf. 2-4

Uslu Ferhat, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ankara, 2016

Ülgen Özen, Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü, Galatasaray Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004

Ünal Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, Ankara 2001

Yarsuvat Duygun, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti ve İlgili Ceza Hükümleri, İstanbul 1968

Yetik Engin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü Kavramı, Adalet Dergisi, Sayı:19, 2004, sf. 3

Yıldırım Zeki, Türkiye'de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XVI, sayı:1-2, Erzincan, 2012, sf. 63

Yılmaz Ejder, Hukuk Sözlüğü, Ankara 2003

Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları (Emniyet Genel Müdürlüğü), Ankara 2000

İnsan Hakları, Ankara 2006 (Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı)

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenlenme Hakkı ve Demokratik Toplum Düzeni Kavramıyla İlişkisi Çalıştayı (22.05.2014), Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı, Aralık, 2014

İnternet Kaynakları

1-Monica

Macovei,

İfade

Özgürlüğü

<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/io-aihs.pdf>